

**Title: SURVEY OF MEDICINAL PLANTS IN TAMBON CHOMPOO, NERNMAPRANG,
PHITSANULOK**

By: Saifon Pudjad
Uraivan Khambhaphila
Somika Khlamngeon

Advisor: Assistant Professor Dr. Kornkanok Ingkaninan

Co-advisor: Assistant Professor Dr. Anan Ounaron
Dr. Cherdsak Thubyai
Aj. Theerachai Ruangbandit

Department: Pharmaceutical chemistry and Pharmacognosy

Academic Year: 2004

Abstract

Folklore knowledge of medical plants is valuable resource of Thailand. However, this knowledge is gradually decreased by the diminishing of forest and medicine men. This explorative research project was conducted in order to collect medical plant information given by local medicinal men in Tambon Chompoo, Nernmaprang District, Phitsanulok. The botanical characteristics of medicinal plants were recorded and plant voucher specimens were collected. The plants were identified by comparing with the specimens in the Forest Herbarium (BKF), Bangkok. The CD-ROM database was made using Microsoft Access. From three field trips to Phaothai village, Rakthai village, and Romklao village in May, September, and December 2004, we could record medicinal uses of one hundred and thirty nine kinds of herb. Fifty-three voucher specimens were made. Forty-five species were identified. We also interviewed two local medicine men about their lives and their approaches on patient care. An article from the interview was made. Moreover, we arranged a medicinal plant camp for thirty-five local children in order to motivate them to see the value of medicinal plants. This results from this project shows that this area has various kinds of medical plants which are well preserved by local people. There are still knowledgeable medicine men in this area. To make the conservation of medicinal plants in this area sustainable, the villagers including children should be encouraged to recognize the importance of medicinal plants and to learn how to exploit them.

กิตติกรรมประกาศ

ปริญญาานิพนธ์ เรื่องการสำรวจสมุนไพรรักษาโรคในพื้นที่ยาสูบ อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เนื่องมาจากความช่วยเหลือของ ผศ.ดร.กรรณก อิงคนินันท์ อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการ ผศ.ดร.อนันต์ อุณอรุณ ดร.เชิดศักดิ์ ทัพใหญ่ และ อ.ธีรชัย เรืองบัณฑิต อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการร่วม รวมถึง รศ.ดร.วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล ซึ่งทุกท่านได้กรุณาให้คำปรึกษา ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะที่ดี ตลอดจนคอยดูแล ตรวจสอบและช่วยแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ แก่คณะ ผู้วิจัย

ขอขอบคุณ คุณสกุลชัย แก้วดวงเล็ก เจ้าหน้าที่สาธารณสุขชุมชนประจำสถานีอนามัยบ้านรักไทย ที่ช่วยประสานงานและอำนวยความสะดวกตลอดระยะเวลาของการสำรวจ ขอขอบคุณหมอเหลี่ยม สุขเกษม (อาจารย์หม้อ) หมอสมอน วีระปิง หมอท่า เครื่องทิพย์ และหมอลา มุลนาม หมอยาพื้นบ้านที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ สมุนไพรในพื้นที่และชาวบ้านทุกท่านที่ให้คำแนะนำและให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ พี่นิก พี่ระ พี่แขก พี่ไอ้ พี่เอก เจ๊ียบ น้องปุย น้องนุก น้องกัน และน้องกล้วยไม้ ที่เข้ามาช่วยเหลือและทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ขอขอบคุณพี่เสนห้ที่พาพวกเราเดินทางไปในทุกๆ ที่

ท้ายที่สุดขอระลึกถึงคุณของบิดา มารดา ที่ให้โอกาสทางการศึกษา คอยแนะแนวทางชีวิตและเป็นกำลังใจที่ดีที่สุดของลูกตลอดมา รวมถึงคุณครูทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่คณะผู้วิจัย ประโยชน์อันเกิดจากการศึกษานี้ ขอมอบให้กับบุคคลข้างต้นทุกท่านที่ช่วยส่งเสริมให้การทำปริญญาานิพนธ์นี้ สำเร็จลุล่วงลงได้

สายฝน

อุไรวรรณ

โสเมิกา

พุดจาด

คำภาพิลา

คล้าเงิน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	I
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	II
กิตติกรรมประกาศ	III
สารบัญตาราง	VI
สารบัญรูป	VII
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
ขอบเขตการวิจัย	2
วิธีดำเนินการศึกษา	3
บทที่ 2 การปริทัศน์วรรณกรรม	4
บทที่ 3 วิธีการที่ใช้ในการศึกษา	
การสำรวจและเก็บตัวอย่างสมุนไพรร	10
การสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้าน	12
การอบรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรรกับกลุ่มเยาวชนในท้องถิ่น	12
บทที่ 4 รายงานผลและอภิปรายผลการศึกษา	
ผลการศึกษา	
การสำรวจและการเก็บตัวอย่างสมุนไพรร	13
การสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้าน	20
การอบรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรรกับกลุ่มเยาวชนในท้องถิ่น	20
อภิปรายผลการศึกษา	21
บทที่ 5 สรุปผลและข้อเสนอแนะ	23
เอกสารอ้างอิง	25
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก แบบฟอร์มที่ใช้ในงานวิจัย	27
ภาคผนวก ข ภาพอุปกรณ์ในการดำเนินงานและการจัดทำตัวอย่างพรรณไม้แห้ง	29
ภาคผนวก ค ข้อมูลสมุนไพรร	31
ภาคผนวก ง ภาพตัวอย่างฐานข้อมูลสมุนไพรร	101
ภาคผนวก จ บทความเรื่อง หมอบนง	103

	หน้า
ภาคผนวก จ ภาพการดำเนินโครงการ	107
ภาคผนวก ช ดัชนีชื่อท้องถิ่น	110
ภาคผนวก ซ ดัชนีชื่อวิทยาศาสตร์	115
ภาคผนวก ฅ ดัชนีชื่อวงศ์	117

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4-1 รายชื่อสมุนไพรทั้งหมดที่ทำการสำรวจและเก็บตัวอย่าง ในพื้นที่ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก	13
4-2 รายชื่อสมุนไพรที่นำมาจัดทำพรรณไม้แห้ง	14
4-3 การจำแนกสมุนไพรที่ทำการสำรวจและเก็บตัวอย่าง	15
4-4 การจำแนกสมุนไพรออกเป็นหมวดหมู่ตามวงศ์	16
4-5 การจำแนกสมุนไพรออกเป็นหมวดหมู่ตามสรรพคุณ	17

สารบัญรูป

	หน้า
รูปที่	
2-1 สถานือนามัยบ้านรักไทย ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง	4
2-2 แผนที่อาณาเขตความรับผิดชอบของสถานือนามัยบ้านรักไทย	5
2-3 แผนที่ป่าชุมชนบ้านเฝ้าไทย	9
ข-1 ดุงพลาสติก กรรไกรตัดกิ่งไม้ แผ่นป้ายบอกพรรณไม้	29
ข-2 เสียมใช้สำหรับขุดตัวอย่างสมุนไพรที่ต้องการทั้งรากหรือหัวใต้ดิน	29
ข-3 แผงอัดพรรณไม้แห้ง	29
ข-4 กระดาษอัดพรรณไม้	29
ข-5 แอลกอฮอล์ 70% และขวดดองตัวอย่างพรรณไม้	30
ข-6 กระดาษแข็งสีขาว	30
ข-7 สมุนไพรที่อัดพรรณไม้แล้วเตรียมนำเข้าตู้อบ	30
ข-8 การอบตัวอย่างสมุนไพร	30
ข-9 ตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่เย็บและติดป้ายแสดงข้อมูลแล้ว	30
ข-10 ตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่ทำเสร็จเรียบร้อยพร้อมที่จะนำมาจัดเรียงเก็บไว้ในฐานข้อมูล	30
ค-1 กระเจียวขาว	31
ค-2 กระชายดง	32
ค-3 กระดังงอหรือดังดง	32
ค-4 กระบวยหวาน	34
ค-5 กลอยนึ่ง	34
ค-6 กลิ้งกลางดง	35
ค-7 กอบแถบหรือรังแดง	35
ค-8 กันเกรา	36
ค-9 กาสามปึก	37
ค-10 กาย่าหวัง	37
ค-11 กำจัด	38
ค-12 กำแพงเจ็ดชั้น	38
ค-13 กำลั้งข้างสาร	39
ค-14 กำลั้งราชสีห์	39
ค-15 กำลั้งเสือโคร่ง	40
ค-16 กุยขาว	40
ค-17 แก้วหน้าม้า	41

	หน้า
ค-18 ไก่เขียว	42
ค-19 ไก่ดำ	42
ค-20 ซ้อยซี่แรดหรือซ้อยซี่แฮด	43
ค-21 ชั้นทองพญาบาท	44
ค-22 ซ่าลิง	44
ค-23 ซ้าวสารค่าง	45
ค-24 ซี้เหล็กป่า	46
ค-25 เข็มขาว	47
ค-26 เข็มแดงหรือเข็มดง	47
ค-27 เข็มม่วง	48
ค-28 ครกฤๅษี	49
ค-29 เครื่องเขาแกะ	51
ค-30 เครื่องเขาไฟอย่างขาว	52
ค-31 เครื่องทองแตก	53
ค-32 เครื่องร้อยปลา	54
ค-33 เครื่องรังแดง	54
ค-34 เครื่องสะค่าน	55
ค-35 จางจืด	56
ค-36 ซาจิ้น	58
ค-37 ดอกดิน	58
ค-38 ดีกระหิง	59
ค-39 ดีเม่น	60
ค-40 ต้นลิ้นแรด	61
ค-41 ต้นเอ็นหรือพญาข้างสาร	61
ค-42 ตะเคียนหนู	62
ค-43 ตาดหรือเหียง	62
ค-44 ถ่อนหรือทิวถ่อน	63
ค-45 เกากระไต้ลิง	63
ค-46 เกาวัลย์เปรียง	64
ค-47 ทิพนตร	64
ค-48 นมฤๅษี	65
ค-49 นางพญาหน้าขาว	65
ค-50 น้ำเนาะ	66
ค-51 ประดงลม	67

	หน้า
ค-52 ประดงเลือดม้า	67
ค-53 ปลาไหลเผือกดำ	68
ค-54 ปอเซงหรือพังแหรใหญ่	68
ค-55 เปราะละลาย	69
ค-56 แผ่นดินเย็น	71
ค-57 พญาท้าวเอว	73
ค-58 พญานาคราช	73
ค-59 พญามือเหล็ก	74
ค-60 พระเจ้าห้าพระองค์	75
ค-61 มะขามเครือ	76
ค-62 ม่านพระอินทร์	79
ค-63 ยอป่า	81
ค-64 ลูกบนใบ	82
ค-65 โลดทะนงแดง	83
ค-66 ว่านขันหมาก	83
ค-67 ว่านคางคก	84
ค-68 ว่านเต่า	84
ค-69 ว่านนางคำ	85
ค-70 ว่านสากเหล็ก	85
ค-71 ส้มกบ	87
ค-72 สะค้าน้อย	88
ค-73 สะตังใบเล็ก	89
ค-74 สะบ้า	90
ค-75 สาง	90
ค-76 สาลแ	91
ค-77 สีพันคนทา	92
ค-78 แผลงพัน	93
ค-79 ไล่ตัน	93
ค-80 หนอนตายหยาก	94
ค-81 หอยฟ้า	95
ค-82 หัวยาข้าวเย็นโคกแดง	95
ค-83 อบเชยเถาหรือเครือตั้ง	97
ค-84 เอ็นยัด	97
ค-85 เอื้องหลวงหรือกระทือตง	98

	หน้า
ค-86 แอ้ม	99
ง-1 ภาพหน้าจอรแรกของฐานข้อมูล	101
ง-2 ภาพหน้าจอหลักของฐานข้อมูล	101
ง-3 ภาพหน้าจอฐานข้อมูลสมุนไพร	102
ฉ-1 ประชุมเตรียมงานก่อนการสำรวจ	107
ฉ-2 การฟังบรรยายเรื่องความรู้และประสบการณ์ใน การสำรวจสมุนไพร โดย รศ.ดร.วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล	107
ฉ-3 การกล่าวต้อนรับคณะสำรวจโดยประธานชมรมป่าอนุรักษ์บ้านเฝ้าไทย	107
ฉ-4 บรรยายภาคการสำรวจสมุนไพร	107
ฉ-5 การตัดตัวอย่างพรรณไม้แห้ง	108
ฉ-6 การรวบรวมข้อมูลและจำแนกชนิดของสมุนไพร	108
ฉ-7 การสัมภาษณ์หมอทำ	108
ฉ-8 การสัมภาษณ์หมอหม้อ	108
ฉ-9 บรรยายเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่พบในท้องถิ่น	108
ฉ-10 กิจกรรมเกม ฐานที่ 1 การทดลองทางวิทยาศาสตร์กับสมุนไพร	108
ฉ-11 กิจกรรมเกม ฐานที่ 2 การแยกลักษณะพื้นฐานของพืช	109
ฉ-12 กิจกรรมเกม ฐานที่ 3 สมุนไพรใกล้ตัว	109
ฉ-13 การนำสมุนไพรที่อัดแห้งแล้วเข้าตู้อบ	109
ฉ-14 การค้นหาข้อมูลสมุนไพรในห้องสมุด หอพรรณไม้ กรมป่าไม้	109
ฉ-15 การนำตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่รวบรวมได้มาเทียบกับ ตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่เก็บไว้ในหอพรรณไม้ กรมป่าไม้	109

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นพื้นที่หนึ่งของโลกที่พบว่ามีความหลากหลายของพืชพรรณ และมีภูมิปัญญาเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรสั่งสมต่อกันมาช้านาน แต่หลังจากประสบกับปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าก็ทำให้ความสมบูรณ์ตามธรรมชาติเหล่านี้เริ่มลดลง ซึ่งย่อมหมายถึง สมุนไพรของไทยก็จะต้องลดจำนวนไปด้วย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการที่ประชาชนไม่เห็นความสำคัญของป่าหรือในอีกทางหนึ่งอาจเพราะประชาชนไม่มีอำนาจพอที่จะปกป้องป่าไว้ก็เป็นได้ แม้ปัจจุบันรัฐบาลจะพยายามปกป้องผืนป่าที่เหลือไว้แต่ก็ยังพบกับปัญหาการบุกรุกป่าอยู่เสมอ จึงแสดงให้เห็นว่ากฎหมายเพียงอย่างเดียวนั้นไม่อาจคุ้มครองป่าได้ แต่เมื่อมองกลับไปดูพื้นที่ป่าผืนย่อมที่ยังไม่ถูกทำลาย จะพบว่าส่วนหนึ่งมาจากการที่คนในชุมชนมีความพยายามที่จะรักษาป่าเอาไว้

ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ประชาชนอยู่ร่วมกับป่าและมีการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคสืบต่อกันเรื่อยมา จากการสำรวจสมุนไพรเบื้องต้นในพื้นที่ หมู่ 8 บ้านแฝไทยของภาควิชาเภสัชเคมีและเภสัชเวท คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ระหว่างวันที่ 13 -14 พฤษภาคม พ.ศ.2547 พบว่ายังมีความหลากหลายของสมุนไพร ซึ่งเหตุแห่งความสมบูรณ์ของป่านี้เกิดจากความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน รวมถึงการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อให้การควบคุมดูแลป่ามีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น นอกจากนั้นพื้นที่นี้ยังมีหมอยาพื้นบ้านที่มีความรู้และประสบการณ์ มีการใช้สมุนไพรที่ครอบคลุมโรคได้หลายชนิด แต่นับวันหมอยาพื้นบ้านที่มีประสบการณ์ก็ยิ่งลดจำนวนลง และผู้สืบทอดวิชาความรู้ก็มีจำนวนน้อย จนอาจทำให้ภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นนี้สูญหายไป

ดังนั้น โครงการวิจัยนี้จึงทำการสำรวจและเก็บตัวอย่างสมุนไพรต่อเนื่องในพื้นที่เดิมและพื้นที่ป่าใกล้เคียง โดยในขั้นตอนของการรวบรวมข้อมูลสมุนไพรนั้น คณะผู้วิจัยจะรวบรวมข้อมูลด้านพฤกษศาสตร์และการใช้พื้นบ้าน โดยมีผู้ให้ข้อมูลเป็นหมอยาพื้นบ้านในท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีความจำเป็นต้องจัดเก็บตัวอย่างพรรณไม้แห้ง เพื่อนำไปใช้ในขั้นตอนของการจำแนกชนิดต่อไป และนำข้อมูลที่ได้เพิ่มเติมจากการสำรวจครั้งนี้ไปผนวกกับข้อมูลเบื้องต้น และจัดทำเป็นฐานข้อมูลสมุนไพรที่สมบูรณ์ของพื้นที่นี้ จากนั้นจะนำฐานข้อมูลที่ได้ไปเผยแพร่ให้กับประชาชนและเยาวชนในพื้นที่รวมทั้งผู้ที่สนใจได้ศึกษาหาความรู้ และเนื่องจากคณะผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของหมอยาพื้นบ้าน จึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิธีการสืบทอดความรู้และบทบาทของหมอยาพื้นบ้านในปัจจุบัน โดยการสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้านในท้องถิ่นนั้น แต่ทั้งนี้ควรส่งเสริมให้ประชาชนและเยาวชนในท้องถิ่นเห็นคุณค่าของสมุนไพร และรู้จักการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านนี้ได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นจึงคาดว่าโครงการนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งมหาวิทยาลัยและชุมชน

2. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อรวบรวมข้อมูลทางพฤกษศาสตร์ของสมุนไพรในพื้นที่ ตำบลชมพู่ อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อรวบรวมข้อมูลการใช้พื้นบ้านของสมุนไพรในพื้นที่ดังกล่าว
3. เพื่อจัดทำตัวอย่างพรรณไม้แห้งตามแบบมาตรฐานไว้เพื่อเป็นตัวอย่างในการศึกษา โดยจะนำมาเก็บไว้ที่ศูนย์ข้อมูลสมุนไพรของคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
4. เพื่อจัดทำฐานข้อมูลสมุนไพรในรูปแบบ CD-ROM
5. เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีการสานต่อความรู้ของหมอยาพื้นบ้านในท้องถิ่น
6. เพื่อให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพืชและปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อสมุนไพรแก่เยาวชนในท้องถิ่น

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. มีการเก็บข้อมูลชนิดและการกระจายตัวของสมุนไพรในพื้นที่ ตำบลชมพู่ อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
2. มีการเก็บข้อมูลการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้านในพื้นที่ ตำบลชมพู่ อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
3. ได้รวบรวมตัวอย่างพรรณไม้แห้ง (voucher specimen) ไว้ที่ศูนย์ข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
4. มีฐานข้อมูลสมุนไพรในรูปแบบ CD-ROM
5. เข้าใจในแนวคิดและวิธีการสานต่อความรู้ของหมอยาพื้นบ้านในท้องถิ่นมากขึ้น
6. เยาวชนในพื้นที่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพืชและมีทัศนคติที่ดีต่อสมุนไพร

4. ขอบเขตการวิจัย

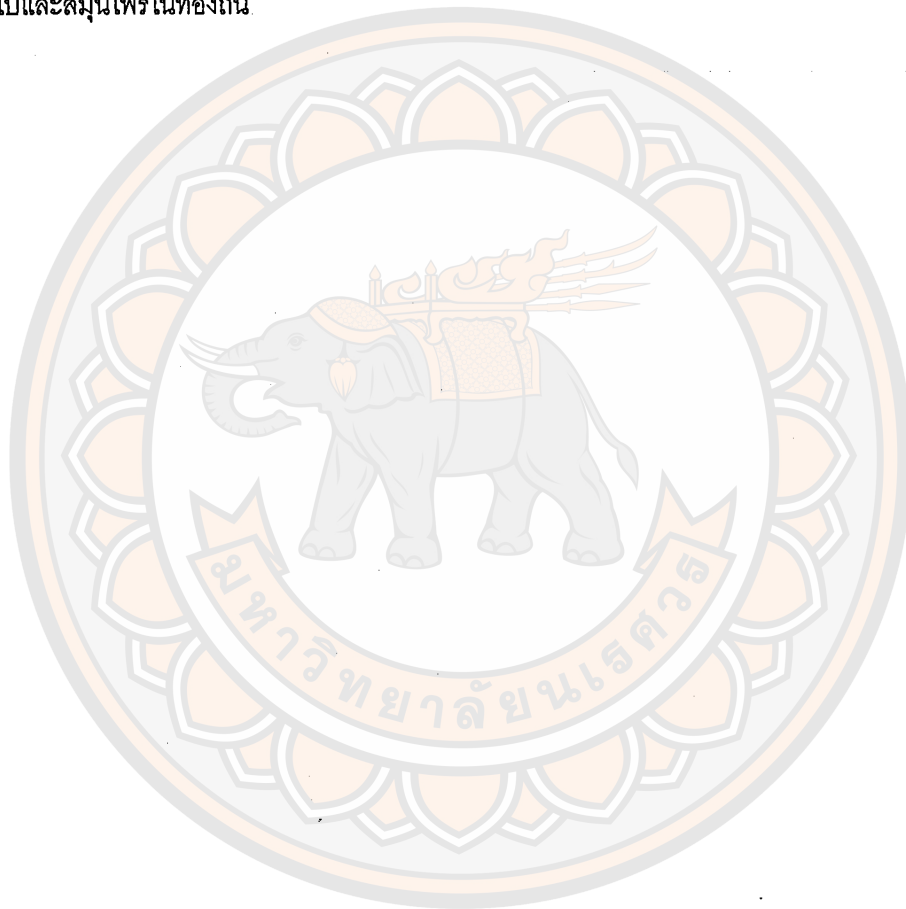
ทำการสำรวจ เก็บข้อมูลด้านพฤกษศาสตร์และข้อมูลด้านสรรพคุณของสมุนไพร เก็บตัวอย่างและถ่ายภาพสมุนไพรที่พบใน ตำบลชมพู่ อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และจัดทำพรรณไม้แห้งเพื่อนำไปพิสูจน์เอกลักษณ์ โดยการเปรียบเทียบกับตัวอย่างพืชที่เก็บรักษาไว้ในหอพรรณไม้ (BKF) กรุงเทพฯ มีระยะเวลาในการดำเนินการช่วงเดือนกันยายน - ธันวาคม พ.ศ. 2547

โดยมีการขยายขอบเขตการวิจัยจากแบบเสนอโครงร่างงานวิจัย ได้แก่ การเพิ่มการสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้านและการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรแก่เยาวชนในท้องถิ่น ซึ่งสาเหตุที่ต้องเพิ่มการสัมภาษณ์ เนื่องจากเมื่อได้พูดคุยและซักถามข้อมูลจากหมอยาพื้นบ้านแล้วเกิดความสนใจในที่มาของความรู้เหล่านั้นและสนใจในแนวคิดของหมอยาแต่ละท่าน และสาเหตุที่ต้องเพิ่มการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรแก่เยาวชนในท้องถิ่น เนื่องจากคณะผู้วิจัยต้องการถ่ายทอดความรู้บางส่วนที่ได้รับจากหมอยาคืนให้กับเยาวชนในท้องถิ่นเพื่อให้เยาวชนเกิดความสนใจในสมุนไพรของพื้นที่

5. วิธีดำเนินการศึกษา

แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. การสำรวจและเก็บตัวอย่างสมุนไพร โดยคณะผู้วิจัยจะรวบรวมข้อมูลทางพฤกษศาสตร์ การใช้พื้นบ้าน เก็บตัวอย่างสมุนไพรและจัดทำตัวอย่างพรรณไม้แห้ง จากนั้นนำตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่ได้มาผ่านขั้นตอนการ จำแนกชนิดและรวบรวมข้อมูลทั้งหมดมาจัดทำรายงานและฐานข้อมูลในรูปแบบ CD-ROM
2. การสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้าน โดยคณะผู้วิจัยจะสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้าน 2 ท่าน คือ หมอทำเครื่องทิพย์ และ หมอเหลี่ยม สุขเกษม จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาเขียนบทความ เรื่อง หมอบนภู
3. การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรแก่เยาวชนในท้องถิ่น โดยจัดค่ายให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพืชทั่วไปและสมุนไพรในท้องถิ่น

บทที่ 2

การปรัทัศน์วรรณกรรม

ข้อมูลสถานีอนามัยบ้านรักไทย

รูปที่ 2-1 สถานีอนามัยบ้านรักไทย ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

ข้อมูลทั่วไป

ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง แบ่งการปกครองออกเป็น 15 หมู่บ้าน มีสถานีอนามัยให้บริการด้านสุขภาพแก่ประชาชน 3 แห่ง ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบ 2 แห่ง คือ สถานีอนามัยตำบลชมพู และสถานีอนามัยบ้านน้ำปาด พื้นที่บนภูเขา 1 แห่ง คือ สถานีอนามัยบ้านรักไทย ซึ่งรับผิดชอบ 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 7 บ้านรักไทย หมู่ที่ 8 บ้านเผ่าไทย หมู่ที่ 9 บ้านช้างตอง และหมู่ที่ 11 บ้านร่มเกล้า ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขา ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก นับถือศาสนาพุทธ การตั้งบ้านเรือนของประชาชนอาศัยอยู่กันเป็นกลุ่มและกระจายไปตามพื้นที่ทำกิน

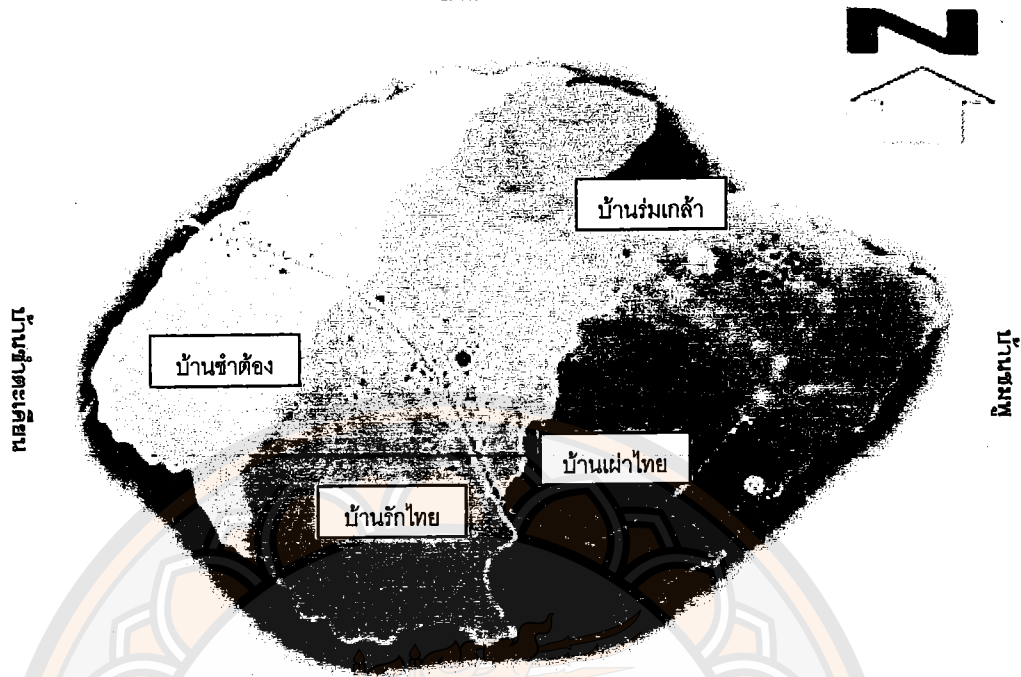
การคมนาคม มีถนนลูกรัง 1 สาย มีรถยนต์โดยสารประจำทางเส้นทาง รักไทย – อำเภอวังทอง วันละ 2 เที่ยว สถานีอนามัยบ้านรักไทยอยู่ห่างจากอำเภอเนินมะปรางไปทางทิศเหนือประมาณ 32 กิโลเมตร เป็นถนนลูกรัง 14 กิโลเมตร ลาดยาง 18 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวจังหวัดพิษณุโลก 73 กิโลเมตร เป็นทางลูกรัง 29 กิโลเมตร ถนนลาดยาง 44 กิโลเมตร (เข้าทางค่ายสุภะดีเสนา อำเภอวังทอง)

สภาพเศรษฐกิจ

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ และสวนผลไม้ รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อปี 3,500 บาท

อาณาเขตติดต่อ

บ้านท่าข้าม

บ้านปลวกง่าม

รูปที่ 2-2 แผนที่อาณาเขตความรับผิดชอบของสถานีอนามัยบ้านรักไทย

ทิศเหนือ	ติดกับ บ้านท่าข้าม ตำบลแก่งดงสา อำเภอวังทอง
ทิศใต้	ติดกับ บ้านปลวกง่าม ตำบลชมพู อำเภอนิคมมะปราง
ทิศตะวันออก	ติดกับ บ้านชมพู ตำบลชมพู อำเภอนิคมมะปราง
ทิศตะวันตก	ติดกับ บ้านชำตะเคียน ตำบลวังนกแอ่น อำเภอวังทอง

ข้อมูลทรัพยากรสาธารณสุข

สถานบริการสาธารณสุขของรัฐ

สถานีอนามัย	1 แห่ง
ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน	4 แห่ง

สถานบริการเอกชน

ร้านขายยาแผนโบราณ	0 แห่ง
-------------------	--------

กองทุนหมู่บ้าน

กองทุนสุขภาพตำบล	1 กองทุน
กองทุนยา	4 กองทุน
กองทุนอื่น ๆ	9 กองทุน

อาสาสมัครสาธารณสุข

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน	52 คน
ผู้สื่อข่าวสาธารณสุขมูลฐาน	4 คน
ผดุงครรภ์โบราณ	3 คน

ด้านการศึกษา, วัฒนธรรม

โรงเรียนทั้งหมด	1 แห่ง
โรงเรียนสังกัดสำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติ	1 แห่ง
โรงเรียนขยายโอกาส	1 แห่ง
วัด	0 แห่ง
สำนักสงฆ์	6 แห่ง

ด้านการสื่อสาร

วิทยุทางราชการ	1 แห่ง
หอกระจายข่าว	4 แห่ง

ข้อมูลหมู่บ้านรักไทย เผ่าไทย ชำดอง และร่มเกล้า

ประวัติความเป็นมา

หมู่บ้านทั้งสี่ก่อตั้งขึ้นจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2522 ขึ้นกับโครงการพัฒนาลุ่มน้ำเข็ก ในความรับผิดชอบของกองทัพภาคที่ 3 (ค่ายสฤษดิ์เสนา) โดยการนำของพลตำรวจตรีมนัส คล้ายมณี ได้เปิดรับสมัครราษฎรที่ยากจนไม่มีที่ดินทำกิน เพื่อเปิดหมู่บ้านใหม่ โดยเริ่มก่อตั้งหมู่บ้านรักไทย ตามด้วยบ้านเผ่าไทย บ้านร่มเกล้า และบ้านชำดอง ตามลำดับ และทางกองทัพพิเศษ ได้เปิดรับราษฎรอาสาสมัคร (รอส.) เพื่อนำมาฝึกให้ความรู้ในการป้องกันตนเอง ทางทหารได้นำเครื่องจักรมา ปรับพื้นที่ป่าให้ราษฎรอยู่อาศัยครอบครัวละ 1 ไร่ และที่ทำการครอบครัวละ 25 ไร่ ประกอบอาชีพทำไร่ และ แต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้น คือ นายหนู ชมภูแดง และคณะกรรมการหมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2539

ประชากร

บ้านรักไทยมีประชากรทั้งหมด 677 คน
บ้านเผ่าไทยมีประชากรทั้งหมด 580 คน
บ้านชำดองมีประชากรทั้งหมด 405 คน
บ้านร่มเกล้ามีประชากรทั้งหมด 384 คน

ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

น้ำ มีฝายทดน้ำ จำนวน 8 แห่ง มีการใช้ประโยชน์ ดังนี้

- นำน้ำจากเขื่อนใหญ่มาใช้ทำประปาหมู่บ้าน เก็บค่าน้ำลูกบาศก์เมตรละ 5 บาท มีเงินกองทุนหมุนเวียนฝากธนาคารไว้ เพื่อเป็นค่าซ่อมแซมประปาเสีย
- เดิมทหารทำระบบพัดลมปั่นน้ำขึ้นมาใช้ ตั้งชื่อว่า เขื่อนพัดลม แต่ปัจจุบันเครื่องปั่นน้ำชำรุดใช้งานไม่ได้ จึงเลิกใช้พัดลมปั่นน้ำเปลี่ยนมาใช้ระบบประปาแทน

เกษตรกรรม ส่วนใหญ่ประชาชนจะทำไร่ข้าวโพด ไร่มันสำปะหลัง ปลูกข้าวไร่เอาไว้กิน และทำสวนผลไม้ต่าง ๆ เช่น สวนลำไย ส้ม มะม่วง มะขามหวาน เงาะ ทุเรียน กัลยง ฯลฯ

ประชาชนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจะทำการเกษตรแบบพอเพียง แต่ละครัวเรือนจะปลูกผักพื้นบ้าน เช่น ดอกแค พริกแก้ว กระถิน ตำลึง ชะอม และเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ ปลา ไก่ หมู เพื่อเป็นอาหารในครัวเรือน ทำให้ปลอดภัยจากสารเคมีและลดรายจ่ายในครัวเรือน ทำให้ไม่ต้องเดินทางไปซื้อของไกลๆ

ป่าชุมชนบ้านเฝ้าไทย

ประวัติความเป็นมา

ในปี พ.ศ. 2522 เกิดความขัดแย้งทางการเมือง และได้รับอิทธิพลจากผู้ก่อการร้าย (ผกค.) จึงได้มีการจัดตั้งหมู่บ้านเฝ้าไทยขึ้น อันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีการสร้างบ้านขึ้นประมาณ 70 หลังคาเรือน และให้ที่ทำกินกับราษฎร โดยทหารได้นำเครื่องจักรมาปรับพื้นที่ป่าเพื่อจัดสรรให้ราษฎรอยู่อาศัย และประกอบอาชีพ นายอุดม ขุนจำนวน ผู้นำหมู่บ้านในขณะนั้น ได้ขออนุญาตพื้นที่ป่าไว้ส่วนหนึ่ง เพื่อเก็บไว้เป็นแหล่งอาหารและช่วยป้องกันอันตรายที่เกิดจากลม จึงได้เกิด “ป่าประจำหมู่บ้าน” ขึ้น

ในปี พ.ศ. 2539 นายหนู ชมภูแดง ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น พร้อมด้วยคณะกรรมการหมู่บ้านได้ขอขึ้นทะเบียนป่าเป็น “ป่าชุมชนบ้านเฝ้าไทย”

พื้นที่ป่าชุมชน

มีพื้นที่ทั้งหมด 743 ไร่ 85 ตารางวา แบ่งเป็น

- ป่าใช้สอย 273 ไร่ 85 ตารางวา
- ป่าอนุรักษ์ 470 ไร่

แนวเขตของป่าชุมชน

ทิศเหนือ	จดหมู่บ้านเฝ้าไทย ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง
ทิศใต้	จดหมู่บ้านชมภู ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง
ทิศตะวันออก	จดที่นางสาวท กองแกน ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง
ทิศตะวันตก	จดที่นายทองนาค เสรีสิทธิ์ ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง

ลักษณะพื้นที่ป่า

เป็นที่ราบสูง

คณะกรรมการป่าชุมชน ประกอบด้วย

1. นายอุดม	ขุนจำนวน	ประธาน
2. นายวิฑิต	แสงปัญญา	รองประธาน
3. นายสมบัติ	บุญยอด	รองประธาน
4. นายยุทธ	แสงสว่าง	เลขานุการ
5. นายบุญรอด	ดอนเมือง	กรรมการ
6. นายสมอน	วีระปิง	กรรมการ
7. นายสุวิน	หอมหวาน	กรรมการ
8. นางทองคุณ	จันทร์สิงห์	กรรมการ
9. นายคำแพง	เกตสุธรรม	กรรมการ
10. นายทองคำ	คำชื่น	กรรมการ

ที่ปรึกษา ประกอบด้วย

หลวงพ่อดมัย	จันฐปโม	เจ้าอาวาสวัดเฝ้าไทย
นายวัฒน์ศักดิ์	ศรรุ่ง	หัวหน้าสถานีอนามัยบ้านรักไทย

กฎระเบียบการจัดการป่าชุมชน

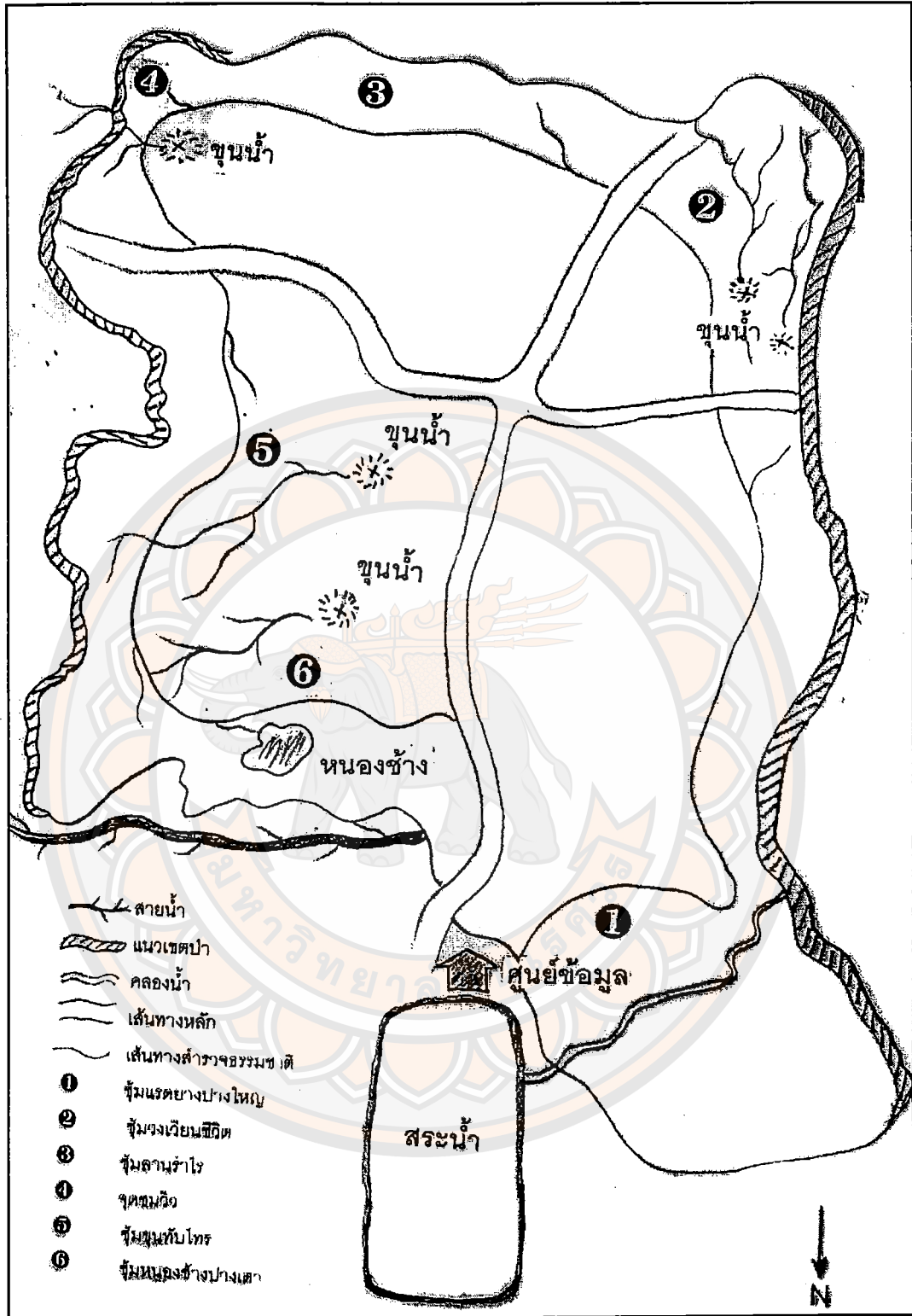
1. ห้ามตัดไม้ทุกชนิดในป่าชุมชน
2. ห้ามล่าสัตว์ทุกชนิดในป่าชุมชน
3. ห้ามเผาถ่านในเขตป่าชุมชน
4. ห้ามตัด หานวายในป่าชุมชน
5. ห้ามหาสมุนไพรเพื่อการจำหน่าย ยกเว้นนำมาเพื่อรักษาโรคในหมู่บ้าน
6. ห้ามนำสัตว์เลี้ยงไปเลี้ยงในป่าชุมชน
7. การหาสมุนไพรเพื่อการรักษาโรค ต้องแจ้งคณะกรรมการทุกครั้ง
8. หากฝ่าฝืนมีโทษปรับตั้งแต่ 500-10,000 บาท
9. ถ้าทำผิดกฎระเบียบอย่างรุนแรง จะส่งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

กิจกรรมที่ดำเนินการผ่านมามากตั้งแต่เริ่มจัดตั้งป่าชุมชนจนถึงปัจจุบัน

1. ระดมทุนทอดผ้าป่า
2. ทำแนวกันไฟ
3. ปกป่าเสริม
4. ทำแนวเขตรอบป่าชุมชน
5. บวชป่า สืบชะตาต้นไม้
6. ทำป้ายป่าชุมชน
7. ทำจุดเผยแพร่ข้อมูล 5 จุด
8. ทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ
9. ทำป้ายชื่อต้นไม้
10. จัดทำศูนย์ข้อมูล 1 แห่ง
11. สร้างเรือนเพาะชำ 1 หลัง

การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

1. เป็นแหล่งอาหารของชุมชน ทั้งบริโภคและขายเป็นรายได้ เช่น หน่อไม้ ไม้ลวก ไม้ไผ่ป่า-ไม้เป่า ไม้กาบแดง เห็ด ลูกท้อ มะไฟ กระท้อน มะปราง
 2. เป็นแหล่งหาสมุนไพรมาใช้รักษาโรคหลายชนิด ตามที่สำรวจและทำทะเบียนไว้มีทั้งหมด 78 ชนิด และมีอีกหลายชนิดที่ยังไม่ได้ศึกษา
 3. การใช้ประโยชน์จากกิ่งของไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ที่หักหรือตายแล้ว นำมาใช้ในการทำฟืนหุงต้ม อยู่ไฟสำหรับคนที่คลอดลูก และใช้ในการเผาศพ
- สรุปว่า มีการใช้ประโยชน์จากป่าตั้งแต่เกิดจนตาย

รูปที่ 2-3 แผนที่ป่าชุมชนบ้านฝ่าวไทย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้แบ่งกิจกรรมเป็น 3 ส่วน คือ การสำรวจและเก็บตัวอย่างสมุนไพรในเขตพื้นที่ตำบล
ชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก การสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้านและการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับ
สมุนไพรแก่เยาวชนในท้องถิ่น มีขั้นตอนการดำเนินงานโดยละเอียดดังนี้

1. การสำรวจและเก็บตัวอย่างสมุนไพร มีแนวทางการดำเนินงานโดยลำดับ คือ

1.1 จัดเตรียมอุปกรณ์ในการดำเนินงาน ประกอบด้วย

1.1.1 อุปกรณ์ในการสำรวจและเก็บตัวอย่างสมุนไพร

1.1.1.1 แบบเก็บข้อมูล ดังภาคผนวก ก ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับ ชื่อท้องถิ่น ชื่อสามัญ

ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อวงศ์ สภาพแวดล้อมโดยรอบ ลักษณะทางธรณีวิทยา ความสูงของพื้นที่
เหนือระดับน้ำทะเล ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ลักษณะการใช้พื้นบ้าน ผู้ให้ข้อมูล ชื่อผู้เก็บ
หมายเลขที่เก็บ และ วันที่เก็บ

1.1.1.2 ถุงพลาสติก (ภาคผนวก ข) สำหรับใส่ตัวอย่างสมุนไพร

1.1.1.3 กรรไกรตัดกิ่ง (ภาคผนวก ข) ใช้ตัดกิ่งไม้จากต้นและเสียมใช้ขุดตัวอย่างสมุนไพรที่ต้อง
การทั้งรากหรือหัวใต้ดินด้วย

1.1.1.4 แผ่นป้ายบอกพรรณไม้ (ภาคผนวก ข) สำหรับเขียนชื่อผู้เก็บ ชื่อพืชที่เก็บ และหมายเลขที่
เก็บแล้วนำไปติดไว้กับตัวอย่างสมุนไพรที่ตัดจากต้นแล้ว

1.1.1.5 กล้องถ่ายภาพดิจิทัล สำหรับถ่ายภาพสมุนไพรที่สำรวจและเก็บตัวอย่าง

1.1.1.6 หนังสือชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย สมุนไพรสวนสิริรุกขชาติ คู่มือจำแนกพรรณไม้
สยามโภชพฤกษ์ หนังสือต้นไม้เมืองเหนือ และพรรณไม้ในสวนหลวง ร.9 เล่ม 2

1.1.2 อุปกรณ์เตรียมตัวอย่างพรรณไม้แห้ง

1.1.2.1 แฉกอัดพรรณไม้พร้อมด้วยเชือกมัด ทำด้วยไม้ไผ่ ฝาเป็นซีก แล้วนำมาประกบกันเป็นแฉก
สี่เหลี่ยม ขนาดประมาณ 12 นิ้ว × 18 นิ้ว หนึ่งคู่ประกบเป็น 1 แฉก ใช้อัดตัวอย่างพืชที่เก็บ
ให้เรียบ ไม่หักงอเมื่อแห้ง ดังรูปในภาคผนวก ข

1.1.2.2 กระดาษอัดพรรณไม้ (ภาคผนวก ข) ใช้กระดาษหนังสือพิมพ์และกระดาษลังในการ
ประกบอัดตัวอย่างพืชในแฉกอัด

1.1.2.3 น้ำยาดองพรรณไม้ คือ แอลกอฮอล์ 70% พร้อมด้วยขวดดอง (ภาคผนวก ข) ใช้ในกรณี
ตัวอย่างพืชที่เก็บไม่สามารถนำไปอบให้แห้งได้ หรือ ตัวอย่างพืชที่ต้องการรักษารูปทรงไว้

1.1.2.4 กระดาษแข็งสีขาว ขนาด 11 นิ้ว × 17 นิ้ว เข็มและด้ายสีขาว (ภาคผนวก ข) ใช้สำหรับ
เย็บแฉกพรรณไม้แห้ง

1.2 **สำรวจและเก็บตัวอย่างสมุนไพร** ดำเนินการสำรวจและเก็บตัวอย่างสมุนไพรในเขตพื้นที่ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยแบ่งการสำรวจออกเป็น 3 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 วันที่ 13-14 พ.ค. 2547 สำรวจในเขตพื้นที่หมู่ 8 ป่าอนุรักษ์บ้านเผ้าไทย โดยภาควิชาเภสัชเคมี และเภสัชเวท คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ครั้งที่ 2 วันที่ 18-19 ก.ย. 2547 สำรวจในเขตพื้นที่หมู่ 8 ป่าอนุรักษ์บ้านเผ้าไทย และ หมู่ 7 บ้านรักไทย

ครั้งที่ 3 วันที่ 3-5 ธ.ค. 2547 สำรวจในเขตพื้นที่หมู่ 11 บ้านร่มเกล้า

โดยผู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะการใช้พื้นบ้านของสมุนไพรแต่ละชนิด เป็นหมอยาพื้นบ้านในพื้นที่ดังกล่าว จำนวน 3 คน คือ นายเหลียม สุขเกษม นายสมอน วีระปิง และนายลา มุลนาม

1.3 **นำตัวอย่างสมุนไพรที่ได้มาจัดทำตัวอย่างพรรณไม้แห้ง** มีขั้นตอนการทำดังนี้

1.3.1 **การอัดแห้งพรรณไม้**

การอัดจะจัดเรียงตัวอย่างสมุนไพรวางลงในหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์ ซึ่งนับเป็นคู่ๆ จัดขนาดให้พอดี ปล่อยให้เกินหน้ากระดาษและแห้งอัด ถ้าใหญ่เกินอัดสามารถตัดหรือหักพับเก็บได้ เรียงให้ใบคว่ำบ้างหงายบ้าง เพื่อจะได้เห็นลักษณะของใบทั้งสองด้านขณะแห้งแล้ว หลังจากนั้นพลิกกระดาษแผ่นที่เป็นคู่ปิดทับลงไป ระหว่างตัวอย่างสมุนไพรชนิดหนึ่งๆ นั้นให้สอดกระดาษลังคั่นไว้เพื่อช่วยให้ความชื้นระเหยไปได้เร็ว เสร็จแล้วก็นำไปใส่แผงพรรณไม้ ใช้กระดาษลังปิดทับทั้งสองด้าน ผูกและมัดด้วยเชือกไว้ให้แน่น ดังรูปในภาคผนวก ข

1.3.2 **การอบตัวอย่างสมุนไพร**

นำตัวอย่างพืชที่อัดใส่แผงพรรณไม้แล้ว ไปอบในตู้อบสมุนไพรที่อุณหภูมิ 55-60 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 1-2 วัน โดยระยะเวลาในการอบขึ้นอยู่กับความชื้นในตัวอย่างสมุนไพรแต่ละชนิด ดังรูปในภาคผนวก ข

1.3.3 **การเย็บแห้งตัวอย่างพรรณไม้แห้ง**

นำตัวอย่างสมุนไพรที่อัดใส่แผงพรรณไม้ที่อบจนแห้งดีแล้วและมีความสมบูรณ์ที่สุด (มีใบ ดอก ผล) มาประกอบติดกับกระดาษแข็งสีขาว หลังจากนั้นเย็บตัวอย่างสมุนไพรติดกับกระดาษแข็งด้วยเข็มและด้าย ส่วนดอกและผลที่ร่วงนั้นจะจัดใส่ของกระดาษติดไว้ที่กระดาษแข็งนั้นด้วย ดังรูปในภาคผนวก ข และที่มุมล่างของกระดาษจะติดป้ายแสดงข้อมูล (ภาคผนวก ก) เกี่ยวกับตัวอย่างพรรณไม้แห้งนั้นๆ ไว้ด้วย

1.3.4 **การเก็บตัวอย่างพรรณไม้แห้ง**

ตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่เย็บและติดป้ายแสดงข้อมูลเรียบร้อยแล้ว จะนำมาใส่ปกแยกชนิดของพืช ดังรูปในภาคผนวก ข และจัดเรียงตามวงศ์ จากนั้นนำไปเก็บไว้ในฐานข้อมูลสมุนไพร ภาควิชาเภสัชเคมี และเภสัชเวท คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

1.4 **พิสูจน์เอกลักษณ์ของสมุนไพร**

ในขั้นแรกจะเป็นการจำแนกพืชทั้งที่มีและไม่มีตัวอย่างพรรณไม้แห้งโดยผู้เชี่ยวชาญ คือ รศ.ดร.วงศ์สถิตย์ ชั่วกุล คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และ ดร.เชิดศักดิ์ ทัพใหญ่ ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จากนั้นนำตัวอย่างพรรณไม้แห้งมาทำการพิสูจน์เอกลักษณ์โดยการนำไปเปรียบเทียบกับตัวอย่างพืชที่เก็บรักษาในหอพรรณไม้ (BKF) กรุงเทพฯ และทำการตรวจจำแนกชื่อทางพฤกษศาสตร์ที่ถูกต้องอีกครั้ง

1.5 จัดทำรายงานและฐานข้อมูลสมุนไพรในรูปแบบ CD-ROM

นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาจัดทำรายงานและจัดทำเป็นฐานข้อมูลในรูปแบบ CD-ROM โดยใช้โปรแกรม Microsoft Access 2000 ซึ่งฐานข้อมูลนี้จะรวบรวมข้อมูลสมุนไพรในหัวข้อ ชื่อท้องถิ่น ชื่อสามัญ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อวงศ์ ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ลักษณะการใช้พื้นบ้าน ชื่อผู้ให้ข้อมูล หมายเลขที่เก็บ วันที่เก็บ และจำนวนตัวอย่างพืชที่เก็บ

2. การสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้าน

ทำการสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้านซึ่งชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นให้ความเคารพนับถือ 2 ท่าน คือ นายท่า เครื่องทิพย์ และ นายเหลื่อม สุขเกษม ใน 4 ประเด็นหลัก คือ ประวัติของหมอยาพื้นบ้าน จรรยาบรรณของหมอยาพื้นบ้าน การสืบทอดความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของตนเองกับการรักษาในปัจจุบัน แล้ววิเคราะห์และเขียนเป็นบทความ

3. การอบรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรกับกลุ่มเยาวชนในท้องถิ่น

มีผู้ดำเนินกิจกรรม คือ ผู้ทำการวิจัย 3 คน อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการและอาจารย์ 2 คน อาสาสมัครซึ่งเป็นนิสิตคณะเภสัชศาสตร์จำนวน 6 คน ผู้ช่วยวิจัยของภาควิชาเภสัชเคมีและเภสัชเวท คณะเภสัชศาสตร์ จำนวน 4 คน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข 1 คน ดำเนินการในวันที่ 5 ธันวาคม 2547 เวลา 9.00 -13.00 น. ณ สถานีอนามัยชุมชนบ้านรักไทย โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือเยาวชนในพื้นที่ดังกล่าว ประกอบด้วย 2 กิจกรรมหลัก คือ

1. การบรรยายเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่พบในท้องถิ่น และทดสอบความรู้ด้วยการซักถามกับกลุ่มเยาวชนในท้องถิ่นนั้น

2. กิจกรรมเกม โดยแบ่งเป็น 3 ฐาน คือ ฐานที่ 1 เรื่องหมักล่องหนจากต้นอัญชันซึ่งสอดแทรกความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการทดลองทางวิทยาศาสตร์ ฐานที่ 2 การแยกลักษณะพื้นฐานของพืช และ ฐานที่ 3 ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรใกล้ตัว

หลังจากดำเนินกิจกรรมแล้ว คณะผู้วิจัยได้ทำการประเมินความพึงพอใจของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมด้วยการสังเกตและสุ่มสัมภาษณ์เป็นจำนวน 5 คน

บทที่ 4

ผลและอภิปรายการศึกษา

ผลการศึกษา

1. การสำรวจและการเก็บตัวอย่างสมุนไพร

จากการสำรวจและเก็บตัวอย่างสมุนไพรในพื้นที่ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 3 ครั้ง ในเดือนพฤษภาคม กันยายน ธันวาคม สามารถเก็บรวบรวมสมุนไพรได้ทั้งหมด 139 ชนิด โดยได้จากการสำรวจครั้งที่ 1 จำนวน 54 ชนิด ครั้งที่ 2 จำนวน 50 ชนิด และครั้งที่ 3 จำนวน 47 ชนิด ดังแสดงในตารางที่ 4-1 และมีสมุนไพรที่เก็บซ้ำชนิดกัน จำนวน 12 ชนิด คือ กลิ้งกลางดง กอบแกบ กาย่าหวัง เข็มแดง ดีกระทิง ปอเซ่ง พญาท้าวเอว ว่านสาวหลง สีพันคนทา สุรามะริดหรือสมุลแว้ง ไล่ต้นและฮ้อสะพายควาย

โดยรายละเอียดของสมุนไพรแต่ละชนิด ประกอบด้วย ชื่อสามัญ ชื่อท้องถิ่น ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อวงศ์ ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาสรรพคุณ ผู้ให้ข้อมูล วันที่เก็บ หมายเลขที่เก็บ (collection number) และจำนวนตัวอย่างพรรณไม้แห้ง ข้อมูลสมุนไพรดังกล่าวแสดงในภาคผนวก ค ตารางที่ 4-1 รายชื่อสมุนไพรทั้งหมดที่ทำการสำรวจและเก็บตัวอย่างในพื้นที่ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

ครั้งที่สำรวจ	จำนวน (ชนิด)	ชื่อสมุนไพร (ชื่อท้องถิ่น)
1	54	กระดังงา กระจับปี่ กล้วยไม้ กลิ้งกลางดง ^a การบูรต้น กาย่าหวัง ^a กูดดง ข่อยแรด ข้าวเย็นเหนือ เข็มขาว ^{1b} เข็มแดงหรือเข็มดง ^a คอนแคน ค่อม คัดเค้าง คั้นแฉ้วกระทาดง เครือเขาด่วน เครือพันแดง เครือเอ็นยัด เจตพังคี สะเอบป้า ช้างกระต๊อบโรง ดีกระทิง ^a ดีคนหรือราชดัด นำแน่ เปราะหอม เปล้าใหญ่ พญาคางคก พญาจาง พญาท้าวเอว ^a พังแหรหรือปอเซ่ง ^a ไฟเดือนห้าหรือเครือเถาไฟ มะกล่ำ มะพลับ มะลิป่า มะลิไล่ไก่ ม้ากระต๊อบโรง เม่าสร้อย เมื่อยย่านางต้น ยางลิ้นควาย รังแดงหรือกอบแกบ ว่านสาวหลง ^a ว่านหวานอน ว่านอึ่งสมัด สะนาว สวาน้อยประแป้ง สีพันคนทา ^a สุรามะริดหรือสมุลแว้ง ^a ไล่ต้น ^a หงอนไก่ เหน่งหรือชำโคม แหนง ฮ้อสะพายควาย ^a unknown1 ^c
2	50	กระเจียวขาว กระเจียวแดง กระชายดง กระดังงาหรือดิงดง กระบวยหวาน กลอยนึ่ง กำลักราชสีห์ กาสามปึก ไก่เขียว ไก่ดำ ข่อยขี้แรด ขี้เหล็กป่า เข็มขาว ^{2b} เข็มแดงหรือเข็มดง ^a เขากวางอ่อน ครกฤๅษี เครือรังแดง ชาจีน ดอกดิน ต้นเอ็นหรือพญาช้างสาร ตาดหรือเหียง ถ่อนหรือหัวถ่อน เถากระโดลิง เถาวัลย์เปรียง ทิพนตร นางพญาหน้าขาว ประดงลม เปราะลาย ปลาไหลเผือกดำ ปอเซ่งหรือพังแหร ^a ปิดธาตุ พญาหนามกลับ มะขามเครือ ยอบป่า โลดทะนงแดง ว่านเต่า ว่านนางคำ ว่านสาวหลงหรือเสนห์สาวหลงหรือเสนห์หอม ^a ส้มกบ

ตารางที่ 4-1 รายชื่อสมุนไพรทั้งหมดที่ทำการสำรวจและเก็บตัวอย่างในพื้นที่ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก (ต่อ)

ครั้งที่ สำรวจ	จำนวน (ชนิด)	ชื่อสมุนไพร (ชื่อท้องถิ่น)
2 (ต่อ)		สะตังใบเล็ก สะบ้า สาแล สีพันคนทา ^a สุรามะริดหรือสมุลแว้ง ^a หนอนตายหยาก ห้วยข้าวเย็นโคกแดง อบเชยเถาหรือเครือตั้งต้น เอื้องหลวงหรือกระทือดง ฮ้อสะพายควาย unknown2 ^c
3	47	กึ่งกลางดง ^a กอบแถบหรือรังแดง กั้นเกรา กาย่าหวัง ^a กำจัด กำล้างข้างสาร กำแพงเจ็ดชั้น กำล้างเสือโคร่ง กุยขาว แก้วหน้าม้า ชันทองพญาบาท ข่าลิง ข่าสารค่าง เข็มม่วงหรือเครือเขาแถบ เครือเขาไฟอย่างขาว เครือตองแตก เครือร้อยปลา เครือสะค่าน จางจืด แผ่นดินเย็น ดีกระทิง ^a ดีเนม ต้นงวง ต้นลิ้นแรด ตะเคียนหนู นมฤๅษี น้ำแฉะ ประดงเลือดม้า พญาภูเขา พญาท้าวเอว ^a พญานาคราช พญามือเหล็ก พระเจ้าห้าพระองค์ มะนาวป่า ม่านพระอินทร์ ^a ลูกบนใบ ว่านขันหมาก ว่านคางคก ว่านสากเหล็ก แสลงพัน สะค่านน้อย สาง ไล่ต้น ^a หอยฟ้า เ็นย็ด แฮ่ม

^aสมุนไพรที่เก็บซ้ำ

^bเข็มขาว1 และเข็มขาว2 คือสมุนไพรที่มีชื่อท้องถิ่นซ้ำกัน แต่มีชื่อวิทยาศาสตร์และวงศ์ต่างกัน

^cunknown คือ สมุนไพรที่ไม่ทราบชื่อท้องถิ่น และชื่อวิทยาศาสตร์

สมุนไพรที่นำมาจัดทำตัวอย่างพรรณไม้แห้ง มีจำนวน 53 ชนิด โดยแบ่งเป็น ครั้งที่ 1 จำนวน 28 ชนิด ครั้งที่ 2 จำนวน 23 ชนิด และครั้งที่ 3 จำนวน 4 ชนิด ดังแสดงไว้ในตารางที่ 4-2 โดยมีการทำตัวอย่างพรรณไม้แห้งซ้ำกัน 2 ชนิด คือ สีพันคนทาและปอเซ่ง

ตารางที่ 4-2 รายชื่อสมุนไพรที่นำมาจัดทำพรรณไม้แห้ง

ครั้งที่ สำรวจ	จำนวน (ชนิด)	ชื่อสมุนไพร (ชื่อท้องถิ่น)
1	28	กระแตไต่ไม้ กาย่าหวัง กูดดง ซ้อยเรด เข็มขาว1 คอนแคน คอม คัดเค้าดง คันแฉ้วกระทาดง ทะเอบป่า ดีคนหรือราชตัด น้ำแฉะ เปราะหอม พญาจางอาจ พังแหหรือปอเซ่ง ^a มะพลับ มะลิป่า มะลิไล่ไก่ เมาสร้อย ย่านางตัน ว่านอึ่ง สมัด สวาน้อยประแบ็ง สีพันคนทา ^a หนอนไก่ เหน่งหรือข่าโคม ฮ้อสะพายควาย unknown1
2	23	กระเจียวขาว กระชายดง กระบวยหวาน กำล้างราชสีห์ ไก่เขียว ซ้อยรีเรดหรือ ซ้อยซีแฮด เขากวางอ่อน เข็มขาว2 เข็มแดงหรือเข็มดง ครกฤๅษี ข่าจีน ดอกดิน เถาวัลย์เบรียง นางพญาน้ำขาว พังแหหรือปอเซ่ง ^a โลดทะนงแดง ว่านเต่า ว่านนางคำ สะตังใบเล็ก สะบ้า สีพันคนทา ^a เอื้องหลวงหรือกระทือดง unknown2
3	4	ข่าสารค่าง เข็มม่วง ว่านคางคก ว่านสากเหล็ก

^aสมุนไพรที่มีตัวอย่างพรรณไม้แห้งซ้ำกัน

การจำแนกสมุนไพรที่ทำการสำรวจ ดังแสดงในตารางที่ 4-3 สมุนไพรที่สามารถจำแนกชนิด (species) ได้แน่นอนมีจำนวนทั้งหมด 45 ชนิด โดยแบ่งเป็นการจำแนกจากผู้เชี่ยวชาญร่วมกับการนำตัวอย่างพรรณไม้แห้งไปเปรียบเทียบกับตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่เก็บรักษาไว้ที่หอพรรณไม้ (BKF) กรุงเทพฯ จำนวน 18 ชนิด และจากการจำแนกโดยผู้เชี่ยวชาญเพียงอย่างเดียว จำนวน 27 ชนิด โดยสมุนไพรที่จำแนกสกุลและวงศ์ และสมุนไพรที่จำแนกวงศ์ได้เพียงอย่างเดียวโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 ชนิดและ 5 ชนิด ตามลำดับ และสมุนไพรที่ยังไม่ได้จำแนกมีจำนวน 78 ชนิด

ตารางที่ 4-3 การจำแนกสมุนไพรที่ทำการสำรวจและเก็บตัวอย่าง

การจำแนกสมุนไพร	จำนวน (ชนิด)	ชื่อสมุนไพร (ชื่อท้องถิ่น)
จำแนกชนิดได้(ทราบทั้งชื่อวิทยาศาสตร์และวงศ์)	45	กระเจียวขาว ^a กระชายดง ^a กระดังใบ ^a กระแตได้ไม้ ^a การบูรต้น ^a แก้วหน้าม้า ^a ขันทองพยาบาท ^a ข่าลิง ^a ข้าวเย็นเหนือ ^b ข้าวสารค่าง ^a เข็มขาว ¹ เข็มขาว ² เข็มม่วง ^a คอนแคน ^a คอม ^a คันท้าวกระหาดง ^a เครือเขาแก้ว ^a เครือสะค่าน ^a จางจืด ^b เจตพังคี ^b ซะเอมป่า ^a ดีคนหรือราชดัด ^a ตะเคียนหนู ^b นมฤาษี ^b ปอเซ่งหรือพังแห ^a เปราะหอม ^b เปล้าใหญ่ ^b พญามือเหล็ก ^b พระเจ้าห้าพระองค์ ^b ไฟเดือนห้า ^b ม้ากระทืบโรง ^b ว่านขันหมาก ^b ว่านคางคก ^b ว่านสากเหล็ก ^b มะพลับ ^b มะลิป่า ^a มะลิใส่ไก่ ^a เม่าสร้อย ^a ย่านางต้น ^a สมัด ^a สาง ^a สีพันคนทา ^a แสงพัน ^b เหน่งหรือขาโคม ^b เอื้องหลวงหรือกระทือตง ^a
จำแนกสกุลและวงศ์	9	กึ่งกลางดง กายาหวง กูดดง ข่อยแรด คัดเค้าดง ต้นลินแรด นำแน่ ประดงเลือดม้า หงอนไก่
จำแนกวงศ์	5	เข็มแดง เถาวัลย์เปรียง ว่านอึ่ง สวาน้อยประแบ็ง unknown1
ยังไม่ได้จำแนก	77	กระเจียวแดง กระดังงหรือดังง กระบวยหวาน กลอยนึ่ง ก้นเกรา กาสสามปีก กำจัด กำแพงเจ็ดชั้น กำลั้งราชสีห์ กำลั้งเสือโคร่ง กุยขาว ไก่เขียว ไก่ดำ ข่อยซี่แรด ซี่เหล็กป่า เขากวางอ่อน ครกฤาษี เครือเขาด้วน เครือเขาไฟอย่างขาว เครือตองแตก เครือพันแดง เครือร้อยปลา เครือรังแดง เครือเอ็นยัด ช้างกระทืบโรง ชาจีน ดอกดิน ดีกระทิง ดีเม่น ต้นงวง ต้นเอ็นหรือพญาช้างสาร ตาดหรือเหยง ถ่อนหรือทิวถ่อน เถากระโดลิง ทิพเนตร นางพญาหน้าขาว นำแน่ ประดงลม ปลาไหลเผือกดำ ปิดธาตุ เปราะลาย แผ่นดินเย็น พญาคางคก พญาจูเขียว พญาจางออง พญาท้าวเอว พญานาคราช พญาหนามกลับ มะกล่ำ มะขามเครือ มะนาวป่า ม่านพระอินทร์ เมื่อย ยอบป่า ยางลิ้นควาย ลูกบนใบ โลดทะนงแดง ว่านเต่า ว่านนางคำ ว่านสาวหลง ว่านหาวนอน ส้มกบ สะค่าน้อย สะดังใบเล็ก สะนาว สะบ้า สาแล ไล่ตัน หนอนตายหยาก หอยฟ้า ห้วยข้าวเย็นโคกแดง แหนง อบเชยเถา เอ็นยัด แสม unknown2

^aสมุนไพรที่จำแนกชนิดโดยผู้เชี่ยวชาญและนำตัวอย่างพรรณไม้แห้งไปเปรียบเทียบกับตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่เก็บรักษาไว้ที่หอพรรณไม้ (BKF) กรุงเทพฯ

^bสมุนไพรที่จำแนกชนิดโดยผู้เชี่ยวชาญเพียงอย่างเดียว

เมื่อจำแนกสมุนไพรออกเป็นหมวดหมู่ตามวงศ์ สามารถจำแนกได้ 37 วงศ์ ตามตารางที่ 4-4
 ตารางที่ 4-4 การจำแนกสมุนไพรออกเป็นหมวดหมู่ตามวงศ์

ชื่อวงศ์	จำนวน (ชนิด)	ชื่อสมุนไพร (ชื่อท้องถิ่น)
Acanthaceae	2	เข็มม่วง นำแน่
Anacardiaceae	1	พระเจ้าห้าพระองค์
Annonaceae	2	เข็มขาว2 เถาวัลย์เปรียง
Araceae	2	แก้วหน้าม้า ว่านขันหมาก
Araliaceae	1	สาแล
Cardiopteridaceae	1	ข้าวสารต่าง
Celastraceae	1	มะลิป่า
Compositae	2	ว่านคางคก สาง
Costaceae	1	เอื้องหลวงหรือกระทือดง
Cycadaceae	2	กಾಯ่าหวัง unknown1
Dilleniaceae	1	ต้นลิ้นแรด
Dipterocarpaceae	1	ตะเคียนหนู
Dracaenaceae	1	คอนแคน
Droseraceae	1	ไฟเดือนห้าหรือเครือเถาไฟ
Ebenaceae	2	กลิ้งกลางดง มะพลับ
Euphorbiaceae	4	ชันทองพญาบาท เจตพังคี นมฤๅษี เปล้าใหญ่ เม่าสร้อย
Lauraceae	1	การบูรต้น
Leeaceae	1	กระดังงา
Leguminosae	3	แสดงพัน ชะเอมป่า หงอนไก่
Lillaceae	1	สาวน้อยประแป้ง
Meliaceae	1	จางจีต
Moraceae	1	ม้ากระทืบโรง
Myristicaceae	1	ประดงเลือดม้า
Oleaceae	1	มะลิใส่ไก่
Orchidaceae	1	ว่านสากเหล็ก
Piperaceae	1	เครือสะค้าน
Polypodiaceae	1	กระแตไต่ไม้
Pteridaceae	1	กูดดง
Rhamnaceae	3	กอบแกบหรือรังแดง เครือเขาแกบ พญามือเหล็ก
Rubiaceae	5	ข่อยแรด เข็มขาว1 เข็มแดง คัดเค้าดง คันแฉ้วกระทาด
Rutaceae	1	ส้มด
Simaroabaceae	2	สีพันคนทา ตีคนหรือราชัด

ตารางที่ 4-4 การจำแนกสมุนไพรรักษาเป็นหมวดหมู่ตามวงศ์ (ต่อ)

ชื่อวงศ์	จำนวน (ชนิด)	ชื่อสมุนไพรรักษา (ชื่อท้องถิ่น)
Smilacaceae	1	ข้าวเย็นเหนือ
Tiliaceae	1	คอม
Ulmaceae	1	ปอเซ่งหรือพังแห้วใหญ่
Xanthophyllaceae	1	ย่านางต้น
Zingiberaceae	6	กระเจียวขาว กระชายดง ข่าลิง เปราะหอม ว่านอึ้ง เหง้าหรือข่าโคม

เมื่อจำแนกสมุนไพรรักษาเป็นหมวดหมู่ตามสรรพคุณสามารถจำแนกได้ 91 กลุ่ม ตามตารางที่ 4-5
ตารางที่ 4-5 การจำแนกสมุนไพรรักษาเป็นหมวดหมู่ตามสรรพคุณ

สรรพคุณ	จำนวน (ชนิด)	ชื่อสมุนไพรรักษา (ชื่อท้องถิ่น)
แก้กระษัย เจริญอาหาร	12	กำลังเสือโคร่ง กาย่าหวัง เข็มขาว1 เครือเขาไฟอย่างขาว เครือรังแดง พญานาคราช พญามือเหล็ก มะขามเครือ เม่าสร้อย สิ้นคนทา ไล่ตัน อบเชยเถาหรือเครือตั้งต้น
แก้กระหายน้ำ ทำให้ชุ่มคอ	2	กระบวยหวาน ต้นงวง
แก้กลาก เกื้อย เชื้อรา คัน	2	สะบ้า แผลงพัน
แก้กามตายด้าน	1	มะพลับ
แก้ไข้	7	คอนแคน คันแฮ้วกระทาด พญาหนามกลับ มะกล่ำ มะลิป่า มะลิไล่ไก่ ลูกบนใบ
แก้คัน	1	ประดงลม
แก้พิษกัด	1	กระดิงดงหรือดิงดง
แก้ซาง	1	มะกล่ำ
แก้ดีซ่าน	3	กันเกรา คอนแคน ดีเม่น
แก้ตกขาว หนองใน	1	พญาท้าวเอว
แก้ตาแดง ตาฝ้าฟาง	4	ทิพนตร นมฤๅษี เปราะลาย หอยฟ้า
แก้ไตพิการ	1	กำลังเสือโคร่ง
แก้ท้องอืด	4	เปราะหอม เปล้าใหญ่ ม่านพระอินทร์ ว่านหวานอน
แก้บวม น้ำเหลืองเสีย	2	ม่านพระอินทร์ ว่านอึ้ง
แก้ปวดข้อ ปวดเมื่อย	3	กึ่งกลางดง กาสามปึก พญาท้าวเอว
แก้ปวดท้อง	2	เหง้าหรือข่าโคม เหง้า
แก้ปวดศีรษะ	1	ไล่ตัน
แก้ปวดเส้น	1	เครือเขาไฟอย่างขาว
แก้ปวดหลัง ปวดเอว	1	พญาท้าวเอว

ตารางที่ 4-5 การจำแนกสมุนไพรออกเป็นหมวดหมู่ตามสรรพคุณ (ต่อ)

สรรพคุณ	จำนวน (ชนิด)	ชื่อสมุนไพร (ชื่อท้องถิ่น)
แก้ผื่น	1	เครือเอ็นยัด
แก้แพ้	2	น้ำแม่ ประดงลม
แก้เมา	3	เขากวางอ่อน น้ำแม่ เหน่งหรือชำโคม
แก้ริดสีดวงจมูก	1	กูดดง
แก้ริดสีดวงทวาร	3	กระดิงดงหรือดิงดง กูดดง แก้วหน้าม้า
แก้โรคกระเพาะ	4	เครือเอ็นยัด เปราะหอม เปล้าใหญ่ ว่านหวานอน
แก้วิงเวียน	1	เหน่งหรือชำโคม
แก้เส้นเอ็นพิการ เส้นเอ็นตาย	2	กุยขาว ปอเซ่งหรือพังแหงใหญ่
แก้เส้นเอ็นยัด	1	เอ็นยัด
แก้ไอเจียน	1	ยอป่า
แก้อาการปวดแสบปวดร้อน	1	พญาจูเขียว
แก้อาการหวัด	1	การบูรตัน
แก้ไอ	1	ส้มกบ
ขับเลือด	3	เครือสะค้าน สะค้านน้อย สะดั่งใบเล็ก
ขับเสมหะ	2	มะขามเครือ ส้มกบ
ขับปัสสาวะ	4	กระดั่งใบ ไก่เขียว ไก่ดำ ชาจีน
ขับลม	1	มะนาวป่า
แต่งรส	1	คอม
แต่งสีอาหาร	1	ดอกดิน
ถอนพิษไข้ทำมะราด (ชัก คอแข็ง บาดทะยัก)	1	กระแตไต่ไม้
แทนการอยู่ไฟ	1	สมัด
ไล่แมลง	2	ตาดหรือเหียง สีพันคนทา
ให้กลิ่นหอม	1	กระเจียวขาว
ดับพิษร้อน	1	ยางลิ้นควาย
ถอนพิษ	5	เขากวางอ่อน ดีกระทิง มะลิป่า โลดทะนงแดง น้ำแม่
ถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย	1	ไฟเดือนห้าหรือเครือเขาไฟ
ทำน้ำหอม	1	ว่านสาวหลงหรือเสน่สาวหลงหรือเสน่หอม
ทำให้อาเจียน	2	นางพญาหน้าขาว โลดทะนงแดง

ตารางที่ 4-5 การจำแนกสมุนไพรออกเป็นหมวดหมู่ตามสรรพคุณ (ต่อ)

สรรพคุณ	จำนวน (ชนิด)	ชื่อสมุนไพร (ชื่อท้องถิ่น)
บำรุงกำลัง	21	กระเจียวแดง กาย่าหวัง กำลิ่งข้างสาร กำลิ่งราชสีห์ ข่อยแสด เข็มขาว เข็มแดงหรือเข็มดง เข็มม่วง เขากวางอ่อน คอมม เครื่องเขาด่วน ชะเอมป้า ข้างกระทืบโรง ต้นเอ็นหรือปลั่งข้างสาร แผ่นดินเย็น พญาคางคก พญาจาง ม้ากระทืบโรง ว่านเต่า สาแล ฮ่อสะพายควาย
บำรุงไต	2	ไส้ตัน พญาท้าวเอว
บำรุงธาตุไฟ	2	ขำลิง สะค้ำน้อย
บำรุงน้ำดี	2	เครื่องเขาด่วน ตีคนหรือราชดัด
บำรุงน้ำมัน	1	เครื่องเขาแก้ว
บำรุงประสาท	1	เมื่อย ฮ่อสะพายควาย
บำรุงเลือด	7	ต้นเอ็นหรือปลั่งข้างสาร เกววัลย์เป็รียง พญาจาง เฝ้าสร้อย สาวน้อยประแป้ง หงอนไก่ ฮ่อสะพายควาย
บำรุงสายตา	1	เมื่อย ฮ่อสะพายควาย
บำรุงเส้นเอ็น	1	ไส้ตัน
บำรุงหัวใจ	1	อบเชยเถาหรือเครื่องตั้งต้น
ป้องกันโรค	1	ว่านขันหมาก
ปลูกผม	1	ย่านางต้น
พอกฝี	2	กอบแก้ว ว่านคางคก
พืชมงคล	1	พระเจ้าห้าพระองค์
เพิ่มสมรรถภาพทางเพศ	1	พญาจาง
ยากัดฝ้าที่ลิ้น	1	พญานาคราช
ยาเขียว	4	ข่อยซี่แสดหรือข่อยซี่แฮด ตีกระทิง สาง เอื้องหลวงหรือ กระทือดง
ยาครอบจักรวาล	2	หัวยาข้าวเย็นโคกแดง เอื้องหลวงหรือกระทือดง
ยาฆ่าแมลงหรือหนอน	1	หนอนตายหยาก
ยาฝาดสมาน	1	เถากระโดลิง
ยาเย็น	9	คอนแคน ตีกระทิง พญาหนามกลับ มะลิป่า มะลิไล่ไก่ ย่านางต้น ลูกบวบใบ ว่านขันหมาก เอื้องหลวงหรือ กระทือดง
ยาร้อน	2	ไฟเดือนห้าหรือเครื่องเขาไฟ มะกล่ำ
ยาระบาย	4	เครื่องตองแตก ประดงเลือดม้า เปราะหอม สะนาว
ยาลดกรดในกระเพาะอาหาร	1	กาย่าหวัง

ตารางที่ 4-5 การจำแนกสมุนไพรออกเป็นหมวดหมู่ตามสรรพคุณ (ต่อ)

ยาหอม ยาลม	5	การบูรต้น กำจัด เม่าสร้อย สุรามะริดหรือสมุลแว้ง อบเชยเถาหรือเครื่องตั้งต้น
ยาอายุวัฒนะ	2	คอนแคน ถ่อนหรือทิวถ่อน
รักษาต้อ	1	หอยฟ้า
รักษาโรคเบาหวาน	4	เครือเขาด้วน จางจืด ดีกระทิง แยม
รักษาแผล	1	ขี้เหล็กป่า
รักษาแผลพุพอง	1	ยางลั่นควาย
รักษาโรคความดันโลหิต	2	น้ำเนาะ แยม
รักษาโรคมะเร็ง	2	ขันทองพยาบาท มะลิป่า
รักษาโรคเลือดขึ้น	1	กำแพงเจ็ดชั้น
รักษาอัมพฤกษ์ อัมพาต	2	เครือร้อยปลา ปอเซ่งหรือพังแหงใหญ่
รักษาอาการเบลอจากยาบ้า	1	จางจืด
รักษาอาการชา	1	ว่านอึ่ง
รักษาอาการท้องเสีย	2	ปิดธาตุ สีพันคนทา
รักษาอาการประจำเดือนมาไม่ปกติ	3	เครือพันแดง เถาวัลย์เปรียง สะค้านน้อย
รักษาอาการบัสสาวะขุ่น	2	เครือรังแดง มะขามเครือ
รักษาอีสุกอีใส	1	มะลิไล่ไก่
รักษาเอดส์	1	ปลาไหลเผือกดำ
ลอกผิวหนังหรือฝ้า	4	กลอยนัง นางพญาหน้าขาว โลดทะนงแดง ว่านสากเหล็ก
สมานลื่น	1	ต้นลิ้นแรด
สารกันบูด	1	ตะเคียนหนู

คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลสมุนไพรที่เก็บรวบรวมได้ทั้งหมด จัดทำเป็นรายงานและฐานข้อมูลสมุนไพรในรูปแบบ CD-ROM โดยในฐานข้อมูลนี้ได้มีการรวบรวมรูปและข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพรแต่ละชนิดไว้ ผู้ใช้สามารถสืบค้นข้อมูลสมุนไพรได้โดยการพิมพ์ชื่อท้องถิ่น ชื่อวิทยาศาสตร์ หรือชื่อวงศ์ของพืชที่สนใจลงไป ตัวอย่างหน้าจอหลักของฐานข้อมูลสมุนไพรในรูปแบบ CD-ROM แสดงไว้ในภาคผนวก ง

2. การสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้าน

นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้านทั้ง 2 ท่าน มาเขียนบทความในเรื่อง หมอบนง โดยมี การวิเคราะห์ใน 3 ประเด็นหลัก คือ จรรยาบรรณ การสืบต่อความรู้ และบทบาทของหมอยาพื้นบ้านในปัจจุบัน บทความดังกล่าวแสดงไว้ในภาคผนวก จ

3. การอบรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรกับกลุ่มเยาวชนในท้องถิ่น

เยาวชนในท้องถิ่นที่เข้าร่วมการอบรมมีจำนวนทั้งหมด 35 คน ระหว่างการอบรมมีการให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่พบในท้องถิ่น ร่วมกับการทดสอบความรู้ด้วยการชักถาม กิจกรรมเกม 3 ฐาน ซึ่งสอดแทรก

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการทดลองทางวิทยาศาสตร์ ในการนำตัวอย่างสมุนไพรที่หาง่าย เช่น ต้นอัญชัน กระสัง มาใช้ประกอบกิจกรรม การแยกลักษณะพื้นฐานของพืช และความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรใกล้ตัว

หลังจากดำเนินกิจกรรมแล้ว คณะผู้วิจัยได้ทำการประเมินความพึงพอใจของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม โดยการสังเกตและการสุ่มสัมภาษณ์ พบว่า เยาวชนให้ความสนใจในการทำกิจกรรมและตอบคำถามเป็นอย่างดี พร้อมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกมทั้ง 3 ฐาน โดยเฉพาะฐานการทดลองทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเยาวชนให้ความสนใจเป็นพิเศษ เนื่องจากได้มีการทดลองทำจริงด้วยตนเอง นอกจากนี้เยาวชนต้องการให้มีการจัดกิจกรรมดังกล่าวอีก เพราะเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวัน พร้อมทั้งได้รับความสนุกสนานอีกด้วย

อภิปรายผลการศึกษา

จากการสำรวจและเก็บตัวอย่างสมุนไพรทั้ง 3 ครั้ง ในพื้นที่ หมู่ 8 ป่าอนุรักษ์บ้านเผ่าไทย หมู่ 7 บ้านรักไทย และ หมู่ 11 บ้านร่มเกล้า โดยมีหมอยาพื้นบ้านเป็นผู้ให้ข้อมูลจำนวน 3 ท่าน สามารถเก็บข้อมูลสมุนไพรได้ทั้งหมด 139 ชนิด ซึ่งพบว่าสรรพคุณจากการใช้พื้นบ้านของสมุนไพรมีความหลากหลาย โดยมีทั้งการนำไปใช้ในการบำบัดรักษาโรคทั่วไป เช่น แก้วหัวดี ไข่ ไช้ ขับเสมหะ ผื่นแพ้ กลาก เกล็ดอ่อน อาเจียน วิงเวียน ปวดศีรษะ ปวดท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อ และนำไปใช้ในการบำบัดรักษาโรคเรื้อรังหรือโรคที่มีความรุนแรง เช่น ไตพิการ เบาหวาน ความดันโลหิตสูง อัมพฤกษ์ อัมพาต มะเร็ง เอดส์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสมุนไพรอีกหลายชนิดที่ไม่ได้ใช้เพื่อมุ่งหวังการบำบัดรักษาโรคเพียงอย่างเดียว แต่ยังสามารถนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์อื่น เช่น บำรุงน้ำนม บำรุงเส้นเอ็น บำรุงไต บำรุงเลือด บำรุงร่างกาย บำรุงประสาท บำรุงสายตา บำรุงน้ำดี บำรุงหัวใจ เพิ่มสมรรถภาพทางเพศ แต่งสี กลิ่น รสอาหาร เป็นสารกันบูด ทำน้ำหอมหรือเครื่องสำอาง ลอกสีผิว และจากข้อมูลการใช้พื้นบ้านของสมุนไพรที่ทำการสำรวจ และเก็บตัวอย่างได้ทั้งหมดนั้น จะเห็นว่า มีสมุนไพรหลายชนิดที่มีข้อบ่งชี้ที่น่าสนใจและอาจมีประโยชน์อย่างมากหากมีการนำไปศึกษาวิจัยต่อ เช่น ขันทองพยาบาท มะลิป่า ใช้ในการรักษาโรคมะเร็ง ปลาไหลเผือก ใช้ในการรักษาเอดส์ นางพญาหน้าขาว โลดทะนงแดง กลอยนึ่ง และวั้นสากเหล็ก ใช้เป็นเวชสำอาง ซึ่งหากพิสูจน์ได้ว่าสามารถนำสมุนไพรนั้นมาใช้บำบัดรักษาโรคดังกล่าวได้จริงย่อมก่อประโยชน์ทั้งทางด้านการศึกษาและเศรษฐกิจของชาติได้อย่างมาก ดังนั้นจึงควรสนับสนุนการศึกษาและการวิจัยด้านสมุนไพรให้มีความเข้มแข็งและเป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะหากประสบความสำเร็จแล้ว ย่อมหมายถึงประชาชนจะมีทางเลือกทางการรักษาเพิ่มขึ้นและยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษด้วย ซึ่งการสำรวจครั้งนี้ประสบกับปัญหา ได้แก่ การให้ข้อมูลของหมอยาพื้นบ้านแต่ละท่าน หรือแม้แต่การให้ข้อมูลของหมอยาพื้นบ้านท่านเดียวกันในแต่ละครั้งที่สำรวจเกี่ยวกับชื่อท้องถิ่น หรือการใช้พื้นบ้านมีความผิดพลาด หรือไม่สอดคล้องกัน เช่น หมอยาพื้นบ้านแต่ละท่านให้ข้อมูลชื่อท้องถิ่นของสมุนไพรต้นเดียวกันแตกต่างกัน ซึ่งจากปัญหานี้สามารถแก้ไขได้โดยการเก็บตัวอย่างสมุนไพรมาจัดทำตัวอย่างพรรณไม้แห้ง แล้วนำไปจำแนกชนิดเพื่อให้ทราบชื่อสามัญและชื่อวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้องและเป็นสากลต่อไป

ผลการสำรวจเพื่อจัดทำฐานข้อมูลสมุนไพร พบว่ามีสมุนไพรจำนวนมากที่ไม่สามารถนำมาจัดทำตัวอย่างพรรณไม้แห้งได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยมีจำกัด แต่ตัวอย่างสมุนไพรที่จะนำมาจัดทำตัวอย่างพรรณไม้แห้งนั้นต้องมีความสมบูรณ์ คือ มีทั้งใบ ดอก หรือผล ซึ่งการเข้าไปสำรวจในบางครั้งอาจไม่มีดอกหรือผลอยู่เลย เนื่องจากฤดูกาลที่ออกดอก ติดผลของพืชแต่ละชนิดแตกต่างกัน ดังนั้นควรมีการสำรวจซ้ำในพื้นที่เดิม ซึ่งอาจจะทำให้ได้ตัวอย่างสมุนไพรที่มีความสมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งจากปัญหาข้างต้น ส่งผลให้

จำแนกชนิดสมุนไพรได้น้อยตามมา ประกอบกับการจำแนกชนิดสมุนไพรจำเป็นต้องอาศัยเวลา ความรู้ ประสบการณ์ และความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญร่วมด้วย

จากการสำรวจเห็นได้ว่า ป่าในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการจัดการอนุรักษ์ป่าที่ดีอยู่แล้ว เช่น ในการจัดการป่าอนุรักษ์บ้านเผ่าไทยนั้น จะเป็นหน้าที่ร่วมกันของคนในชุมชนทุกคน โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลป่า ซึ่งมีผู้นำองค์กรดูแลป่าที่เข้มแข็งทำให้มีโอกาสประสบความสำเร็จสูง นอกจากนี้การที่บุคลากรของรัฐในพื้นที่ เช่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ให้ความใส่ใจป่าและสมุนไพร ก็จะทำให้องค์กรดูแลป่ามีความเข้มแข็งมากขึ้น

จากการสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้านทำให้ทราบว่าแม้ในพื้นที่ที่มีสมุนไพรอยู่มาก แต่ประชาชนก็ยังขาดการนำสมุนไพรไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยประชาชนส่วนใหญ่จะเลือกรับการรักษาแผนปัจจุบันก่อนเสมอ ซึ่งสาเหตุอาจมาจากการที่ประชาชนไม่มีข้อมูล ทำให้มีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรไม่มากนักหรืออาจมีความเชื่อใจในแนวทางการรักษาแผนปัจจุบันมากกว่า ดังนั้นหากมีการศึกษาค้นคว้าและทำการวิจัยเกี่ยวกับสมุนไพรแล้ว ก็ควรมีการคืนความรู้สู่ชุมชนในรูปแบบที่ประชาชนสามารถเข้าถึงด้วย

จากการสอบถามเยาวชนในพื้นที่เบื้องต้นพบว่า เยาวชนยังขาดความรู้และขาดการสนับสนุนด้านสมุนไพร ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงได้จัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับพืชและสมุนไพรที่พบในท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างความรู้และปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อสมุนไพรให้แก่เยาวชน ซึ่งพบว่าเยาวชนมีความสนใจในสมุนไพรและให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมเป็นอย่างดี แสดงว่าเยาวชนมีความพร้อมที่จะเรียนรู้อยู่แล้ว ขาดเพียงการจัดกิจกรรมให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอ จนอาจทำให้กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนขาดความต่อเนื่องไป

หลังจากนำข้อมูลสมุนไพรที่รวบรวมได้มาจัดทำเป็นฐานข้อมูลในรูปแบบรายงาน และ CD-ROM ซึ่งการจัดทำฐานข้อมูลในสองรูปแบบนี้มีข้อดี คือ เพิ่มทางเลือกในการสืบค้นข้อมูลสมุนไพรตามความสะดวกของผู้ใช้ นอกจากนี้ภายในฐานข้อมูลยังมีภาพประกอบ เพื่อให้เกิดความน่าสนใจและทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้น ข้อได้เปรียบของฐานข้อมูลรูปแบบ CD-ROM คือ สามารถเผยแพร่ได้ง่ายและกว้างขวางกว่ารูปแบบรายงาน แต่ก็มีข้อจำกัด คือ จำเป็นต้องใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ซึ่งผู้ใช้ต้องมีความรู้ในด้านนี้ร่วมด้วย

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

หมอยาพื้นบ้าน คือ บุคคลที่มีทั้งความรู้และประสบการณ์ในการใช้สมุนไพรอย่างแท้จริง แต่ปัจจุบันจำนวนหมอยารวมทั้งผู้สืบทอดวิชาความรู้กลับลดลงเรื่อยๆ อีกทั้งป่าซึ่งเป็นแหล่งวัตถุดิบที่เหลืออยู่เพียงเล็กน้อยก็ค่อยๆ ถูกทำลายลง ซึ่งหากมองในแง่ขณะนี้แล้วการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรไทยก็ควรต้องเริ่มขึ้นให้เร็วที่สุด

ปัจจุบันประชาชนไทยให้ความสนใจเรื่องสมุนไพรมากขึ้น แต่ก็เป็นเพียงการเดินตามกระแสเท่านั้น คนส่วนใหญ่ยังไม่เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านนี้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ในวันวิถีชีวิตของเยาวชนในชาติไทยก็ยิ่งห่างไกลจากสมุนไพรมากขึ้น คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่า ควรมีการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลสมุนไพรไว้เป็นฐานของการอนุรักษ์พร้อมกันนั้นควรต้องเผยแพร่ข้อมูลที่รวบรวมไว้ให้บุคคลทั่วไปได้มีโอกาสเข้าถึง

จากผลการสำรวจสมุนไพรเบื้องต้นในพื้นที่หมู่ 8 ป่าอนุรักษ์บ้านเผ่าไทย ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ของภาควิชาเคมีและเภสัชเวท คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ทำให้ทราบว่าพื้นที่ป่าและสมุนไพรยังคงได้รับการอนุรักษ์จากคนในชุมชนเป็นอย่างดี มีหมอยาพื้นบ้านที่มีประสบการณ์และรู้จักการใช้สมุนไพรได้ครอบคลุมโรคหลากหลาย คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่า พื้นที่นี้มีความเหมาะสมที่จะเป็นแหล่งสำรวจสมุนไพรต่อไป ดังนั้นจึงดำเนินโครงการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อเก็บข้อมูลด้านพฤกษศาสตร์ ข้อมูลการใช้พื้นที่ป่าจากหมอยาพื้นบ้าน และเก็บตัวอย่างพรรณไม้แห้ง ในพื้นที่หมู่ 8 ป่าอนุรักษ์บ้านเผ่าไทย และพื้นที่ใกล้เคียง คือ หมู่ 7 บ้านรักไทย และ หมู่ 11 บ้านร่มเกล้า ระหว่างวันที่ 13-14 พฤษภาคม วันที่ 18-19 กันยายน และวันที่ 3-5 ธันวาคม 2547 รวม 3 ครั้ง จากนั้นจึงจำแนกชนิดของสมุนไพรโดยผู้เชี่ยวชาญและการเทียบตัวอย่างพรรณไม้แห้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้สามารถรวบรวมข้อมูลการใช้พื้นที่ป่า และข้อมูลทางพฤกษศาสตร์ของสมุนไพรได้ทั้งหมด 139 ชนิด จัดทำตัวอย่างพรรณไม้แห้งได้ 53 ชนิด และจำแนกชนิดสมุนไพรได้ 48 ชนิด จากนั้นคณะผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลทั้งหมดมาจัดทำเป็นฐานข้อมูลสมุนไพรซึ่งมี 2 รูปแบบ คือ รายงาน และ CD-ROM

คณะผู้วิจัยมีความสนใจในแนวคิดและวิถีชีวิตของหมอยาพื้นบ้าน การวิจัยครั้งนี้จึงได้สัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้านจำนวน 2 ท่าน ในประเด็นหลัก คือ การสานต่อความรู้และบทบาทของหมอยาพื้นบ้านในปัจจุบัน จากนั้นได้นำมาวิเคราะห์และเขียนเป็นบทความเรื่อง หมอบนภู ซึ่งได้รวบรวมไว้ในส่วนภาคผนวกของรายงาน

ระหว่างการสำรวจสมุนไพรในครั้งที่ 2 นั้น มีเยาวชนเข้าร่วมขบวนเดินกับคณะผู้วิจัยเป็นจำนวนมากพอสมควร แต่เมื่อสอบถามเรื่องสมุนไพรในท้องถิ่นกลับพบว่าเยาวชนไม่มีความรู้ทางด้านนี้ ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงได้จัดกิจกรรมให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพืชและสมุนไพรท้องถิ่นแก่เยาวชนในพื้นที่จำนวน 35 คน ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนได้รับรู้ว่ามีสมุนไพร ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีค่าควรแก่การอนุรักษ์ และมีหมอยาพื้นบ้าน ซึ่งเป็นแหล่งความรู้ใกล้อยู่ตัว ระหว่างการทำกิจกรรมพบว่าเยาวชนให้ความสนใจเป็นอย่างดี และเมื่อสุ่มสัมภาษณ์เยาวชนตัวอย่างจำนวน 5 คน พบว่าเยาวชนมีความพอใจและต้องการให้มีการจัดกิจกรรมเช่นนี้อีก

จากการสำรวจคณะผู้วิจัยเห็นว่า พื้นที่นี้มีความเหมาะสมที่จะเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าด้านสมุนไพรที่ดีแห่งหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากมีทรัพยากร คือ ป่าที่อุดมสมบูรณ์และมีระบบจัดการดูแลที่ดี มีหมอยา

พื้นที่ที่มีความรู้และประสบการณ์ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเยาวชนที่ให้ความสนใจสมุนไพรเป็นอย่างดีด้วย แต่เนื่องจากการวิจัยนี้สามารถเก็บตัวอย่างพรรณไม้แห้งและจำแนกชนิดสมุนไพรได้เพียงบางส่วนเท่านั้น จึงอาจจำเป็นต้องมีการสำรวจและเก็บข้อมูลสมุนไพรส่วนที่ยังขาดหายไปซ้ำในพื้นที่เดิมอีก ทั้งนี้เพื่อให้ข้อมูลที่รวบรวมได้มีความสมบูรณ์ที่สุดต่อไป

สำนักหอสมุด
สาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ

เอกสารอ้างอิง

1. เต็ม สมิตินันทน์. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพมหานคร: ส่วนพฤกษศาสตร์ป่าไม้ สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้; 2544.
2. วงศ์สถิตย์ ชั่วกุล, พร้อมจิต ศรีลัมพ์, สมภพ ประธานธรรารักษ์, รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, อาทร ริวไพบูรณ์, วิธนา จิรัจฉริยากุล และคณะ. สมุนไพรสวนสิริรุกขชาติ. ม.ป.ท.: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป; 2535.
3. ก่องกานดา ชยามฤต. คู่มือจำแนกพรรณไม้. กรุงเทพมหานคร: ส่วนพฤกษศาสตร์ป่าไม้ สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้; 2541.
4. วงศ์สถิตย์ ชั่วกุล, พร้อมจิต ศรีลัมพ์, รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, วิชิต เปานิล, อาทร ริวไพบูรณ์, สมภพ ประธานธรรารักษ์ และคณะ. สยามไภษัชพฤกษ. ม.ป.ท.: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง; 2538.
5. ไชมอน การ์ดเนอร์, พินดา สิทธิสุนทร, วิไลวรรณ อนุสารสุนทร. ต้นไม้เมืองเหนือ. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ; 2543.
6. จำลอง เพ็งคล้าย, จิรายุพิน จันทพรประสงค์, สุชาติ ศรีเพ็ญ, อิศรา วงศ์ข้าหลวง, ธวัชชัย สันติสุข, วิยะดา เทพหัสดิ์ และคณะ. พรรณไม้ในสวนหลวง ร.9 เล่ม 2. ม.ป.ท.: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง; 2542.

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยรัตนโกสินทร์

ภาคผนวก ก

แบบฟอร์มที่ใช้ในงานวิจัย

แบบเก็บข้อมูล

โครงการสำรวจสมุนไพรรักษาในพื้นที่ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

วันที่ 3-5 ธันวาคม 2547

ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

No.	<input type="text"/>	Collection No.	<input type="text"/>	No. รูป	<input type="text"/>
วันที่เก็บ	☐ 4 ธ.ค.47 ☐ 5 ธ.ค.47	ความสูงของพื้นที่เหนือระดับน้ำทะเล		เมตร	
ชื่อท้องถิ่น	<input type="text"/>				
ชื่อวิทยาศาสตร์	<input type="text"/>				
ชื่อวงศ์	<input type="text"/>				
สภาพแวดล้อมโดยรอบ	<input type="text"/>				
ลักษณะทางธรณีวิทยา	<input type="text"/>				
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ (ลำต้น, เปลือก, ใบ, ดอก, ผล, เมล็ด)	<input type="text"/>				
<input type="text"/>					
การใช้ประโยชน์ (ส่วนที่ใช้, ข้อบ่งใช้, วิธีใช้)					
<input type="text"/>					
ผู้ให้ข้อมูล	☐ หมอหม้อ	☐ หมอสมร	☐ อื่นๆ <input type="text"/>		
ผู้เก็บ	<input type="text"/>				

No.	<input type="text"/>	Collection No.	<input type="text"/>	No. รูป	<input type="text"/>
วันที่เก็บ	☐ 4 ธ.ค.47 ☐ 5 ธ.ค.47	ความสูงของพื้นที่เหนือระดับน้ำทะเล		เมตร	
ชื่อท้องถิ่น	<input type="text"/>				
ชื่อวิทยาศาสตร์	<input type="text"/>				
ชื่อวงศ์	<input type="text"/>				
สภาพแวดล้อมโดยรอบ	<input type="text"/>				
ลักษณะทางธรณีวิทยา	<input type="text"/>				
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ (ลำต้น, เปลือก, ใบ, ดอก, ผล, เมล็ด)	<input type="text"/>				
<input type="text"/>					
การใช้ประโยชน์ (ส่วนที่ใช้, ข้อบ่งใช้, วิธีใช้)					
<input type="text"/>					
ผู้ให้ข้อมูล	☐ หมอหม้อ	☐ หมอสมร	☐ อื่นๆ <input type="text"/>		
ผู้เก็บ	<input type="text"/>				

ป้ายแสดงข้อมูลสมุนไพร

Faculty of Pharmaceutical Science Naresuan University	
Flora of Thailand	
Local name มะลิไล่ไก่	Date 13/5/47
Botanical name <i>Jasminum elongatum</i> (Berg.) Willd	
Family Oleaceae	
Locality บ้านเฝ้าไทย จ.พิษณุโลก	
Altitude พิกัด 16 องศา 43 ลิปดา 36.5 พิลิปดาเหนือ 100 องศา 39 ลิปดา 19.6 พิลิปดา ตะวันออก ความสูง 550 จากระดับน้ำทะเล	
Habitat -	
Note -	
Collector ดร.อนันต์ ชูณรงค์	Collection No. Ounaron et al 0020

Faculty of Pharmaceutical Science Naresuan University	
Flora of Thailand	
Local name ว่านสากเหล็ก	Date 4/12/47
Botanical name <i>Corymborkis veratrifolia</i> (Reinw.) Bl.	
Family Orchidaceae	
Locality หมู่ 8 บ้านร่มเกล้า อ.เนินมะปราง จ.พิษณุโลก	
Altitude ความสูงเฉลี่ย 250-300 เมตร จากระดับน้ำทะเล	
Habitat ป่าเบญจพรรณ	
Note ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1 เมตร	
Collector สายฝน พุดจาด, อุไรวรรณ คำภาพิลา, โสมิภา คล้าเงิน	Collection No. 002

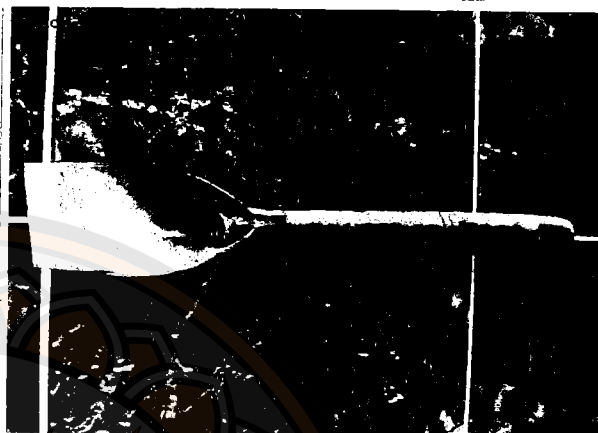
ภาคผนวก ข

ภาพอุปกรณ์ในการดำเนินงานและการจัดทำตัวอย่างพรรณไม้แห้ง

1. อุปกรณ์ในการสำรวจและเก็บตัวอย่างสมุนไพร

รูปที่ ข-1 ถุงพลาสติก กรรไกรตัดกิ่งไม้ แผ่นป้ายบอก
พรรณไม้

รูปที่ ข-2 เสียมใช้สำหรับขุดตัวอย่างสมุนไพรที่ต้องการ
ทั้งรากหรือหัวใต้ดิน

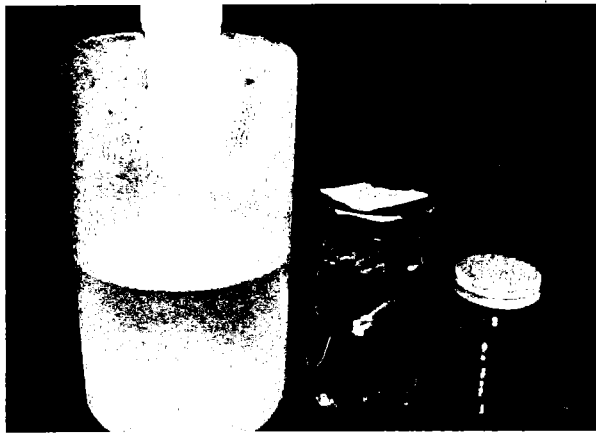
2. อุปกรณ์เตรียมตัวอย่างพรรณไม้แห้ง

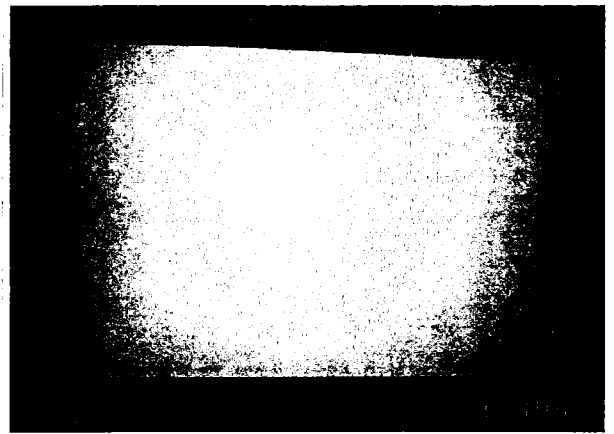
รูปที่ ข-3 แผงอัดพรรณไม้แห้ง

รูปที่ ข-4 กระดาษอัดพรรณไม้

รูปที่ ข-5 แอลกอฮอล์ 70% และขวดดองตัวอย่างพรรณไม้

รูปที่ ข-6 กระจาดขี้สึขาว

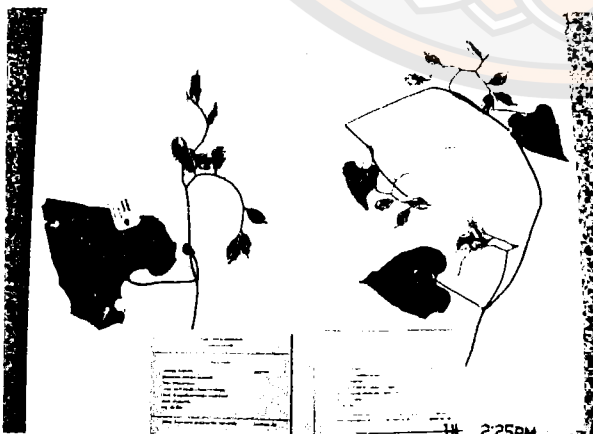
3. การจัดทำตัวอย่างพรรณไม้แห้ง

รูปที่ ข-7 สมุนไพรที่อัดพรรณไม้แล้วเตรียมนำเข้าตู้อบ

รูปที่ ข-8 การอบตัวอย่างสมุนไพร

รูปที่ ข-9 ตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่เย็บและติดป้ายแสดงข้อมูลแล้ว

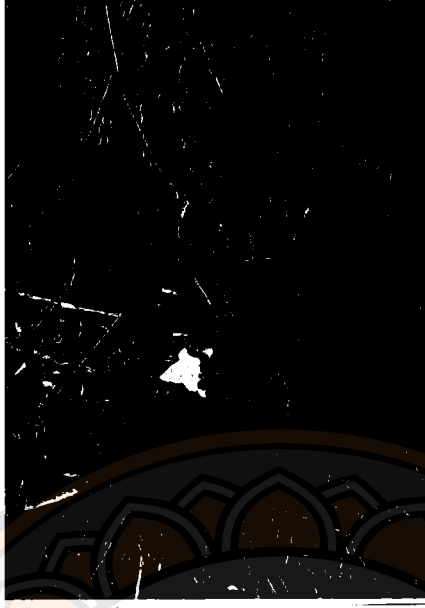

รูปที่ ข-10 ตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่ทำเสร็จเรียบร้อยพร้อมที่จะนำมาจัดเรียงเก็บไว้ในฐานข้อมูล

ภาคผนวก ค

ข้อมูลสมุนไพร

- ชื่อท้องถิ่น กระเจียวขาว ชื่อสามัญ กระเจียวขาว
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma parviflora* Wall. ชื่อวงศ์ Zingiberaceae
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
ไม้ล้มลุก สูงประมาณ 20 เซนติเมตร ดอกสีขาวขอบกลีบส่วนปลายสีซีขาว
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
หัว, ดอก : บดผสมกับขี้ผึ้ง ให้กลิ่นหอม คนโบราณใช้ทำเป็นยาเสน่ห์
ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
Collection No. Pudjad, Khambhaphila, Khamngeon 018
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 2 วันที่สำรวจ (จ/ต/ป) 19/9/2004

รูปที่ ค-1 กระเจียวขาว

- ชื่อท้องถิ่น กระเจียวแดง ชื่อสามัญ -
ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ -
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
หัว : เป็นยาบำรุงกำลัง
ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
Collection No. - วันที่สำรวจ (จ/ต/ป) 19/9/2004

3. ชื่อท้องถิ่น กระชายแดง ชื่อสามัญ กระชาย
 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Boesenbergia rotunda* (L.) Mansf. ชื่อวงศ์ Zingiberaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุก สูงประมาณ 50 เซนติเมตร ดอกสีขาว ขอบสีแดง

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ -

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. Pudjad, Khambhaphila, Khlamngeon 007

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 2 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 18/9/2004

ชื่อท้องถิ่น กระดิงดง, ดิงดง

ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ชื่อวงศ์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ใบ, หัว : บดเป็นผง พอกแกกิดีดวงทวาร, ผสมเหล้า พอก แก้งูพิษกัด

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 18/9/2004

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

รูปที่ ค-2 กระชายแดง

รูปที่ ค-3 กระดิงดงหรือดิงดง

5. ชื่อท้องถิ่น กระดังใบ ชื่อสามัญ กระดังใบ
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Leea indica* (Burm.f.) Merr. ชื่อวงศ์ Leeaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ส่วนที่ใช้ การรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ราก : ต้มดื่มเพื่อขับปัสสาวะ

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 14/5/2004

6. ชื่อท้องถิ่น กระแตไต่ไม้ ชื่อสามัญ กระแตไต่ไม้
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dynaria quercifolia* (L.) Sm. ชื่อวงศ์ Polypodiaceae
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ส่วนที่ใช้ การรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
ทั้งต้น : ฝนผสมเหล้านำมาทาผิวหนัง ถอนพิษไข้ท้กระวาด (ใช้คองแข็ง ชัก บาดทะยัก)

ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง

Collection No. ouraroon et al 0008

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 1 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004

7. ชื่อท้องถิ่น กระจับปวยหวาน ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -

รูปที่ ค-4 กระจับปวยหวาน

ชื่อวิทยาศาสตร์ -
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
ไม้พุ่ม หน้าใบและหลังใบมีขน
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
ราก, เถา : เคี้ยวสด ต้ม หรือ กั้นเอา นำ ต้มแก้กระหาย
ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
Collection No. Pudjad, Khambaphila, Khlamngeon 012
วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 18/9/2004
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 1

8. ชื่อท้องถิ่น กลอยนั้ง ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -

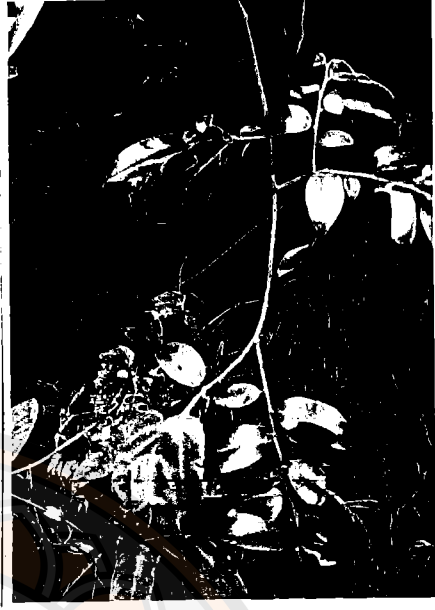
รูปที่ ค-5 กลอยนั้ง

ชื่อวิทยาศาสตร์ -
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
ไม้ล้มลุก สูงประมาณ 30 เซนติเมตร
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
หัว : ตำผสมเหล้า ทาหน้าใช้ลดกลิ่น ลอกฝ้า
ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
Collection No. -
วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004

9. ชื่อท้องถิ่น กิ่งกลางแดง ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ Ebenaceae
 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Diospyros* sp.
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ไม้เถา
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 เถา : ต้ม ต้มแก้ปวดข้อ²
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม²
 Collection No. - วันที่สำรวจ (จ/ต/ป) 13/5/2004¹, 4/12/2004²
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -
10. ชื่อท้องถิ่น กอบแกบ, รังแดง ชื่อสามัญ กอบแกบ ชื่อวงศ์ Rhamnaceae
 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ventilago malaccensis* Ridl
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ไม้พุ่ม ใบปีบจะดังกอบแกบ ไม่มีหนาม มียางใส¹
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 ต้น : ต้ม ต้มบำรุงน้ำนม¹
 ใบสด : พอกฝี อากาศพองโดยไม่ทราบสาเหตุ²
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม^{1,2}
 Collection No. - วันที่สำรวจ (จ/ต/ป) 13/5/2004¹, 4/12/2004²
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

รูปที่ ค-6 กิ่งกลางแดง

รูปที่ ค-7 กอบแกบหรือรังแดง

รูปที่ ค-8 กันเกรา

11. ชื่อท้องถิ่น กันเกรา ชื่อสามัญ -
ชื่อวิทยาศาสตร์ -
ชื่อวงศ์ -
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
ไม้ยืนต้น สูงประมาณ 30 เมตร
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
แก่น : ต้ม ต้มแก้ช้ำ
ผู้ให้ข้อมูล นายหทัยม สุขเกษม
Collection No. -
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004
12. ชื่อท้องถิ่น การบูรต้น ชื่อสามัญ การบูร
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cinnamomum camphora* (L.) J.S.Presl
ชื่อวงศ์ Lauraceae
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
ราก , กิ่ง , ใบ : ต้ม ต้มแก้หืด , เป็นยาหอม ยาลม
ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง
Collection No. -
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004

13. ชื่อท้องถิ่น กาสามปึก ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูงประมาณ 2 เมตร

ส่วนที่ใช้ การรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ต้น, ราก : ตำรวมกับหทัยข้าวเย็น ต้มแก้ปวดเมื่อย

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004

14. ชื่อท้องถิ่น กาย่าหัง ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ Cycadaceae
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cycas* sp.
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1 เมตร

ส่วนที่ใช้ การรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

หัวใต้ดิน : กินสด ใช้บำรุงกำลัง (โค, กระบือ)¹

หัวใต้ดิน : ดองกับเหล้า มะกรูด มะนาว ต้มเป็นยาบำรุงกำลัง ทำให้

เจริญอาหาร และลดกรดในกระเพาะอาหาร²

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม^{1,2}

Collection No. ounaroon et al 0002¹

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 1 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004¹, 4/12/2004²

รูปที่ ค-9 กาสามปึก

รูปที่ ค-10 กาย่าหัง

รูปที่ ค-11 กำจัด

15. ชื่อท้องถิ่น กำจัด ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้น สูงประมาณ 10 เมตร

ส่วนที่ใช้ การรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เมล็ด : บดเป็นผง รับประทานกับน้ำ แก้ลมวิงเวียน

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

ชื่อท้องถิ่น กำแพงเจ็ดชั้น

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาขนาดใหญ่

ส่วนที่ใช้ การรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เถา : ต้ม หรือ บด รับประทานเพื่อทำให้เลือดขึ้นแดง

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

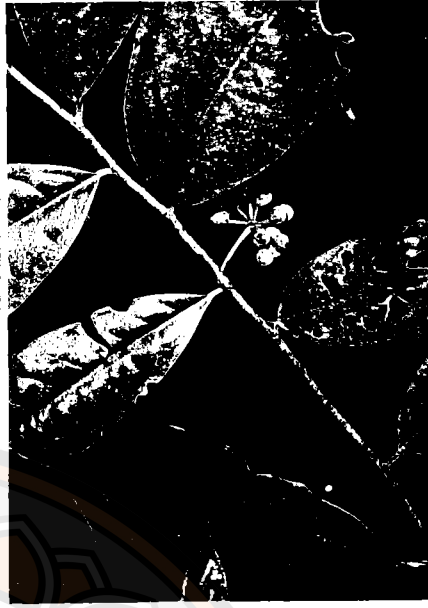
รูปที่ ค-12 กำแพงเจ็ดชั้น

17. ชื่อท้องถิ่น กำลั้งข้างสาร ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ไม้เถา
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 เถา : ใช้ผสมกับพอกยาบำรุง เช่น กระ ขายดำ กระชายแดง
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. -
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

18. ชื่อท้องถิ่น กำลั้งราหสีห์ ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ไม้พุ่ม ใบเรียงสลับ หนำไยมัน ผลสีขาวคล้ายมะเขือพวง
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 ต้น, เมล็ดกั้น : ดองเหล้าร่วมกับสมุนไพรอื่น ต้มบำรุงกำลัง
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. Pudjad, Khambaphila, Khlamngoon 010
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 2 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 18/9/2004

รูปที่ ค-13 กำลั้งข้างสาร

รูปที่ ค-14 กำลั้งราหสีห์

19. ชื่อท้องถิ่น กำลังเสือโคร่ง ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -

รูปที่ ค-15 กำลังเสือโคร่ง

ชื่อวิทยาศาสตร์ -
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถา

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เถา : ต้มเป็นยารสหอม ต้มแก้กระษัย ไตพิการ

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

วันที่สำรวจ (ว/ต/ป) 4/12/2004

20. ชื่อท้องถิ่น กุยขาว ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถา

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เถา : ตากแดดแล้วนำมาต้ม ใช้อย่างแก้เส้นเอ็นพิการ

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

วันที่สำรวจ (ว/ต/ป) 4/12/2004

ชื่อวงศ์ -

รูปที่ ค-18 ไก่เขียว

รูปที่ ค-19 ไก่ดำ

23. ชื่อท้องถิ่น ไก่เขียว

ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ชื่อวงศ์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุก สูงประมาณ 30 เซนติเมตร ผลสีเขียวอ่อน

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ทั้งต้น : ต้มช้ำกับยกไก่ป่า ต้มแก้ปวดสภาวะขัด ปัสสาวะขุ่น ฟอกไต

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. Pujad, Khambhaphila, Khamngeon 016

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 2

วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004

24. ชื่อท้องถิ่น ไก่ดำ

ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ชื่อวงศ์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุก สูงประมาณ 1 เมตร หลังใบสาก

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ราก ต้น ใบ ทั้งต้น : ต้ม ต้มแก้ง ขับปัสสาวะ

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004

25. ชื่อท้องถิ่น ขอยขี้แสด, ขอยขี้แสด ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ชื่อวงศ์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม ลำต้นมีหนาม ใบสีเขียว ผลสีเขียว

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ใบ : บดเป็นผง หรือ อัดเม็ด ใช้เป็นยาเขียว ยาดับพิษ

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. Pujad, Khambhaphila, Khamngeon 003

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 2 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 18/9/2004

รูปที่ ค-20 ขอยขี้แสดหรือขอยขี้แสด

26. ชื่อท้องถิ่น ขอยแสด ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ Oxyceros sp.

ชื่อวงศ์ Rubiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ทั้งต้น : ต้ม ต้มบำรุงกำลัง ทำให้อดกระษัน

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. unaroon et al 0011

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 0 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004

ชื่อท้องถิ่น ขึ้นทองพญาบาท ชื่อสามัญ ขึ้นทองพญาบาท
 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Suregada multiflorum* (A.Juss.) Bail. ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ไม้ยืนต้น สูงประมาณ 10 เมตร
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงรุธยาและสรรพคุณ
 เนื้อไม้, ต้น: ต้มดื่มแก้มะเร็งภายใน
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

รูปที่ ค-21 ขึ้นทองพญาบาท

ชื่อท้องถิ่น ข่าลิง ชื่อสามัญ ข่าลิง
 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Alpinia conchigera*
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ชื่อวงศ์ Zingiberaceae
 ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1 เมตร
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงรุธยาและสรรพคุณ
 เหง้า: บด รับประทานเป็นยาสร้างธาตุไฟให้แข็งแรง
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

รูปที่ ค-22 ข่าลิง

29. ชื่อท้องถิ่น ข้าวเย็นเหนือ ชื่อสามัญ ข้าวเย็นเหนือ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Smilax corbularia* Kunth

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

หัวใต้ดิน : เป็นเมื่อย รักษาโรคทั่วไป

ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 14/5/2004

ชื่อวงศ์ Smilacaceae

30. ชื่อท้องถิ่น ข้าวสารค่าง ชื่อสามัญ ข้าวสารค่าง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cardiorteris quinqueloba* (Hassk.) Hassk.

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

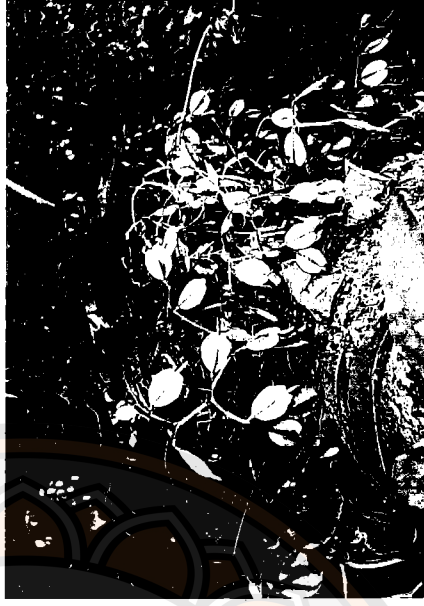
ไม้เถา

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ -

ผู้ให้ข้อมูล -

Collection No. Pudjad, Khambaphila, Khamngeon 004

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 2 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

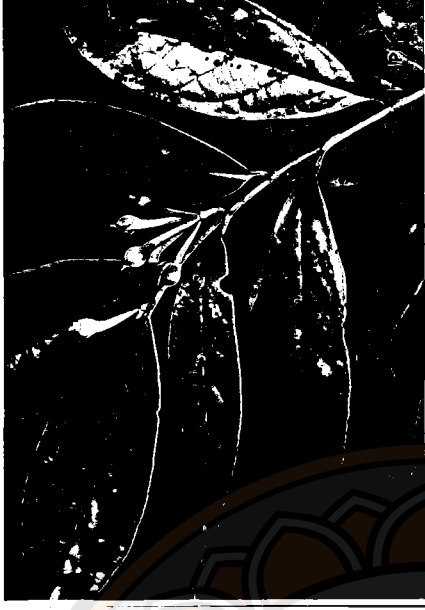
รูปที่ ค-23 ข้าวสารค่าง

รูปที่ ค-24 ไม้เหล็กป่า

31. ชื่อท้องถิ่น ไม้เหล็กป่า ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
ชื่อวิทยาศาสตร์ -
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ไม้พุ่ม สูงประมาณ 3 เมตร
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
ต้น: ต้ม ต้มเพื่อรักษาแผล
ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
Collection No. - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -
32. ชื่อท้องถิ่น ไม้ขาว ชื่อสามัญ ไม้เหล็กป่า ชื่อวงศ์ Rubiaceae
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Pavetta indica* L.
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
ต้น: ต้มกิน บำรุงกำลัง, เจริญอาหาร
ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
Collection No. oumaroon et al 0013
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 3 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004

33. ชื่อท้องถิ่น เข็มขาว2 ชื่อสามัญ กำลังวัวเถลิง
 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Anaxagorea luzonensis* A.Gray ชื่อวงศ์ Annonaceae
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1 เมตร หน้าใบมัน ผลสีเขียวอ่อน
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ -
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. Pudjad, Khambaphila, Khamngeon 008
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 2 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 18/9/2004

34. ชื่อท้องถิ่น เข็มแดง, เข็มแดง ชื่อสามัญ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ Rubiaceae
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1 เมตร หน้าใบมัน ผลสีเขียว
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 ต้น : คั้น คั้นเป็นยาบำรุงกำลัง 1,2
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม 1,2
 Collection No. Pudjad, Khambaphila, Khamngeon 002 2
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 1 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) Date 1, 18/9/2004 2

รูปที่ ค-25 เข็มขาว

รูปที่ ค-26 เข็มแดงหรือเข็มแดง

รูปที่ ค-27 เข็มม่วง

35. ชื่อท้องถิ่น เข็มม่วง ชื่อสามัญ เดมาหลังลาย ชื่อวงศ์ Acanthaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Pseuderanthemum gracilliflorum* (Nees) Ridl.

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1 เมตร ดอกสีม่วงขาว

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ต้น, ราก : ต้ม ดื่มเป็นยาบำรุงกำลัง

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. Pudjad, Khambaphila, Khlamngeon 001

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 5

วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

ชื่อท้องถิ่น เขากวางอ่อน

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ผลสีเขียวอ่อน

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ใบ, ต้น, ดอก, ราก, ผล : ดอง ดื่มเป็นยาบำรุงกำลัง ถอนพิษ แก้เมา

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. Pudjad, Khambaphila, Khlamngeon 024

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 18/9/2004

37. ชื่อท้องถิ่น ครกฤาษี ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
 ไม้พุ่ม สูงประมาณ 3 เมตร ผลเป็นรูปคล้ายครกกับใบ
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ -
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. Pujjad, Khamhaphila, Khamngeon 013
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 1 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 18/9/2004
38. ชื่อท้องถิ่น คอนแคน ชื่อสามัญ ค่อมหมากขาว ชื่อวงศ์ Dracaenaceae
 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dracaena angustifolia* Roxb.
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 พืชต้น : บดสดๆรวมกับหัวข้าวเย็นเห็นเป็นลูกกลอนกิน รักษาโรคดีซ่าน,
 เป็นยาอายุวัฒนะ, ยาเย็น¹
 ยอด , ลูก : กินสด , จิ้มน้ำพริก, แกง , แก้วไข่ , ตั้วร้อน²
 ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง¹, นายดา มุลนาม²
 Collection No. ounaroon et al 0003
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 3 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004

รูปที่ ค-28 ครกฤาษี

39. ชื่อท้องถิ่น คอม ชื่อสามัญ พลับพลา
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Microcos tomentosa* Sm. ชื่อวงศ์ Tiliaceae
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ส่วนที่ใช้ การรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
ต้น : แตงรด , บำรุงกำลัง
ผู้ให้ข้อมูล นายดา มุณนาม
Collection No. ouaroon et al 0017
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 2 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004
ชื่อสามัญ -
40. ชื่อท้องถิ่น คัดเคาดง ชื่อสามัญ -
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Oxycecos* sp.
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ส่วนที่ใช้ การรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ -
ผู้ให้ข้อมูล -
Collection No. ouaroon et al 0028
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 3 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 14/5/2004
ชื่อวงศ์ Rubiaceae

41. ชื่อท้องถิ่น คันแฉกกระทาดง ชื่อสามัญ ยอดดิน
 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Morinda angustifolia* Roxb. ชื่อวงศ์ Rubiaceae
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 รากสด, ต้น : บดแล้วทำเป็นลูกกลอน หรือ ฝนกับน้ำ ใช้ถอนพิษไข้, ไข้ป่า, พิษร้อน
 ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระวิง
 Collection No. ounaroon et al 0027
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 3 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 14/5/2004
42. ชื่อท้องถิ่น เครือเขาแถบ ชื่อสามัญ เครือเขาแถบ
 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ventilago ochrocarpa* Pierre ชื่อวงศ์ Rhamnaceae
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ไม้เถา
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 เถา : ต้มดื่มบำรุงน้ำนม
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. -
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

รูปที่ ค-29 เครือเขาแถบ

43. ชื่อท้องถิ่น เครื่องเขินดำน ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 เถา : ต้มรับประทาน หรือ ทานสด เพื่อบำรุงร่างกาย แก้เบาหวาน เพิ่มน้ำดี
 ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง
 Collection No. - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 14/5/2004
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -
44. ชื่อท้องถิ่น เครื่องเขินไฟอย่างขาว ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ไม้เถา
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 ต้น : ต้มรวมกับห้วยข้าวเย็น ต้มแก้โรคกระษัย ปวดเส้น
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

รูปที่ ค-30 เครื่องเขินไฟอย่างขาว

45. ชื่อท้องถิ่น เครื่องทองแดง - ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถา ใบน้อย

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เถา : ต้ม ต้มเข้า-เย็น-ก่อนนอน เป็นยาระบาย

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

46. ชื่อท้องถิ่น เครื่องพันแดง - ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ต้น : ต้ม รับประทานแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 14/5/2004

รูปที่ ค-31 เครื่องทองแดง

รูปที่ ค-32 เครือร้อยปดา

47. ชื่อท้องถิ่น เครือร้อยปดา ชื่อสามัญ -
ชื่อวงศ์ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถา

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เถา : ต้ม ต้มเป็นยาแก้เดิน อัมพฤกษ์ อัมพาต

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

48. ชื่อท้องถิ่น เครือจิ้งแดง ชื่อสามัญ -
ชื่อวงศ์ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม หน้ำใบมัน ใบเรียงแบบขนนกปลายคู้

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เถา : ต้ม ต้มแก้พิษ ขับไล่สภาวะชุนให้เป็นไต

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 18/9/2004

รูปที่ ค-33 เครือจิ้งแดง

49. ชื่อท้องถิ่น เครื่องค้ำน ชื่อสามัญ สะค้ำน ชื่อวงศ์ Piperaceae
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Piper interruptum* Opiz
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถา

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เถา : ต้ม มีรสเฝื่อน ต้มเพื่อขับเลือด

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

50. ชื่อท้องถิ่น เครื่องเขินยัด ชื่อสามัญ -
ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เถา : ต้มรับประทานแก้ลมพาต, เหนื่อย

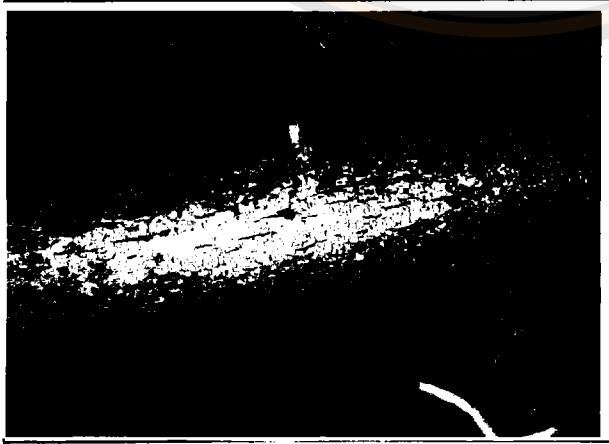
ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 14/5/2004

รูปที่ ค-34 เครื่องค้ำน

รูปที่ ค-35 จางจืด

51. ชื่อท้องถิ่น จางจืด ชื่อสามัญ จางจืด ชื่อวงศ์ Meliaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Heynea trijuga* Roxb.

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถา

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เถา : แขนงปูนใส ต้มเพื่อรักษาอาการบวมจากยกบ้ำ และแก้โรคเบาหวาน

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

52. ชื่อท้องถิ่น เจตพังคี ชื่อสามัญ เจตพังคี ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cladogynos orientalis* Zipp.ex Span.

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ต้น : ต้มรับประทานแก้ผื่น โรคกระเพาะอาหาร

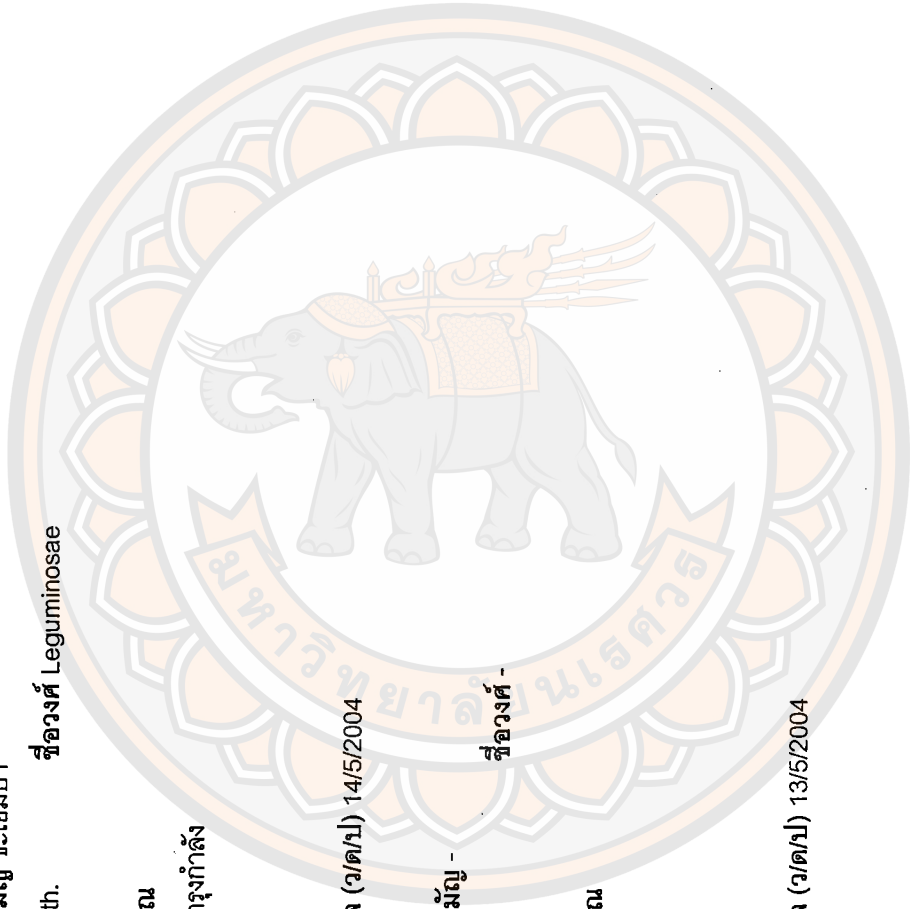
ผู้ให้ข้อมูล นายลา มุลนาม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

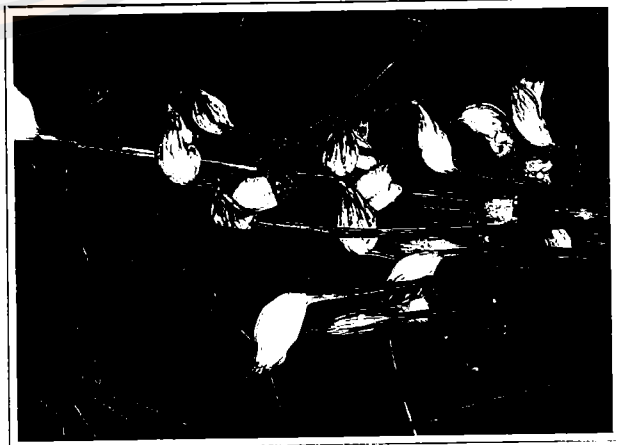
วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004

53. ชื่อท้องถิ่น ชะเอมป่า ชื่อสามัญ ชะเอมป่า ชื่อวงศ์ Leguminosae
 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Albizia myriophylla* Benth.
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 ต้น, ราก : ต้มน้ำ ต้มบำรุงร่างกาย , บำรุงกำลัง
 ผู้ให้ข้อมูล นายวัลลภ ทิวทอง
 Collection No. ounaroon et al 0025
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 3 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 14/5/2004
54. ชื่อท้องถิ่น ช้างกระที่บโง ชื่อสามัญ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 เถา : คองเหล้า ต้มบำรุงกำลัง
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. -
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004

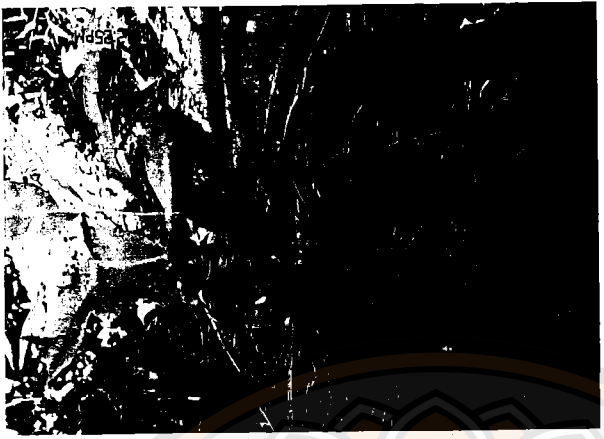
รูปที่ ค-36 ชาจีน

รูปที่ ค-37 ดอกดิน

55. ชื่อท้องถิ่น ชาจีน ชื่อสามัญ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ไม้พุ่ม สูงประมาณ 2 เมตร ใบสีเขียว กลีบดอกสีขาว
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 ใบอ่อน : ขงต้ม ใช้ขับปัสสาวะ
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. Pudjad, Khambaphila, Khamngeon 004
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 2 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 18/9/2004
56. ชื่อท้องถิ่น ดอกดิน ชื่อสามัญ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 เป็นกาฝากของรากต้นไม้อื่น ไม่มีใบ ก้านดอกสีน้ำตาลแดง กลีบดอกด้านนอกสีม่วง
 ด้านในสีน้ำตาลแดง stigma สีเหลือง
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 ก้าน, ดอก : ขยี้กับน้ำขาวขาว ใช้แต่งสีอาหาร
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม และ นายสมอน วีระปิง
 Collection No. Pudjad, Khambaphila, Khamngeon 006
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 2 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 18/9/2004

57. ชื่อท้องถิ่น ตีกระจิง ชื่อสามัญ - ตีกระจิง
 ชื่อวิทยาศาสตร์ - ตีกระจิง
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ - ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1 เมตร
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 ใบ : ต้มดื่มแก้เบาหวาน¹ หรือ บดเข้ากับยาเขียวใหญ่ เป็นยาเย็น ยากดับพิษ²
 ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง¹, นายเหลี่ยม สุขเกษม²
 Collection No. - จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 5/14/47¹, 4/12/2004²
 ชื่อวงศ์ - ตีกระจิง
58. ชื่อท้องถิ่น ตีคน, ราชตัด ชื่อสามัญ ราชตัด
 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Brucea javanica* (L) Merr. ชื่อวงศ์ Simaroubaceae
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ - ตีคน
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 รากต้มน : ต้มกิน, อบไอน้ำ
 ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง
 Collection No.ounaroon et al 0018
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 2 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 5/13/47

รูปที่ ค-38 ตีกระจิง

61. ชื่อท้องถิ่น ต้นตีนแรด ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Tetracera* sp.

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1 เมตร

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เปลือกต้น: ใช้ลดทอนไข้ แก้ปวดท้อง ทาสมานหิน

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

ชื่อวงศ์ Dilleniaceae

62. ชื่อท้องถิ่น ต้นเอ็น, พญาช้างสาร ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เปลือกต้น: ต้ม หรือ ดองเหล้ารวมกับพวกกำลัง เช่น กำลังช้างสาร

ต้มเป็นยาบำรุงเลือด บำรุงกำลัง

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 18/9/2004

รูปที่ ค-40 ต้นตีนแรด

61

รูปที่ ค-41 ต้นเอ็นหรือพญาช้างสาร

รูปที่ ค-42 ตะเคียนหนู

63. ชื่อท้องถิ่น ตะเคียนหนู ชื่อสามัญ กระบกกรัง
 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Hopea helferi* (Dyer) Brandis ชื่อวงศ์ Dipterocarpaceae

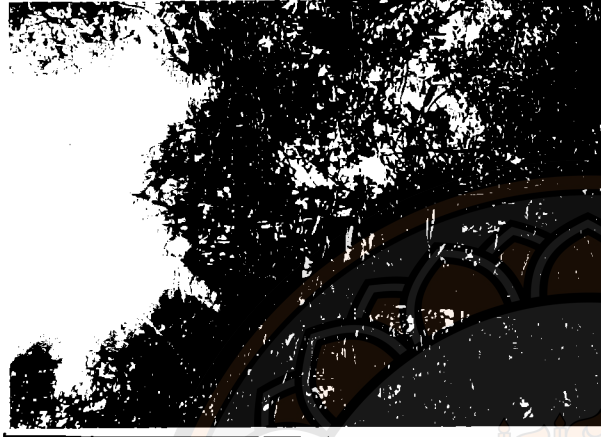
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ไม่เป็นต้น สูงประมาณ 25 เมตร
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 เปลือกสด : ไล่น้ำ ใช้เป็นสารกันบูด หรือนำไปผสมเป็นยากันบูด
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

64. ชื่อท้องถิ่น ตาด, เหียง
 ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อสามัญ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
 ไม่เป็นต้น

รูปที่ ค-43 ตาดหรือเหียง

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 ยาง : หุงน้ำมัน ไล่แมลง
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

รูปที่ ค-44 ถอนหรือทิวถ่อน

65. ชื่อท้องถิ่น ถ่อน, ทิวถ่อน ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
 ไม้ต้น สูงประมาณ 10 เมตร
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 เปลือกต้น : เข้ายาอายุวัฒนะ
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลียม สุขเกษม
 Collection No. -
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004

รูปที่ ค-45 เถากระเดิง

66. ชื่อท้องถิ่น เถากระเดิง ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
 ไม้เลื้อย
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 ผล : เป็นยาฝาดสมาน ใช้เป็นยาภายนอก
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลียม สุขเกษม
 Collection No. -
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004

67. ชื่อท้องถิ่น เถาวัลย์เปรียง ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ Annonaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ - ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม ใบเรียงตัวระนาบเดียว ผลเล็กกลมสีเขียว ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ ใบ, กิ่ง, ก้าน : ต้มดื่มเพื่อบำรุงเลือด แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม Collection No. Pudjad, Khambaphhila, Khlamngeon 009 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 3 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 18/9/2004

68. ชื่อท้องถิ่น ทิพนندر ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -

รูปที่ ค-46 เถาวัลย์เปรียง

ชื่อวิทยาศาสตร์ - ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุก สูงประมาณ 30 เซนติเมตร ใบสีเขียวเข้ม ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ หัว : ต้ม เอาน้ำหยอดตา แก้ตาแดง ตาฝ้าฟาง ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม Collection No. - จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004

รูปที่ ค-47 ทิพนندر

69. ชื่อท้องถิ่น นมฤๅษี ชื่อสามัญ นํ้านมราชสีห์ ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae
ชื่อวิทยาศาสตร์ Euphorbia hirta L.
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ยาง : หยอดได้ตา แก้ตาฝ้าฟาง / ทั้งต้น : ต้ม เอานํ้ามาล้างตา แก้ตาฝ้าฟาง

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

70. ชื่อท้องถิ่น นางพญาหน้าขาว ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 2 เมตร ทั้งต้นมีขน

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

หัว : ฝนกับนํ้ามะนาว ทาดอกผ้า หรือฝนกับเหล้า รับประทานเป็นยาแก้พิษ

ทำให้อาเจียน

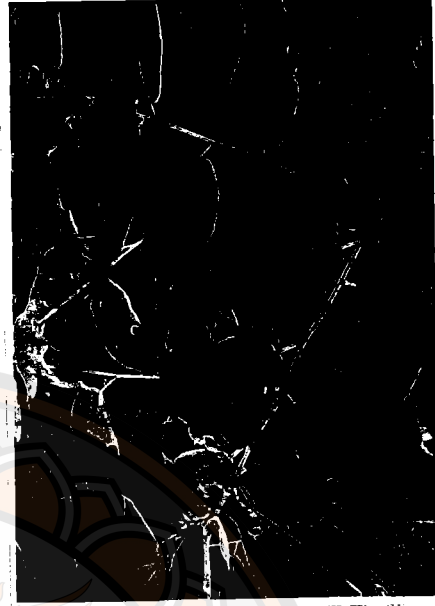
ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. Pujjad, Khambhaphila, Khlamngoon 020

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 3 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004

รูปที่ ค-48 นมฤๅษี

รูปที่ ค-49 นางพญาหน้าขาว

71. ชื่อท้องถิ่น นำเน่ ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Thunbergia* sp.

ชื่อวงศ์ Acanthaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ใบ : ขงต้มเพื่อถอนพิษ แก้แพ้

ผู้ให้ข้อมูล นายสมชน วิระปิง

Collection No. ouraroon et al 0016

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 3 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004

72. ชื่อท้องถิ่น นำเน่ ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ชื่อวงศ์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถา ขนาดเล็ก

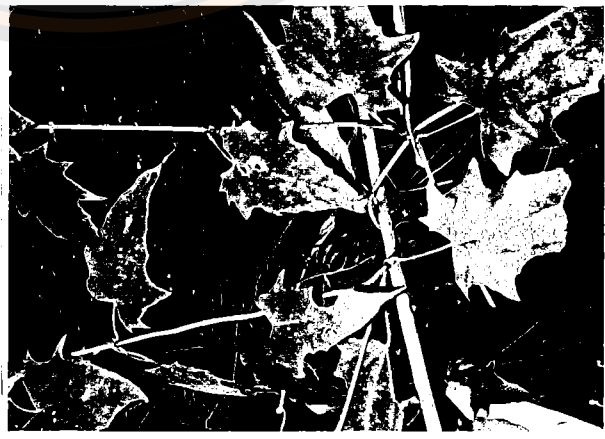
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ใบ : ทุยกับน้ำข้าวต้มเป็นยาลดความดัน

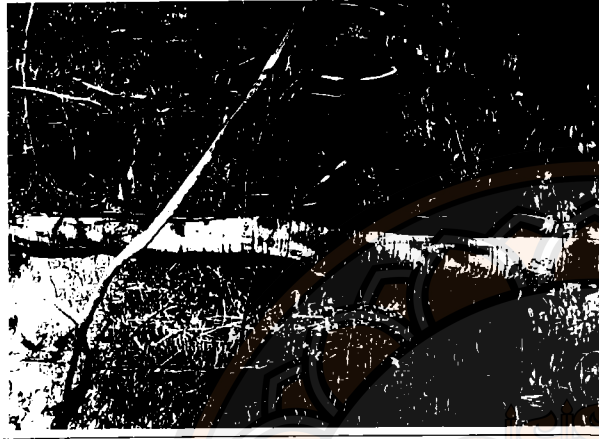
ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

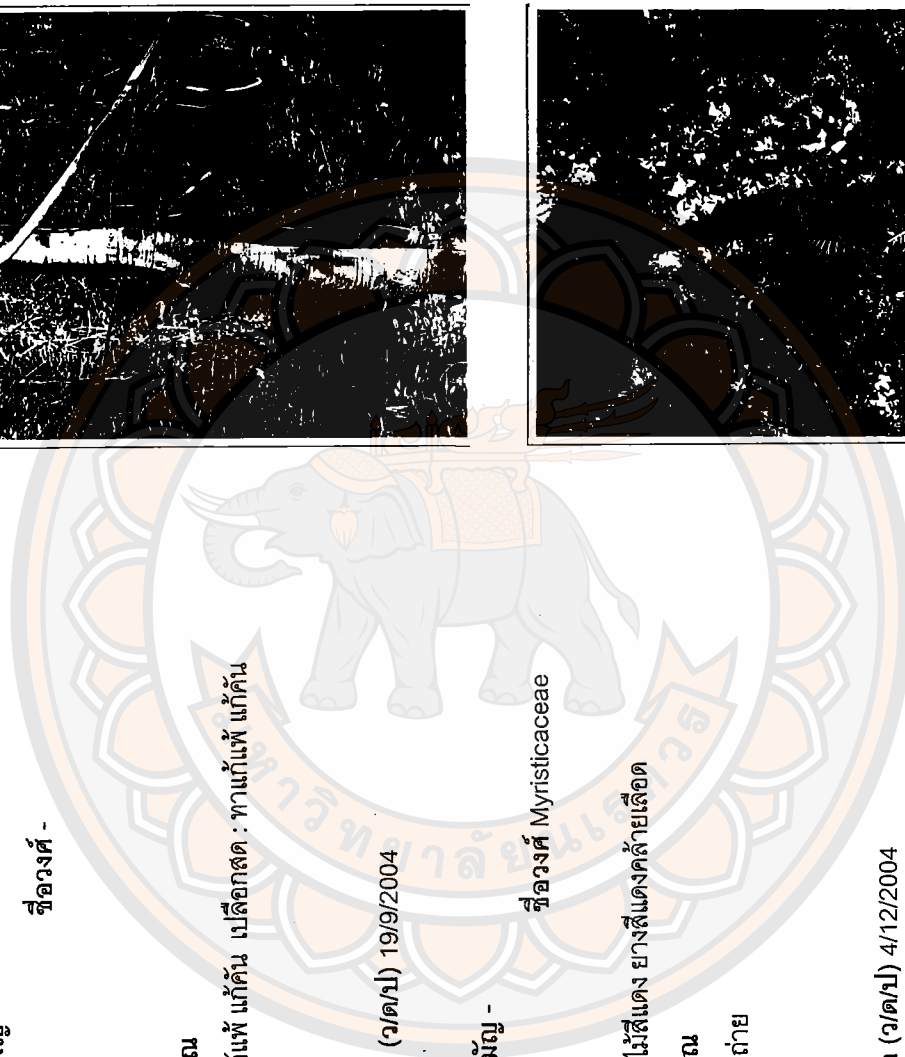
รูปที่ ค-50 นำเน่

รูปที่ ค-51 ประดงลม

73. ชื่อท้องถิ่น ประดงลม ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ไม้ยืนต้น สูงประมาณ 5 เมตร
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 เปลือกต้น : ต้ม หรือ บด รับประทานแก้แพ้ แก้คัน เปลือกสด : ทาแก้แพ้ แก้คัน
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. -
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004

74. ชื่อท้องถิ่น ประดงเลือดม้า ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ Myristicaceae
 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Knema* sp.
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ไม้ยืนต้น สูงประมาณ 30 เมตร เปลือกไม้สีแดง ยางสีแดงคล้ายเลือด
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 เปลือกและต้น : บด รับประทานเป็นยาถ่าย
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. -
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

รูปที่ ค-53 ปลาไหลเผือกดำ

รูปที่ ค-54 ปลาไหลหรือพังพังแห้วใหญ่

75. ชื่อท้องถิ่น ปลาไหลเผือกดำ ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
ไม้พุ่ม สูงประมาณ 50 เซนติเมตร ก้านน้ำตาลแดง
ส่วนที่ใช้ การรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ราก : เข้ายาแก้ไข้ รักษาโรคเอดส์

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004

76. ชื่อท้องถิ่น ปอเซ่ง, พังแห้วใหญ่ ชื่อสามัญ พังแห้วใหญ่ ชื่อวงศ์ Ulmaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Trema orientalis* (L.) Blume

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูงประมาณ 5 เมตร ใบสีเขียวเข้ม

ส่วนที่ใช้ การรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ต้น¹ ราก² : ต้ม / ผล² : ต้ม หรือ บดเป็นผงรับประทานแก้เส้นเอ็นตาย

เส้นเอ็นตึง อัมพฤกษ์ อัมพาต^{1,2}

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม^{1,2}

Collection No. ounaroon et al 0015¹, Pudjad, Khambhaphila, Khamngeon 001²

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 3¹, 3² วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004¹, 18/9/2004²

77. ชื่อท้องถิ่น ปิดตาตุ ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ทั้งต้น : ต้ม ต้มแก้ท้องร่วง
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ -
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. -
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 18/9/2004
78. ชื่อท้องถิ่น เปราะลาย ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ไม้ล้มลุก สูงประมาณ 30 เซนติเมตร ใบสีเขียวเข้ม
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 หัว : ต้ม เอน้ำหยอดตา แก้ตาแดง ตาฝ้าฟาง
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. -
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004

รูปที่ ค-55 เปราะลาย

79. ชื่อท้องถิ่น เปราะหอม ชื่อสามัญ ว่านหาคานอน ชื่อวงศ์ Zingiberaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Kaempferia rotunda* L.

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ใบ : แคง รับประทานเพื่อขับถ่ายดี / หัว : ด้ม รับประทานแก้ท้องอืด แก้โรค
กระเพาะอาหาร

ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระวิง

Collection No. ounaroon et al 0024

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 3 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 14/5/2004

80. ชื่อท้องถิ่น เปล้าใหญ่

ชื่อสามัญ เปล้าใหญ่

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Croton oblongifolius* Roxb. Or *C. roxburghii* N.P. Balakr

ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เปลือก ,ใบ : ด้ม ด้มหรืออบแก้ปวดท้อง แก้ทางเด็ก

ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระวิง

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004

81. ชื่อท้องถิ่น แม่นดินเย็น ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
 ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1.5 เมตร
 ส่วนที่ใช้ ใช้กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 ใบ, ราก : ต้ม ต้มเป็นยาบำรุงกำลัง
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. -
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (จ/ต/ป) 4/12/2004
82. ชื่อท้องถิ่น พญาคางคก ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
 ส่วนที่ใช้ ใช้กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 ต้น : ต้มน้ำ ต้มบำรุงกำลัง
 ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง
 Collection No. -
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (จ/ต/ป) 13/5/2004

รูปที่ ค-56 แม่นดินเย็น

83. ชื่อท้องถิ่น พญานูเดียว ชื่อสามัญ -
ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ -

ไม่เจอ

ไม่เจอ

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ใบสด : พอกบริเวณที่ปวดแสบร้อน

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

84. ชื่อท้องถิ่น พญาจางา ชื่อสามัญ -
ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ -

ไม่เจอ

ไม่เจอ

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เถา : ต้มน้ำ หรือ ดองเหล้า ต้มบำรุงกำลัง บำรุงโลหิต เพิ่มสมรรถภาพทางเพศ

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม, นายสมอน วีระปิง

Collection No. ounaroon et al 0006

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 1

วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004

85. ชื่อท้องถิ่น พญาท้าวเอว ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถา

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ต้น, เถา : ตากแห้งแล้วบด หรือ รับประทานสด เพื่อบำรุงไต

แก้ปวดเมื่อย แก้ตกขาวในหญิง แก้โรคหนองในชาย¹

เถา : ต้ม คั้นแก้ปวดหลัง ปวดเอว²

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม^{1,2}

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004¹, 4/12/2004²

รูปที่ ค-57 พญาท้าวเอว

86. ชื่อท้องถิ่น พญานาคราช ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถา

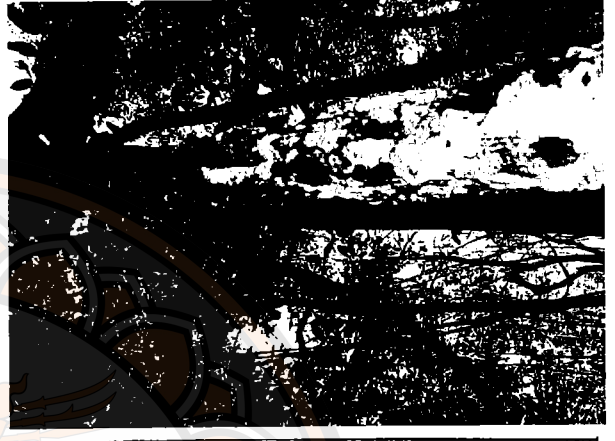
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เนื้อไม้, เปลือก : ต้ม เป็นยาคัดฝิ่นที่ดื่ม กินข้าวไม่ได้

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

รูปที่ ค-58 พญานาคราช

รูปที่ ค-59 หนามือเหล็ก

87. ชื่อท้องถิ่น หนามือเหล็ก ชื่อสามัญ กำลั่งเสื่อโครง
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ziziphus attopoensis* Pierre ชื่อวงศ์ Rhamnaceae
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
ไม้พุ่ม
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
ต้น : ต้ม ต้มเป็นยาแก้กระษัย
ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
Collection No. - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - ชื่อสามัญ -
88. ชื่อท้องถิ่น หนามือเหล็ก ชื่อสามัญ -
ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ -
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
เถา : ให้นำแล้วต้ม ต้มเพื่อขับพิษร้อน ถอนพิษไข้ เป็นยาเย็น
ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
Collection No. -
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 18/9/2004

89. ชื่อท้องถิ่น พระเจ้าห้าพระองค์ ชื่อสามัญ พระเจ้าห้าพระองค์
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dracontomelon dao* (Bl.) Merr.

ชื่อวงศ์ Anacardiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม่ยืนต้นขนาดใหญ่ สูงประมาณ 15 เมตร

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เปลือกต้น : บดเป็นยารักษาไข้ เป็นพิษมกคล

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

90. ชื่อท้องถิ่น ไฟเดือนห้า, เครือเถาไฟ ชื่อสามัญ หญ้านาค้าง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Drosera indica* Linn.

ชื่อวงศ์ Droseraceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เถา : ต้ม หรือ ฝนกับน้ำ ต้มเพื่อถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย เป็นยาร้อน

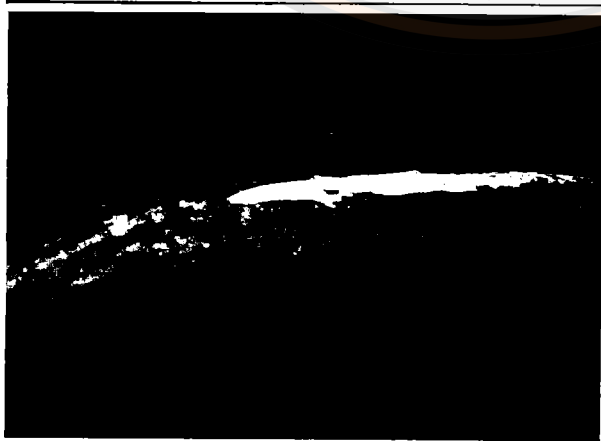
ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง, นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) -

รูปที่ ค-60 พระเจ้าห้าพระองค์

รูปที่ ค-61 มะขามเคี้ยว

91. ชื่อท้องถิ่น มะกั่ว - ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ต้น : ต้มดื่มแก้ซางเด็ก แก้ไข้ เป็นยาเย็น

ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004

92. ชื่อท้องถิ่น มะขามเคี้ยว - ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม่ได้เลย

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ใบ : ผสมแร่ธาตุต่างๆ ต้มดื่มขับเสมหะ แก้ไอ / ราก : แก้โรคกระษัย

ป่าดงดิบชื้น

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

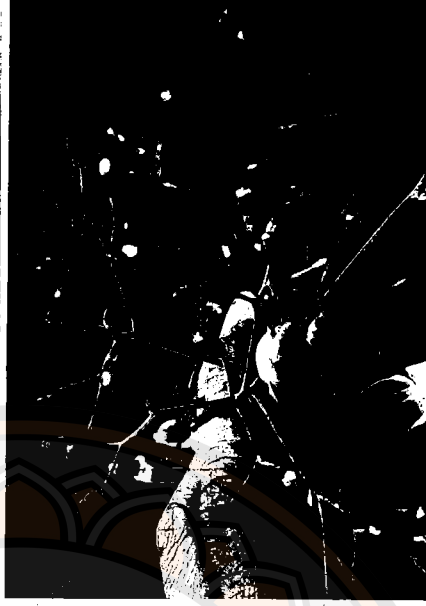
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004

93. ชื่อท้องถิ่น มะนาวป่า ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
ชื่อวิทยาศาสตร์ -
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1 เมตร
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
ราก, ต้น : ตากแดดหรือไม่ก็ได้ จากนั้นนำมาต้ม ต้มเพื่อขับลม
ผู้ให้ข้อมูล นายเฉลิม สุขเกษม
Collection No. -
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004
94. ชื่อท้องถิ่น มะพลับ ชื่อสามัญ มะพลับ ชื่อวงศ์ Ebenaceae
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Diospyros areolata* King & Gamble
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
เปลือก เกา : บั้งไฟแช่น้ำ ต้มแก้กามตายด้าน
ผู้ให้ข้อมูล นายเฉลิม สุขเกษม
Collection No. ouraroon et al 0004
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 3 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004

95. ชื่อท้องถิ่น มะลิป่า ชื่อสามัญ กระจับนก
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Euonymus cochinchinensis* Pierre ชื่อวงศ์ Celastraceae
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
ทั้งต้น : ต้ม หรือ ฝนน้ำ ต้มแก้ไข้ ถอนพิษรักษาโรคมะเร็ง เป็นยาเย็น
ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง
Collection No. ounaroon et al 0010
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 2 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004
96. ชื่อท้องถิ่น มะลิใต้
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Jasminum elongatum* (Berg.) Willd ชื่อวงศ์ Oleaceae
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
ทั้งต้น : หมักกับข้าวสาร ต้มแก้ไข้ อีสุกอีใส เป็นยาเย็น
ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง
Collection No. ounaroon et al 0020
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 4 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004

97. ชื่อท้องถิ่น ม้ากระต๊อบโรง ชื่อสามัญ ม้ากระต๊อบโรง
 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ficus foveolata* Wall. ชื่อวงศ์ Moraceae
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 เกา : ดองเหล้า ต้มบำรุงกำลัง
 ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง
 Collection No. -
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) -
 ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
98. ชื่อท้องถิ่น ม่านพระอินทร์ ชื่อสามัญ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
 ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1 เมตร ดอกสีม่วง ใบสีม่วงปนเขียว
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 ฟ้า้งต้น : ตากแดดแล้วนำมาต้ม ต้มแก้ท้องอืด บวม น้ำเหลืองเสีย
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม และ นายสมอน วีระปิง
 Collection No. -
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

รูปที่ ค-62 ม่านพระอินทร์

99. ชื่อท้องถิ่น เม่าส่วย ชื่อสามัญ -
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mallotus resinosa* (Blanco) Merr. ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
เม็ด, ลูก, ใบ : ต้ม หรือ รับประทานสด / ลูก : ต้ม หรือ รับประทานสดเพื่อบำรุงเลือด
ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง
Collection No. ounaroon et al 0019
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 2 วันที่สำรวจ (จ/ตป) 13/5/2004
100. ชื่อท้องถิ่น เมื่อย ชื่อสามัญ -
ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ -
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
เถา : ต้มดื่มเพื่อบำรุงประสาทและสายตา
ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง
Collection No. -
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (จ/ตป) 13/5/2004

101. ชื่อท้องถิ่น ยอป่า ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้น สูงประมาณ 3 เมตร

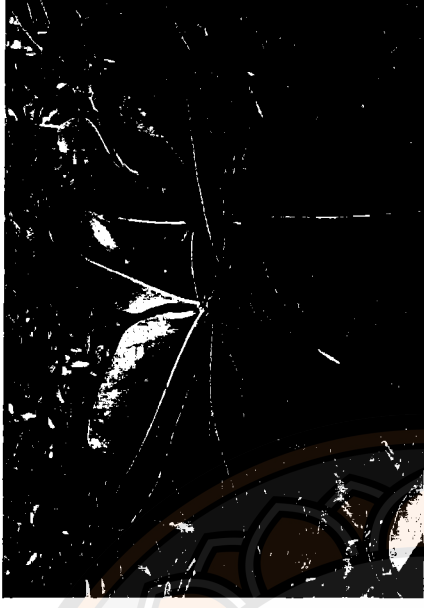
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ผล : เผาไฟแล้วแช่น้ำขาวข้าว ต้ม แก้อาเจียน

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004

102. ชื่อท้องถิ่น ยางลิ้นควาย ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ต้น ,ใบ ,ยาง : นำมารับประทานหรือทาเพื่อขับพิษร้อน

แผลพุพอง

ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระวิง

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004

รูปที่ ค-63 ยอป่า

103. ชื่อท้องถิ่น ย่านางต้น ชื่อสามัญ ขางขาว ชื่อวงศ์ Xanthophyllaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Xanthophyllum virens* Roxb

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ราก , เปลือก : เหน็บชาขาวข้าว อาบหรือรับประทาน แก้ไข้อกตุ้ม เป็นยาเย็น /

ใบ : ปฐมม

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. ounaroon et al 0021

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 3 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004

104. ชื่อท้องถิ่น ลูกบวมใบ

ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ชื่อวงศ์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 20 เซนติเมตร

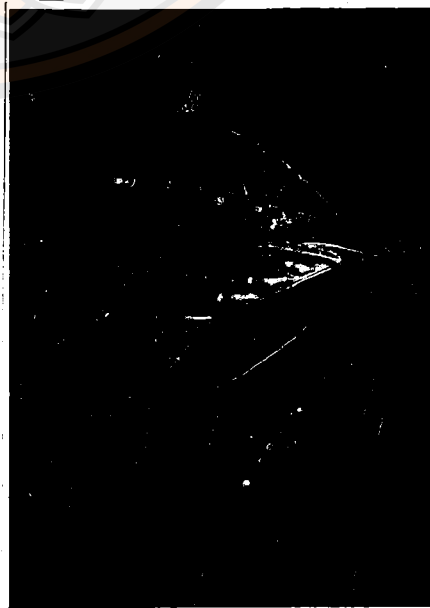
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ต้น, ใบ : ต้มดื่มเป็นยาเย็น ลดไข้

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

รูปที่ ค-64 ลูกบวมใบ

105. ชื่อท้องถิ่น โดดทะนงแดง ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1.5 เมตร ดอกสีม่วง

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

หัว : ฝนกับน้ำมะนาว ทาลอกฝี หรือฝนกับเหล้า รับประทานเป็นยาแก้พิษ ทำให้อาเจียน

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. Pudjad, Khambaphila, Khamngeon 019

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 3 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004

106. ชื่อท้องถิ่น ว่านขันหมาก

ชื่อสามัญ ว่านขันหมาก

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Aglaonema simplex* Blume

ชื่อวงศ์ Araceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 30 เซนติเมตร

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ผล : รับประทานรับประทานผลสีแดงครบ 7 ลูก จะไม่เป็นโรคนาน 1 ปี

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

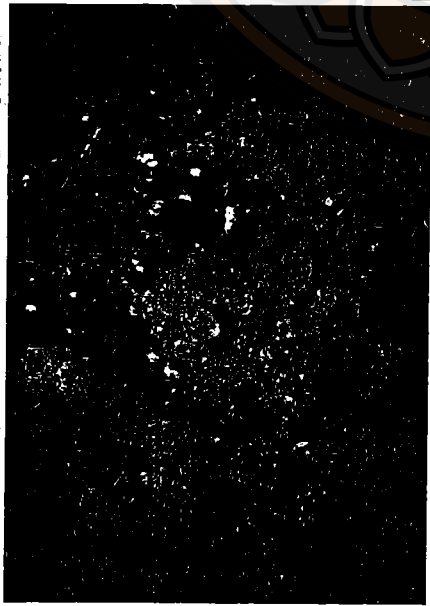
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

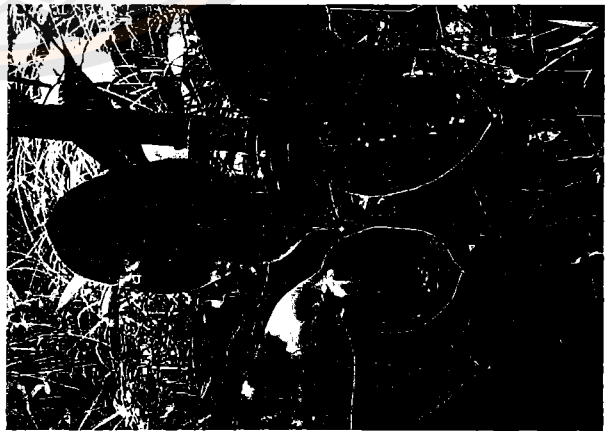
รูปที่ ค-65 โดดทะนงแดง

รูปที่ ค-66 ว่านขันหมาก

รูปที่ ค-67 ว่านคางคก

รูปที่ ค-68 ว่านเต่า

107. ชื่อท้องถิ่น ว่านคางคก ชื่อสามัญ ว่านคางคก
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Piloselloides hirsuta* (Forsk.) C.Jeffrey ชื่อวงศ์ Compositae
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นสเปอรฺ ค่ายเห็ด สีแดง อยู่ติดดิน ผลสีแดง

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

หัว : ทุบแล้วนำมาแปะที่แผล ใช้กัณฑ์ ฟกบวมให้แตก

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. Pujjad, Khambaphila, Khamngeon 003

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (จ/ด/ป) 4/12/2004

108 ชื่อท้องถิ่น ว่านเต่า ชื่อสามัญ -
ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ -
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 5 เมตร ผลสีเขียว

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

หัว : ดองกับน้ำผึ้ง รับประทานเป็นยาบำรุงกำลัง

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. Pujjad, Khambaphila, Khamngeon 022

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 2 วันที่สำรวจ (จ/ด/ป) 19/9/2004

109. ชื่อท้องถิ่น ว่านนางคำ ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ไม้ล้มลุก สูงประมาณ 50 เซนติเมตร ใบด่างสีขาว ดอกสีเหลือง
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 หัว : บดแล้วนำมาผสมกับแป้ง ทาแก้ผื่นคัน
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. Pudjad, Khambaphila, Khamngeon 015
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 2 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004

110. ชื่อท้องถิ่น ว่านสากเหล็ก ชื่อสามัญ เอื้องลิลา
 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Corymborkis veratrifolia* (Reinw.) Bl.

รูปที่ ค-69 ว่านนางคำ

- ชื่อวงศ์ Orchidaceae
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1 เมตร
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 ราก : ต้มผสมกับใบเหล้า ทาหน้าแก้ไฟ
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. Pudjad, Khambaphila, Khamngeon 002
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 3 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

รูปที่ ค-70 ว่านสากเหล็ก

111. ชื่อท้องถิ่น ว่านสาวหลง, เสน่ห์สาวหลง, เสน่ห์หอม ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ชื่อวงศ์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ใบ : ทำน้ำหอม¹

ราก : ทุบแช่น้ำมัน กลั่นเอาน้ำหอม นำไปต้กับขมิ้นชันใช้ทาตัว²

ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระบึง¹, นายเหลี่ยม สุขเกษม²

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

วันที่สำรวจ (จ/ด/ป) 5/13/47¹, 18/9/2004²

112. ชื่อท้องถิ่น ว่านหาวนอน

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ชื่อสามัญ -

ชื่อวงศ์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เหง้า : ต้มน้ำ แก้อัองอืด, แก้โรคกระเพาะอาหาร

ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระบึง

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

วันที่สำรวจ (จ/ด/ป) 13/5/2004

115. ชื่อท้องถิ่น สมัด ชื่อสามัญ หัดคน
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Micromelum minutum* (Forst.) Wight&Arn.

ชื่อวงศ์ Rutaceae
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
ต้น : ผงกับน้ำ ต้มแทนการชงไฟ
ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง
Collection No. ounaroon et al 0026
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 1 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 14/5/2004

116. ชื่อท้องถิ่น สะค่าน้อย

ชื่อวิทยาศาสตร์ -
ชื่อวงศ์ -
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
ไม้พุ่ม สูงประมาณ 30 เซนติเมตร
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ใช้ ใบ ดอก ผล ราก ต้น : ต้มหรืออบ รับประทานเป็นยาสร้างธาตุไฟให้แข็ง แกร่ง
ทานแล้วทำให้ร้อน หรือทำส้มตำ รับประทานเพื่อขับเลือด ประจำเดือนมาไม่ปกติ
ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

รูปที่ ค-72 สะค่าน้อย

รูปที่ ค-74 สะบ้า

119. ชื่อท้องถิ่น สะบ้า

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 3 เมตร ดอกสีขาว

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
เมล็ด : แก้ไฟ หุงน้ำมัน ทาแก้กลากเกลื้อน เชื้อรา คัน

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. Pujad, Khambaphila, Khlamngeon 011

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 2 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 18/9/2004

ชื่อสามัญ -

ชื่อวงศ์ -

120. ชื่อท้องถิ่น สาง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Trevesia palmata* (Roxb. Ex Linfl.) Vis.

ชื่อวงศ์ Compositae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 3 เมตร

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
ดอก, เมล็ด : เป็นยาเย็น ต้ม หรือ บด ทำเป็นยาเขียว

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

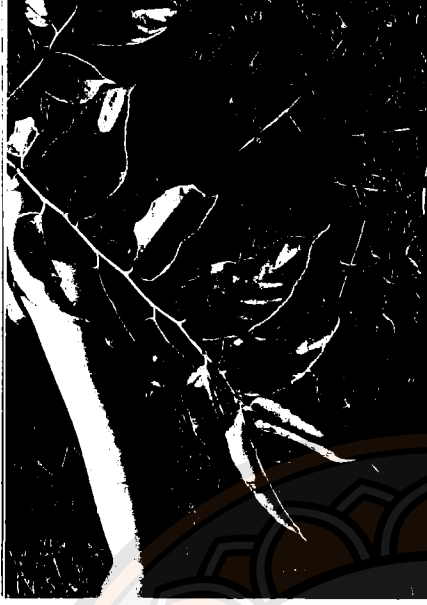
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

ชื่อสามัญ ต่างหลวง

รูปที่ ค-75 สาง

121. ชื่อท้องถิ่น สาแล
ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ Araliaceae
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ไม้พุ่ม สูงประมาณ 3 เมตร
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
ลูก : กินสด บำรุงกำลัง
ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
Collection No. -
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004

122. ชื่อท้องถิ่น สาน้อยประแบ่ง
ชื่อวิทยาศาสตร์ - ชื่อวงศ์ Liliaceae
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
ทั้งต้น : ต้ม ต้มบำรุงเลือด
ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง
Collection No. ounaroon et al 0022
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 3 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004

รูปที่ ค-76 สาแล

รูปที่ ค-77 สัตินคนทา

123. ชื่อท้องถิ่น สัตินคนทา ชื่อสามัญ คนทา ชื่อวงศ์ Simaroubaeae
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Harrisonia perforata* Merr.
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
ไม้พุ่มเตี้ย สูงประมาณ 5 เมตร ผลสีเขียว
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
ต้น, ใบ, ผล : ให้นำชาก้าว 1 คืน ให้ได้กอบหรือต้มแก้ต่าง ^{1,3}
ช่วยให้เด็กเจริญอาหาร / ลูกสด : รับประทานแก้ท้องร่วง ^{1,2}
ผล : ทบ ไล่แผล เป็นยาฆ่าเชื้อ ²
ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง ^{1,1}, นายลา มุลนาม ^{1,2}, นายเหลี่ยม สุขเกษม ²
Collection No. ounaroon et al 0007 ¹, Pudjad, Khambhaphila, Khamngeon 023 ²
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 2 ¹, 3 ² วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004 ¹, 19/9/2004 ²
124. ชื่อท้องถิ่น สุรามะวิด, สมุดแวง ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
ชื่อวิทยาศาสตร์ -
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
เปลือกต้น : บดขงน้ำดื่มแก้โรคลมและเป็นยาต้ม ¹, ทำยาแก้ลมต่างๆ ²
ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม ^{1,2}
Collection No. -
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004 ¹, 18/9/2004 ²

125. ชื่อท้องถิ่น แสดงพัน ชื่อสามัญ แสดงพันเถา

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Bauhinia pulla* Craib.

ชื่อวงศ์ Leguminosae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถา ขนาดใหญ่

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เม็ด : เผาไฟ หรือ หุงน้ำมัน ทาแก้กลากเกลื้อน รักษาโรคผิวหนัง

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

126. ชื่อท้องถิ่น ได้ต้น

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถา

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ต้น : ต้มน้ำดื่มแก้โรคดีซ่าน ตัวเหลือง 1 เถา : ตากแดดให้แห้ง

แล้วนำไปต้ม ต้มเข้า-เย็น เป็นยาแก้กระษัย ทำให้เส้นเอ็นแข็งแรง

แก้ปวดศีรษะ ทำให้ไตแข็งแรง²

ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง¹, นายเหลี่ยม สุขเกษม²

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004¹, 4/12/2004²

รูปที่ ค-78 แสดงพัน

93

รูปที่ ค-79 ได้ต้น

127.ชื่อท้องถิ่น หงอนไก่ ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ Leguminosae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Abrus* sp.
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
ราก : ต้มน้ำ ดื่มเพื่อบำรุงเลือด
ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
Collection No. ounaroon et al 0014
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 1 วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 13/5/2004

รูปที่ ค-80 หงอนตายหยาก

128.ชื่อท้องถิ่น หงอนตายหยาก
ชื่อสามัญ -
ชื่อวงศ์ -
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
ราก : ใช้เป็นยาฆ่าแมลง หนอน
ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
Collection No. -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004

129. ชื่อท้องถิ่น หอยฟ้า ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ชื่อวงศ์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

เปลือกหอย : เผาไฟแล้วนำไปแช่น้ำ หยอดตาแก้ฝ้า, ต้อ

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

130. ชื่อท้องถิ่น ห้วยข้าวเย็นโคกแดง ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ชื่อวงศ์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 50 เซนติเมตร

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

หัวใต้ดิน : ต้ม หรืออบ เข้าเป็นยาครอบจักรวาล

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 19/9/2004

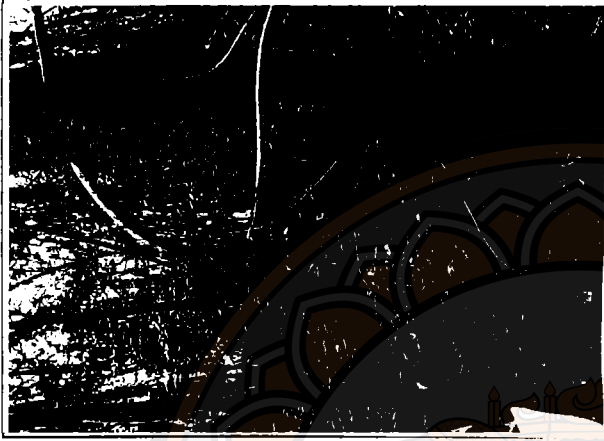
รูปที่ ค-81 หอยฟ้า

95

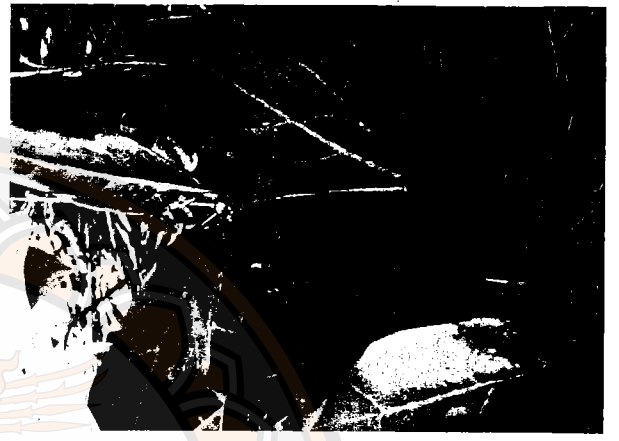
รูปที่ ค-82 ห้วยข้าวเย็นโคกแดง

131. ชื่อท้องถิ่น เหนง , ซ่าโคม ชื่อสามัญ ซ่าคม
 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Alpinia zerumbet* (Pers.) Burret et R. M. Sm.
 ชื่อวงศ์ Zingiberaceae
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 ราก, ต้น, ใบ : ตำรวมกับกะหล่ำและหัวขมิ้นเหนือ ต้มแก้ปวดท้อง ^{1,1}
 หรือ ตำรวมกับรากมะเฟือง ถั่วแระดิบ พริกไทย ต้มหรือนำมาอบบกระโຈิม
 แก้วงเวียนและอาการเมา ¹²
 ผู้ให้ข้อมูล นายสมอน วีระปิง ^{1,1} , นายดา มุลนาม ¹²
 Collection No. ouraroon et al 0001
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 3 วันที่สำรวจ (จ/ดป) 13/5/2004
132. ชื่อท้องถิ่น เหนง ชื่อสามัญ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 ทั้งต้น : ต้ม ต้มแก้ปวดท้อง
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. -
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (จ/ดป) 14/5/2004

รูปที่ ค-83 อบเตยเตา

133. ชื่อท้องถิ่น อบเตยเตา, เครื่องตั้งต้น ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 เปลือกเถา : ต้ม เป็นยาแก้กระษัย ทำให้น้ำมีกลิ่นหอม/
 เปลือกต้น : อบ หรือ บดเป็นผง ทำพอกยาหอม บำรุงหัวใจ
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. -
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 18/9/2004

รูปที่ ค-84 เ็นย็ด

134. ชื่อท้องถิ่น เ็นย็ด ชื่อสามัญ - ชื่อวงศ์ -
 ชื่อวิทยาศาสตร์ -
 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
 ไม่ได้อย่ติดดิน
 ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ
 เถา : ต้ม ต้มแก้เส้นเอ็นย็ด
 ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม
 Collection No. -
 จำนวนตัวอย่างที่เก็บ - วันที่สำรวจ (ว/ด/ป) 4/12/2004

รูปที่ ค-85 เอื้องหลวงหรือกระเทียม

135. ชื่อท้องถิ่น เอื้องหลวง, กระเทียม ชื่อสามัญ เอื้องหมายนา

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Costus speciosus* (Koen.) Sm. ชื่อวงศ์ Costaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุก สูงประมาณ 1.5 เมตร ดอกสีแดง เป็นต้น ๆ

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

หัว : บดเข้าเป็นยาชงใหญ่รับประทานเป็นยาครอบจักรวาลและเป็นยาเย็น

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. Pujad, Khambaphila, Khlamngeon 014

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 4 วันที่สำรวจ (จ/ด/ป) 18/9/2004

136. ชื่อท้องถิ่น ฮ้อตะพายควาย ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ชื่อวงศ์-

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถา

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ทั้งต้น : ต้ม, บดเป็นลูกกลอน, คองเหล้า, ตากแห้งต้มแบบชา บำรุงประสาท และ

บำรุงสายตา¹ เถา : คองเหล้ารวมกับกำลังวัวเถลิงและม้ากระที่บรีง บำรุงกำลัง และ

บำรุงโลหิต^{1,2}

ผู้ให้ข้อมูล นายลา มุลนาม¹, นายเหลี่ยม สุขเกษม² Collection No. ouraroon et al 0005¹

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 2 วันที่สำรวจ (จ/ด/ป) 13/5/2004¹, 18/9/2004²

137. ชื่อท้องถิ่น แยม

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถา

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ต้น : ต้ม แก้โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. -

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ -

วันที่สำรวจ (จ/ต/ป) 4/12/2004

ชื่อวงศ์ -

138. ชื่อท้องถิ่น unknown1

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -

ส่วนที่ใช้ กรรมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ -

ผู้ให้ข้อมูล -

Collection No. unaroon et al 0012

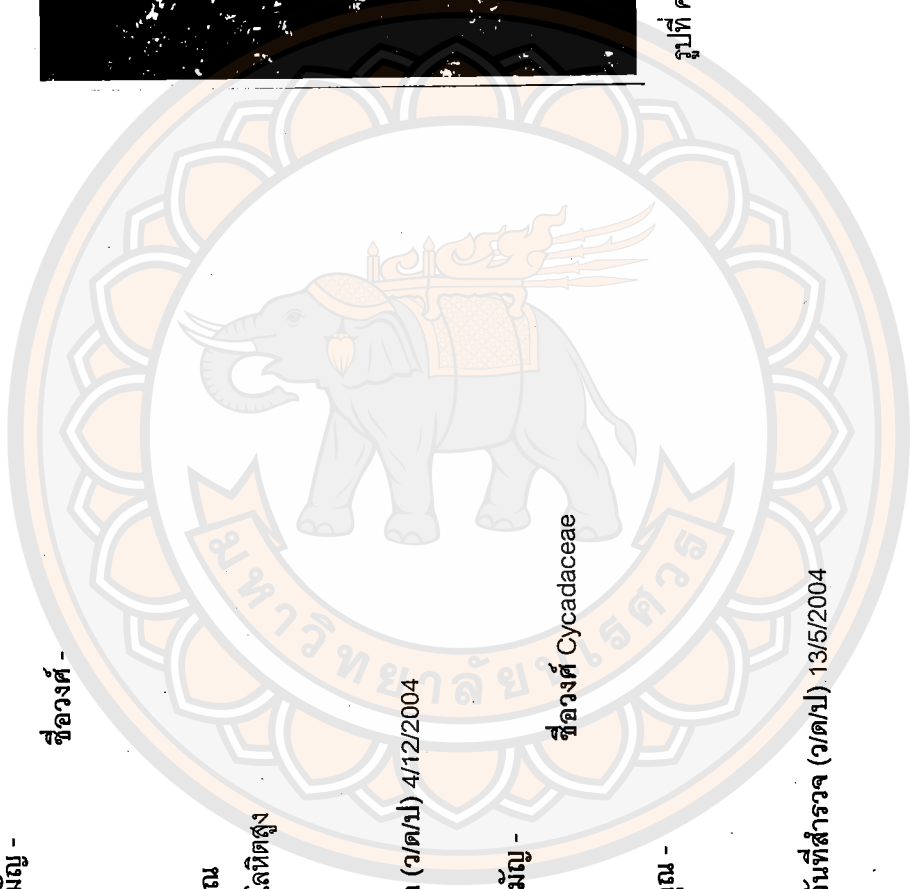
จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 3

วันที่สำรวจ (จ/ต/ป) 13/5/2004

ชื่อวงศ์ Cycadaceae

รูปที่ ค-86 แยม

139. ชื่อท้องถิ่น unknown2 ชื่อสามัญ -

ชื่อวิทยาศาสตร์ -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ -

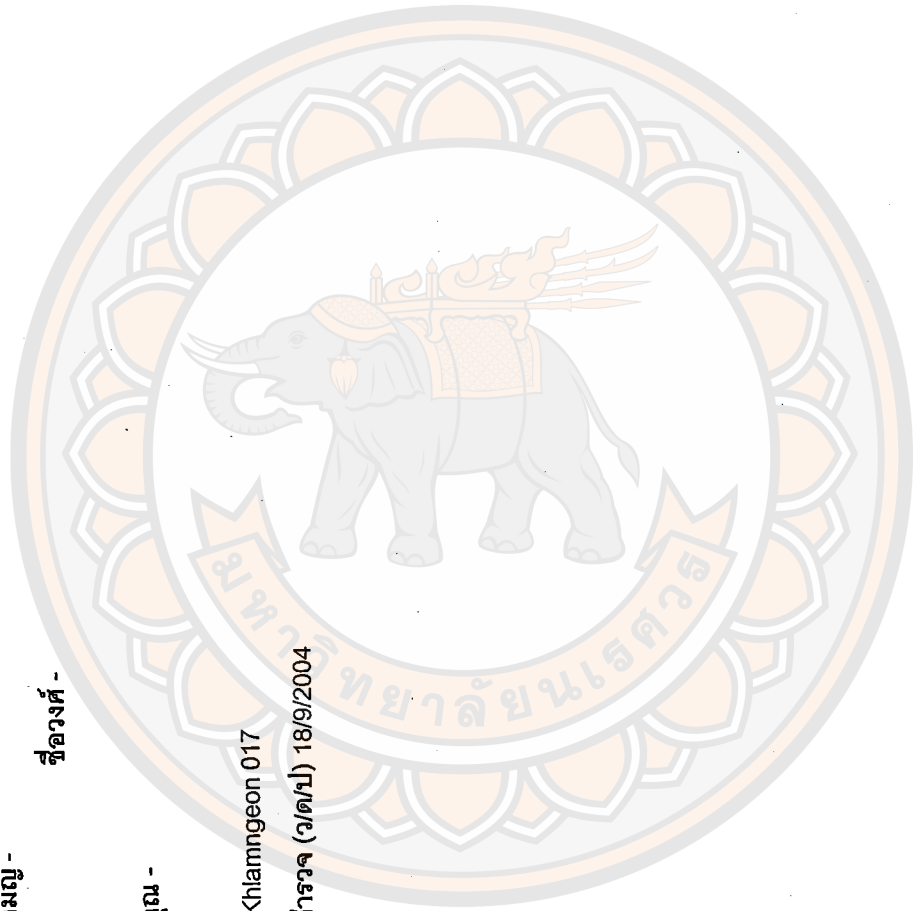
ส่วนที่ใช้ กระบวนการปรุงยาและสรรพคุณ -

ผู้ให้ข้อมูล นายเหลี่ยม สุขเกษม

Collection No. Pujjad, Khambaphila, Khamngeon 017

จำนวนตัวอย่างที่เก็บ 1 วันที่สำรวจ (จ/ดป) 18/9/2004

ชื่อวงศ์ -

หมายเหตุ : เลขยกตัวเดียวกัน หมายถึง ส่วนที่ใช้ กระบวนการปรุงยาและสรรพคุณ ได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหมายเลขนั้น มี Collection No. หรือ จำนวนตัวอย่างที่เก็บ หรือวันที่สำรวจ (จ/ดป)
ป) ตามหมายเลขนั้น

ภาคผนวก ง

ภาพถ่ายอย่างฐานข้อมูลสมุนไพร

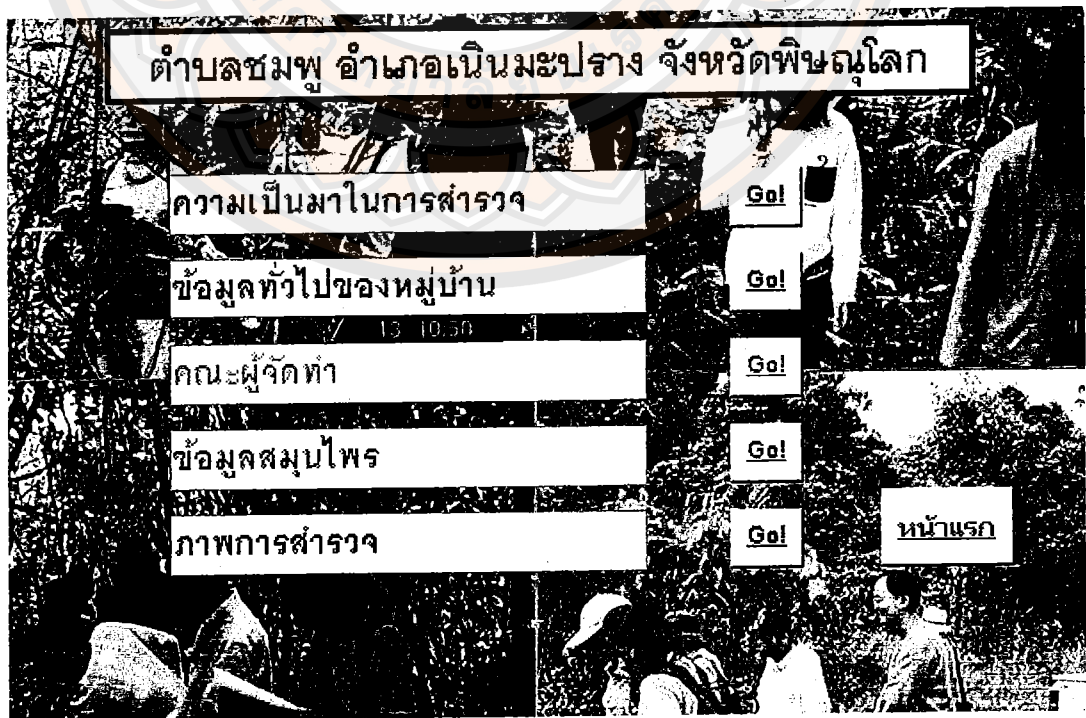
ฐานข้อมูลการสำรวจสมุนไพร

ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

โดย

รูปที่ ง-1 ภาพหน้าจอบนฐานข้อมูล

รูปที่ ง-2 ภาพหน้าจอหลักของฐานข้อมูล

ข้อมูลสมุนไพร

การสืบค้นข้อมูล

ชื่อท้องถิ่น

ชื่อวิทยาศาสตร์

ชื่อท้องถิ่น กระเจียวขาว

ชื่อสามัญ กระเจียวขาว

ชื่อวิทยาศาสตร์ Curcuma parviflora Wall.

วงศ์ Zingiberaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
ไม้ล้มลุก สูงประมาณ 20 เซนติเมตร ดอกสีขาว
ขอบกลีบส่วนปลายสีเขียว

รูปสมุนไพร1

รูปสมุนไพร2

Record: 14 of 139

ข้อมูลสมุนไพร

การสืบค้นข้อมูล

ชื่อท้องถิ่น

ชื่อวิทยาศาสตร์

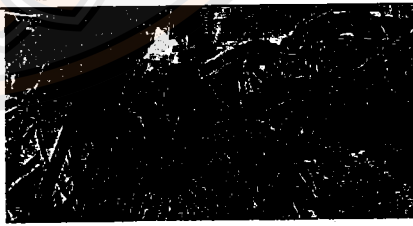
ชื่อท้องถิ่น กระสมวิธีการปรุงยาและสรรพคุณ

ชื่อสามัญ หัว, ดอก : บดผสมกับขี้ผึ้ง ให้กลิ่นหอม คนโบราณใช้ทำ
เป็นยาเสน่ห์

ชื่อคุณ นายเหลี่ยม สุขเกษม

วันที่เก็บ (ค/ว/ป) 9/19/2004

รูปสมุนไพร

รูปที่ ง-3 ภาพหน้าจอรูปร่างข้อมูลสมุนไพร

ภาคผนวก จ

บทความเรื่อง หมอบนญ

หมอบนญ

จากกระแสข่าวเรื่องชาวต่างชาตินำสมุนไพรไทยไปใช้และจัดเป็นสิทธิบัตรนั้นได้ก่อให้เกิดความตื่นตัวแก่คนไทยให้หันมาสนใจสมุนไพรมากขึ้น อาจเพราะมีความรู้สึกร่วมกัน คือ หวงแหนในทรัพย์สินของชาติ แต่การที่จะรักษาสิทธิในภูมิปัญญาของบรรพบุรุษได้นั้น คงต้องเริ่มจากการรู้จักรวบรวมความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรของไทยเสียก่อน โดยในขั้นตอนของการรวบรวมความรู้ี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญ คือ หมอยาพื้นบ้านในท้องถิ่น ให้เป็นผู้แนะนำ เพราะนอกจากหมอยาพื้นบ้านจะเป็นผู้ที่ได้รับการสืบทอดความรู้แล้วยังเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการใช้สมุนไพรอย่างแท้จริงอีกด้วย แต่ในปัจจุบันนี้ผู้เชี่ยวชาญด้านสมุนไพรมีจำนวนลดลงไปเรื่อยๆ ตามอายุขัยที่ร่วงโรยของหมอยาพื้นบ้าน ดังนั้นในฐานะชนรุ่นหลัง เราจึงควรสืบสานวิชาความรู้ของบรรพบุรุษให้คงอยู่ต่อไป

เวลาโพล้เพล้ของวันเสาร์ ณ หมู่บ้านช่างเหล็ก ตำบลวังนกแอ่น อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก หมอทำ เครื่องทิพย์ ยังคงนั่งอยู่บนเตียงผ้าใบที่ระเบียงหน้าบ้าน ซึ่งมีรถกระบะของลูกชายคนไข้และรถตู้คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จอดอยู่ หมอไม่มีเงินเดือน ไม่ได้รับบำเหน็จบำนาญ และที่ภูแห่งนี้ก็ไม่มีโรงพยาบาล แต่นั่นก็ไม่ใช่อุปสรรคในการทำงานของหมอ หมอยังคงทำหน้าที่หมอยาพื้นบ้านโดยไม่มีกำหนดเกษียณ แม้ว่าวันนี้จะมีอุปสรรคด้านอายุ ทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงหน้าที่หลักจากผู้รักษามาเป็นอาจารย์หมอแล้วก็ตาม แต่ความทรงจำและประสบการณ์ของหมอและภรรยาที่ถ่ายทอดออกมาเป็นถ้อยคำก็ยังคงเป็นวิชาความรู้ที่ทรงคุณค่าและทำให้พวกเราชาวหมอยารู้สึกประทับใจ

ด้วยวัย 104 ปี หมอทำยังดูแข็งแรงมาก แม้อยากจะเปรียบเทียบความแข็งแรงของหมอกับคนวัยเดียวกันให้ฟังแต่ก็ติดที่ประสบการณ์ชีวิตซึ่งไม่เคยพบผู้ที่มีอายุมากขนาดนี้มาก่อน เลยขอสรุปเอาเองว่าหมอที่เดินได้เองโดยใช้ไม้เท้าพยุงตัวบ้างเป็นผู้อาวุโสที่แข็งแรงเต็มพิกัดแล้ว หลังจากกล่าวคำสวัสดิ์ และแนะนำตัวกับหมอ เราก็เริ่มเปิดตำนานหมอบนญทันที

หมอทำเกิดที่ จังหวัดเพชรบูรณ์ จากนั้นก็ใช้ชีวิตในวัยเยาว์ของตนบวชเป็นสามเณรอยู่กับปู่ คือ หลวงพ่อทบ วัดชนแดน โดยหลังจากสึกหมอก็ก็เรียนคาถาเมตตามหานิยมเป็นวิชาติดตัวออกมาด้วย ซึ่งนี่อาจเป็นที่มาของภรรยาทั้ง 35 คน ของหมอ (พอหมอเล่าถึงตอนนี้ชายหนุ่มในคณะเดินทางของเราก็เขยิบไปนั่งติดกับหมอทำยิ่งขึ้น) หมอทำ คือ อดีตตำรวจกองปราบ รุ่งเงินเดือน 15 บาท ของ จ.เพชรบูรณ์ มีตะกรุดและคาถาปลุก คือ "ปู่ปะ สะพุพะ อะสังสุโรปุปะ สะพุพะ" เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ หมอบอกว่า การคล้องตะกรุดไว้ด้านหน้าจะช่วยป้องกันศัตรูได้ ต่อมาหมอได้พาครอบครัวอพยพมาอยู่ที่จังหวัดพิษณุโลก เพราะบนภูเขาแห่งนี้มีที่ทำกินกว้างขวาง จุดผกผันในชีวิตของหมอทำเริ่มขึ้นเมื่อหมออายุประมาณ 50 ปี เพราะหมอเคยเสียชีวิตด้วยโรคตายกรามค้าง แต่เมื่อสวดศพไปได้ 5 วัน หมอทำก็ฟื้นขึ้นมา หลังจากนั้นหมอก็กังปณิธานเอาไว้ว่าจะต้องเป็นหมอให้ได้ หมอทำจึงเข้าไปเป็นลูกศิษย์ของหลวงปู่ทบทอีกครั้งบวกกับมีประสบการณ์การเก็บสมุนไพรกับหลวงปู่ตอนเยาว์วัยทำให้หมอรู้อิทธิและเทคนิคในการเก็บสมุนไพร เช่น รู้ว่าต้องเก็บส่วนไหนของต้นอะไร ตอนเช้าต้องเข้า

ไปเก็บยาทางทิศตะวันตก ตอนบ่ายต้องเข้าไปเก็บยาทางทิศตะวันออก เป็นต้น โดยมีพื้นที่ที่เก็บสมุนไพร คือ ภูเขาในจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดเพชรบูรณ์ นับตั้งแต่ช่วงนั้นหมอทำก็คือผู้สืบทอดตำรายาของหลวงปู่ทวด เมื่อเริ่มเป็นหมอยาที่บ้านวิถีชีวิตของลุงทำก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามตำแหน่ง หมอทำต้องยึดถือคติใหม่ที่ว่า "เป็นหมอต้องเลิกเจ้าชู้" ทำให้ตำนานคาถาเมตตามหานิยมของหมอทำต้องปิดตัวลง

ในอดีตนั้นหมอทำจะเตรียมยาต้มด้วยแต่เนื่องจากปัจจุบันไม่มีผู้ไปเก็บสมุนไพรบนเขามาให้จึงเหลือเพียงยาลูกกลอนและยาอบเท่านั้น หมอทำมีผู้สืบทอดตำรายา คือ ลูกสาว ที่กำลังรักษาคุณตาวัย 77 ปี ซึ่งเป็นผู้ป่วยที่เดินไม่ได้ แต่จากการดูแลรักษามาเป็นเวลาประมาณ 1 เดือน ทำให้ตอนนี้คุณตาสามารถเดินแบบใช้ไม้เท้าพยุงตัวได้แล้ว หมอทำเล่าว่าผู้ป่วยรายนี้ต้องให้ยาอบร่วมกับยากิน ซึ่งเครื่องยาอบที่ใช้ก็เป็นสมุนไพรที่ปลูกเอาไว้ที่บ้าน วิธีการเตรียมทำได้โดยชูดหลุมให้ลึกประมาณห้า จากนั้นใส่ปูนขาวรองก้นหลุม ใส่ใบมะขามเปรี้ยว ใบส้มป่อย ฯลฯ แล้วให้ผู้ป่วยหย่อนขาลงไปแล้วนำผ้ามาคลุมไว้ หลุมนี้จะร้อนได้เองตามธรรมชาติและสามารถอบเวลาใดก็ได้ โดยอบประมาณวันละ 2-3 ครั้ง นานครั้งละประมาณ 30 นาที พอจบเรื่องยาอบหมอก็เล่าเรื่องยาลูกกลอน ซึ่ง ได้แก่ ยาครอบจักรวาลและยารักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต ต่อทันทีพร้อมกันนั้นหมอก็กังใจดีให้รายละเอียดตัวอย่าง ยาครอบจักรวาลของหมอทำจะไม่มีรสขม มีตัวยา เช่น เหง้าหมู ด้ปลี พริกไทย ส่วนยารักษาอัมพฤกษ์-อัมพาตจะมีรสขม นอกจากนี้ยังมีสูตรยาอายุวัฒนะที่มีตัวยา เช่น เหง้าหมู พริกไทย ข่อยกลางนา โดยหมอจะขายในราคาห่อละ 100 บาท ซึ่งตกราคาเม็ดละ 2 บาท ส่วนรายได้จากการรักษาโรคนั้นแล้วแต่ผู้ป่วยจะให้ซึ่งหากไม่หายหมอก็ก็นึกถึงเงินดั่งนั้นวิชาชีพอายูวัฒนะที่บ้านจึงเป็นเพียงงานรองของหมอเท่านั้น โรคอื่นๆ ที่หมอรับรักษา เช่น โรคลมชัก และโรคเลือดตกหรือประจำเดือนสีดำ ซึ่งหมอบอกว่าต้องค่อยๆ รักษาไปนานประมาณ 7 วัน ก็จะหาย ส่วนโรคนอนไม่หลับนั้นหมอแนะนำให้นำไมยราพทั้งต้นมาคั่วจากนั้นนำไปฝังแดดแล้วใช้ขิงต้ม หมอทำเล่าว่าเคยมีคนมาขอซื้อสูตรยาบางสูตรจากตำรายาด้วยราคาหนึ่งแสนถึงสองแสนบาทแต่หมอก็ก็นายเพราะต้องการเก็บไว้ให้ลูก หมอทำมีข้อ ยกเว้น คือ ไม่รับรักษาเอดส์เพราะมีความคิดว่าโรคนี้เกิดจากการครองชีวิตโดยขาดศีลธรรม

ปัจจุบันหมอทำอาศัยอยู่ในบ้านของตนเพียงลำพัง ส่วนภรรยาที่อาศัยอยู่กับลูกสาวซึ่งมีบ้านอยู่ใกล้ๆ กับหมอ ลูกสาวเคยชวนให้หมอไปอยู่ด้วยแต่หมอก็ก็นายเพราะต้องการอยู่คนเดียว ครูต่อมาพวกเราก็ได้ยินเสียงลูกสาวของหมอเรียกให้พ่อกับแม่ไปทานข้าว มาถึงตอนนี้ก็เป็นเวลาดีกพอสมควรที่เราจะต้องกล่าวสวัสดิ์และขอบคุณแล้ว เรื่องราวของหมอทำจึงต้องจบลงเพียงเท่านี้

บ่ายของวันต่อมาเราก็มีโอกาสได้พูดคุยกับหมอบนภูอีกท่าน คือ หมอเหลี่ยม สุขเกษม หรือ ที่เรารู้จักกันดีในนาม "อาจารย์หม้อ" หมอท่านนี้ คือ ผู้ชี้แนะและพาเราเดินขึ้นเขาลงห้วยเพื่อไปเก็บสมุนไพรในทุกครั้งที่เราเดินทางมา อาจารย์หม้อเป็นหมอที่มีอารมณ์ขันเช่นเดียวกับหมอทำและชาวบ้านทุกคนที่เราได้พบพูดคุย ทำให้การมาสำรวจสมุนไพรของเราเป็นไปได้ด้วยดี

อาจารย์หม้อเกิดที่จังหวัดอุดรธานี เรียนรู้การเก็บสมุนไพรมาตั้งแต่ยังเล็กจากปู่ซึ่งเป็นหมอตาบล เมื่อปู่ตาบอดอาจารย์หม้อจึงเป็นผู้รับหน้าที่เก็บสมุนไพรจากเขา แล้วนำมาตากและบดแทน ต่อมาเมื่อหมออายุประมาณ 31 ปี ได้สมรสกับภรรยาชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ จากนั้นอีกประมาณ 10 ปี หมอก็ก็นายเข้าเป็นทหารชุดเหล็กไหลแล้วมาประจำอยู่ที่เขาค้อ ภูหินร่องกล้าและอำเภอนครไทย ได้รับเงินเดือนตั้งแต่ 500 บาท จนถึง 1,500 บาท และระหว่างเป็นทหารอยู่หมอก็ก็นายที่เสริม คือ ต้มยาหม้อให้ทหารและราษฎรในท้องถิ่นด้วย ทำให้

หมอได้ฉายา "อาจารย์หม้อ" มาตั้งแต่ช่วงนั้น ต่อมาในวันที่ 11 เมษายน พ.ศ.2520 หมอก็ได้รับพระราชทานที่ ทำกินตามโครงการของในหลวง พร้อมกับได้รับการฝึกการป้องกันตนเองด้วย

ปัจจุบันอาจารย์หม้ออายุ 65 ปี แต่ทุกครั้งที่หมอพาพวกเราเดินขึ้นเขา อายุของหมอก็จะลดลง เหลือ 20 ปี ส่วนอายุของพวกเราที่จะเพิ่มเป็น 65 ปีแทน จึงมักจะมีเสียง "อาจารย์หม้อรอดด้วย" วันละหลายๆ ครั้ง อาจารย์หม้ออาศัยอยู่กับภรรยาและหลานอีก 5 คน ลูกของหมอ 4 คน ทำงานอยู่ที่กรุงเทพมหานคร ส่วนลูกชายอีก 1 คน บวชเป็นพระอยู่ที่จังหวัดราชบุรี อาชีพหลักของอาจารย์หม้อ คือ การเก็บสมุนไพรและเตรียมยา หม้อขายทั้งแบบสดและแบบตากแห้ง โดยการคิดค่ารักษาจะแล้วแต่ศรัทธาของผู้ป่วยว่าจะให้เท่าไร ส่วนยาหม้อ เช่น ยารักษาเอดส์หม้อใหญ่ซึ่งทานได้ประมาณ 20 วัน คือ ต้องอุ่นเช้า อุ่นเย็น ทานจนจิตใจหยุด จะขายในราคา หม้อละ 1,500 บาท

อาจารย์หม้อได้เล่าถึงการใช้สมุนไพรกับโรคต่างๆ เช่น โรคตุ่มมันต้องใช้ หมู เห็ด เบ็ด ไก่ โดยหมู คือ หัวหมู ซึ่งจะใช้ในสูตรยาครอบจักรวาลด้วย เห็ด คือ ชุมเห็ด ซึ่งใช้เพื่อถ่ายหมึกในกระเพาะอาหาร หรือ อุจจาระเหนียว เบ็ด คือ ผักเบ็ดแดง ซึ่งใช้เพื่อพอกเลือด ขจัดเลือดเสีย รักษาंनाเหลืองไม่ตี และไก่ คือ มะค่าไก่ ด้วยยาอื่น เช่น แก่นขนุน แก่นลั่นทม ข่าแก่ ไพรแก่ เป็นต้น แต่หากเป็นตุ่มจากเอดส์ หมอจะเพิ่มปลาไหลเผือกเข้าไปด้วย ซึ่งสูตรนี้หมอบอกว่าได้มาจากความฝัน หากเป็นโรคเบาหวานหมอก็จะใช้ โบมะกา มะขามเปียก เปลือกคามณี ไมยราพ หัวยาข้าวเย็นทั้งสอง แก่นข้าวโพด สารส้ม เป็นต้น ซึ่งสมุนไพรแต่ละตัวที่ใช้ก็จะมีหน้าที่ต่างกัน ไป เช่น หัวยาข้าวเย็นจะเป็นพญายา เข้ากับทุกอย่างดี ว่านคางคกเมื่อนำมาบดผสมกับปูนกินหมากจะใช้กัดฝี การบูรและพิมเสน เป็นตัวช่วยไม่ให้เน่าบูด ซึ่งหากไม่ใส่ก็อาจใช้วิธีการอุ่นแทนก็ได้ การเก็บยาของหมอจะเก็บครั้งละไม่มากนัก ปัจจุบันสมุนไพรหายากขึ้นอาจารย์หม้อจึงต้องว่าจ้างคนหมู่บ้านใกล้เคียงไปเก็บให้หรือต้องไปซื้อมา เมื่อเราถามถึงการให้บริการทางสุขภาพของประชาชนในหมู่บ้านนี้เมื่อเกิดการเจ็บป่วย พบว่ามักจะเข้ารับการรักษาที่สถานีอนามัยเป็นอันดับแรก หากเป็นโรคร้ายแรงหรือโรคที่หมดหนทางรักษาจากการแพทย์แผนปัจจุบันจึงค่อยมาหาอาจารย์หม้อ แต่อาจารย์หม้อเล่าว่าตนเองก็สามารถทำได้ทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นการฉีดยาหรือผ่าฝีเพราะเคยเรียนมาจากหมอฝรั่งในช่วงที่เป็นทหาร

อาจารย์หม้อยังไม่มีผู้สืบทอดวิชาที่ชัดเจนเพราะลูกทุกคนก็ปฏิเสธหมดเนื่องจากเห็นว่าอาชีพอื่นให้รายได้ที่ดีกว่า แต่หมอก็เคยรับลูกศิษย์ คือ หมอพิต ซึ่งต่อมาเป็นหมอยาตองน้ำ และเคยให้สูตรยาแก่หลวง พ่อจิต วัดท่าตะเคียนเพื่อหารายได้มาสร้างวัด โดยหมอมิเงื่อนไขการรับลูกศิษย์เพียงข้อเดียวเท่านั้น คือ ต้องเป็นคนดี เมื่อเราถามถึงหมอยาคอนอื่นๆ ในละแวกนี้ อาจารย์หม้อก็บอกว่า มีเพียงหมอทำ หมอจรูญ หมอหนูและตัว อาจารย์หม้อเองเท่านั้น

จากคำบอกเล่าของหมอทั้งสองท่าน ทำให้เรามองเห็นภาพการศึกษาวิชาชีพนมอยาในอดีตได้ ลางๆ ว่าไม่ได้เปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้าไปศึกษา ตำรายา คือ ความลับที่เป็นมรดกอันสูงค่าที่ ปู่ย่า ตายาย หรือ พ่อแม่มุ่งหวังที่จะมอบให้กับลูกหลานและคนที่ตนไว้ใจเท่านั้น และแม้ปัจจุบันจะมีเทคโนโลยีการรักษาที่ซับซ้อน เกิดขึ้นใหม่ทุกวันและเข้ามาอยู่ในวิถีชีวิตผู้คนส่วนใหญ่แทนการใช้สมุนไพรแล้ว แต่ตำรายาก็ยังคงเป็น ความลับ โอกาสที่จะได้ศึกษาก็ยังคงจำกัดอยู่ในวงแคบเช่นเคย การสืบทอดตำรายายังคงยึดหลักการเดิม ซึ่ง อาจเป็นเพราะความพยายามของหมอยาพื้นบ้านที่จะสงวนอาชีพไว้ให้บุคคลที่ตนห่วงใย แต่หากมองในอีกมุม หนึ่งก็จะพบกับข้อดีของการสืบทอดความรู้แบบนี้เพราะเป็นวิธิตดรองผู้สืบทอดอีกทางหนึ่ง คือ หมอยาพื้นบ้าน ย่อมทราบนิสัยใจคอของผู้สืบทอดดีแล้ว จากนั้นจึงเลือกผู้ที่มีความเหมาะสมให้มาสืบทอด แต่ข้อเสียก็คือ หากผู้

ที่มีโอกาสได้รับการถ่ายทอดความรู้และตำราขยายความสนใจ ขาดความใส่ใจ หรือไม่เห็นความสำคัญของมรดกที่ตนได้รับ การสืบทอดก็จะค่อยๆ ขาดตอนลง

เกณฑ์ที่สำคัญอีกข้อหนึ่งที่หมอยาพื้นบ้านใช้คัดเลือกลูกศิษย์ คือ ต้องเป็นคนดี มีคุณธรรม บุคคลที่ก้าวเข้ามาประกอบวิชาชีพหมอยาพื้นบ้านจำเป็นต้องมีจรรยาบรรณ หรือ คติ ที่ยึดมั่น เช่น เมื่อเป็นหมอแล้วหมอม้าต้องเลิกเจ้าชู้ ทั้งนี้เพื่อรักษาความน่าเชื่อถือและความไว้เนื้อเชื่อใจจากผู้ป่วยเอาไว้ นอกจากนี้หมอม้าทำยังปฏิเสธที่จะรักษาโรคที่หมอม้าคิดว่าเกิดจากการทำผิดศีลธรรม เช่น เอดส์ อีกด้วย

สิ่งที่แสดงถึงความรับผิดชอบและความมีน้ำใจของหมอยาพื้นบ้านที่เราพบอย่างหนึ่งก็คือ การคิดค่ารักษาพยาบาลตามความศรัทธาของผู้ป่วยและหากผู้ป่วยไม่ได้ขึ้นหมอม้าทั้งสองท่านก็ไม่รับเงินซึ่งเราคงไม่พบวิธีการเช่นนี้ในระบบการแพทย์แผนปัจจุบันของประเทศไทย เงินที่หมอยาพื้นบ้านได้รับจะแบ่งส่วนหนึ่งคืนตอบแทนให้ชุมชน ซึ่งสังเกตได้จากหมอยาทั้งสองท่านเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการสร้างวัดหรือทำบุญเสมอ

บทบาทด้านการรักษาพยาบาลของหมอยาพื้นบ้านมีความแตกต่างจากการรักษาทางการแพทย์แผนปัจจุบัน คือ หมอยาพื้นบ้านจะให้การดูแลที่ใกล้ชิดและเป็นกันเองกับผู้ป่วย ตัวอย่างเช่น ผู้ป่วยคนปัจจุบันของลูกสาวหมอม้าทำซึ่งเดินทางมาจากกรุงเทพมหานคร แม้จะเป็นคนแปลกหน้าต่อกันแต่เมื่อมาถึงบ้านหมอม้าก็ได้รับการดูแลเสมือนเป็นสมาชิกคนหนึ่งของคนรอบครัว

แม้ว่าปัจจุบันจะยังไม่อาจพิสูจน์ประสิทธิภาพจากการรักษาโดยหมอยาพื้นบ้านแต่ก็มีสิ่งหนึ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้ คือ หมอยาพื้นบ้านเป็นผู้สร้างและเติมกำลังใจแก่ผู้ป่วยที่หมดหวังในชีวิตให้กลับมาเข้มแข็งได้อีกครั้ง และแม้คำตอบและคำบอกเล่าของหมอบนภูทั้ง 2 ท่านจะจบลงแล้ว แต่ก็ได้ทิ้งประเด็นให้เราต้องคิดถึงอนาคตของวิชาชีพหมอยาพื้นบ้าน หรือวิชาชีพอื่นๆ มากขึ้น จากยุคสมัยที่คนไม่ต้องดิ้นรนแข่งขันกันทำมาหากินมาสู่ยุคที่ เงิน คือ พระเจ้า ทำให้คนในแต่ละวิชาชีพต้องพยายามปรับตัวเพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ แต่จรรยาบรรณของแต่ละวิชาชีพกลับตรงกันข้าม คือ มีความถูกต้องตั้งมั่นเป็นใจความสำคัญตลอดมา คำนิยามนี้จึงไม่มีการเปลี่ยนแปลง ผู้ประกอบวิชาชีพทุกคนจึงต้องพยายามรักษาค่าน้ำหนักระหว่างจรรยาบรรณ กับความอยู่รอดไว้ให้ได้ ซึ่งความสามารถนี้ย่อมขึ้นอยู่กับวิจารณญาณของแต่ละคนว่ามีมากน้อยเพียงใด

ภาคผนวก จ

ภาพการดำเนินโครงการ

รูปที่ จ-1 ประชุมเตรียมงานก่อนการสำรวจ

รูปที่ จ-2 การฟังบรรยายเรื่องความรู้และประสบการณ์
ในการสำรวจชุมชนไพร โดย รศ.ดร.วงศ์สถิตย์ จั้วกุล

รูปที่ จ-3 การกล่าวต้อนรับคณะสำรวจโดยประธาน
ชมรมป่าอนุรักษ์บ้านฝ้าไทย

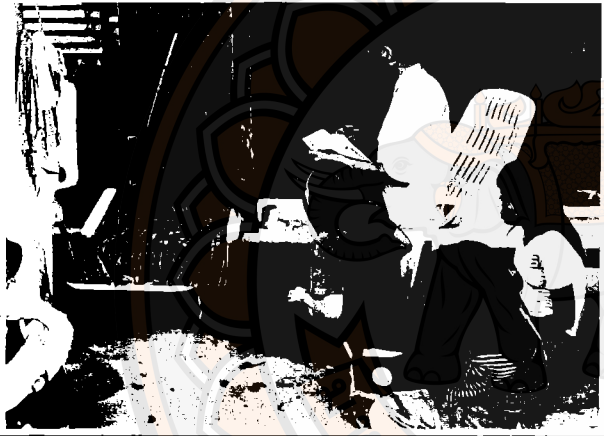
รูปที่ จ-4 บรรยายภาคการสำรวจชุมชนไพร

รูปที่ ฉ-5 การอัดตัวอย่างพรรณไม้แห้ง

รูปที่ ฉ-6 การรวบรวมข้อมูลและจำแนกชนิดของ
สมุนไพร

รูปที่ ฉ-7 การสัมภาษณ์หมอทำ

รูปที่ ฉ-8 การสัมภาษณ์หมอหม้อ

รูปที่ ฉ-9 บรรยายเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่พบ
ในท้องถิ่น

รูปที่ ฉ-10 กิจกรรมเกม ฐานที่ 1 การทดลองทางวิทยาศาสตร์
กับสมุนไพร

รูปที่ ฉ-11 กิจกรรมเกม ฐานที่ 2 การแยกลักษณะ
พื้นฐานของพืช

รูปที่ ฉ-12 กิจกรรมเกม ฐานที่ 3 สมุนไพรใกล้ตัว

รูปที่ ฉ-13 การนำสมุนไพรที่อัดแห้งแล้วเข้าสู่อบ

รูปที่ ฉ-14 การค้นหาข้อมูลสมุนไพรในห้องสมุด
นครพนมไม้ กรมป่าไม้

รูปที่ ฉ-15 การนำตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่รวบรวมได้มา
เทียบกับตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่เก็บไว้ในหอพรรณไม้
กรมป่าไม้

ภาคผนวก ช

ดัชนีชื่อท้องถิ่น

	หน้า
กระเจียวขาว	31
กระเจียวแดง	31
กระชายดง	32
กระดิงดง, ดิงดง	32
กระตังใบ	33
กระแตไต่ไม้	33
กระบวยหวาน	34
กลอยนึ่ง	34
กิ้งกากลางดง	35
กอบแถบ	35
กันเกรา	36
การบูรตัน	36
กาสามปีก	37
กาอياهوวัง	37
กำจัด	38
กำแพงเจ็ดชั้น	38
กำลั้งข้างสาร	39
กำลั้งราชสีห์	39
กำลั้งเสือโคร่ง	40
กุยขาว	40
กูดดง	41
แก้วหน้าม้า	41
ไก่อีเขียว	42
ไก่อดำ	42
ข่อยซี่แสด, ข่อยซี่แสด	43
ข่อยแสด	43
ขันทองพญาบาท	44
ช่าลิง	44
ข้าวเย็นเหนือ	45

	หน้า
ข้าวสารค่าง	45
ซีเหล็กป่า	46
เข็มขาว1	46
เข็มขาว2	47
เข็มแดง, เข็มดง	47
เข็มม่วง	48
เขากวางอ่อน	48
ครกฤาษี	49
คอนแคน	49
คอม	50
คัดเค็ดาง	50
คั้นแฉ้วกระทาดง	51
เครื่องเขากาบ	51
เครื่องเขาด่วน	52
เครื่องเขาไฟอย่างขาว	52
เครื่องทองแตก	53
เครื่องพันแดง	53
เครื่องร้อยปลา	54
เครื่องรังแดง	54
เครื่องสะค่าน	55
เครื่องเอ็นยัด	55
จางจืด	56
เจตพังคี	56
ชะเอมป่า	57
ข้างกระทีบโรง	57
ชาจีน	58
ดอกดิน	58
ดีกระหิง	59
ดีคน, ราชตัด	59
ดีเม่น	60
ด้นงวง	60
ด้นลันแรด	61
ด้นเอ็น, พญาข้างสาร	61
ตะเคียนหนู	62

	หน้า
ตาด, เหียง	62
ถ่อน, ทิวถ่อน	63
เถากระไดลิง	63
เถาวัลย์เปรียง	64
ทิพนตร	64
นมฤๅษี	65
นางพญาหน้าขาว	65
น้ำเน่า	66
น้ำเนาะ	66
ประดงลม	67
ประดงเลือดม้า	67
ปลาไหลเผือกดำ	68
ปอแห้ง, พังแหงใหญ่	68
ปัดธาดู	69
เปราะลาย	69
เปราะหอม	70
เปล้าใหญ่	70
แผ่นดินเย็น	71
พญาคางคก	71
พญางูเขียว	72
พญาจางวาง	72
พญาท้าวเอว	73
พญานาคราช	73
พญามือเหล็ก	74
พญาหนามกลับ	74
พระเจ้าห้าพระองค์	75
ไฟเดือนห้า, เครื่องไฟ	75
มะกล่ำ	76
มะขามเครือ	76
มะนาวป่า	77
มะพลับ	77
มะลิป่า	78
มะลิไส้ไก่	78
ม้ากระทืบโรง	79

	หน้า
ม่านพระอินทร์	79
เม่าสร้อย	80
เมื่อย	80
ยอป่า	81
ยางลั่นควาย	81
ย่านางต้น	82
ลูกบวบ	82
โลดทะนงแดง	83
ว่านขันหมาก	83
ว่านคางคก	84
ว่านเต่า	84
ว่านนางคำ	85
ว่านสากเหล็ก	85
ว่านสาวหลง, เสน่ห์สาวหลง, เสน่ห์หอม	86
ว่านหวานอน	86
ว่านอึ่ง	87
ส้มกบ	87
สมัด	88
สะค้านน้อย	88
สะตังใบเล็ก	89
สะนาว	89
สะบ้า	90
สาบ	90
สาแล	91
สาวน้อยประแป้ง	91
สีพันคนทา	92
สุรามะริด, สมุลแว้ง	92
แสงพัน	93
ไผ่ตัน	93
หงอนไก่	94
หนอนตายหยาก	94
หอยฟ้า	95
ห้วยข้าวเย็นโคกแดง	95
เหม็ง, ข้าโคม	96

	หน้า
แผนง	96
อบเซยเกา, เครือตั้งตุน	97
เอินยัด	97
เอื่องหลวง, กระจทือดง	98
ฮ้อสะพายควาย	98
แหม่ม	99
unknown1	99
unknown2	100

ภาคผนวก ช

ดัชนีชื่อวิทยาศาสตร์

	หน้า
<i>Abrus</i> sp.	94
<i>Aglaonema simplex</i> Blume	83
<i>Albizia myriophylla</i> Benth.	57
<i>Alocasia lowii</i> Hook.	41
<i>Alpinia conchigera</i>	44
<i>Alpinia zerumbet</i> (Pers.) Burt et R. M. Sm.	96
<i>Anaxagorea luzonensis</i> A.Gray	47
<i>Bauhinia pulla</i> Craib.	93
<i>Boesenbergia rotunda</i> (L.) Mansf.	32
<i>Bucea javanica</i> (L) Merr.	59
<i>Cardiorteris quinqueloba</i> (Hassk.) Hassk	45
<i>Cinnamomum camphora</i> (L.)J.S.Presl	36
<i>Cladogynos orientalis</i> Zipp.ex Span.	56
<i>Corymborkis veratrifolia</i> (Reinw.) Bl.	85
<i>Costus speciosus</i> (Koen.) Sm.	98
<i>Croton oblongifolius</i> Roxb. Or <i>C. Roxburghii</i> N.P.Balacr.	70
<i>Curcuma parviflora</i> Wall.	31
<i>Cycas</i> sp.	37
<i>Diospyros areolata</i> King & Gamble	77
<i>Diospyros</i> sp.	35
<i>Dracaena angustifolia</i> Roxb	49
<i>Dracontomelon dao</i> (Bl.) Merr..	75
<i>Drosera indica</i> Linn.	75
<i>Drynaria quercifolia</i> (L.) Sm.	33
<i>Euonymus cochinchinensis</i> Pierre	78
<i>Euphorbia hirta</i> L.	65
<i>Ficus foveolata</i> Wall.	79
<i>Harrisonia perforata</i> Merr.	92
<i>Heynea trijuga</i> Roxb.	56
<i>Hopea helferi</i> (Dyer) Brandis	62

	หน้า
<i>Jasminum elongatum</i> (Berg.) Willd	78
<i>Kaempferia rotunda</i> L.	70
<i>Knema</i> sp.	67
<i>Leea indica</i> (Burm.f.) Merr.	33
<i>Mallotus resinusus</i> (Blanco) Merr.	80
<i>Microcos tomentosa</i> Sm.	50
<i>Micromelum minutum</i> (Forst.) Wight&Arn.	88
<i>Morinda angustifolia</i> Roxb.	51
<i>Oxyceros</i> sp.	43, 50
<i>Pavetta indica</i> L.	46
<i>Piloselloides hirsuta</i> (Forsk.) C.Jeffrey	84
<i>Piper interruptum</i> Opiz	55
<i>Pseuderanthemum graciliflorum</i> (Nees) Ridl.	48
<i>Pteris</i> sp.	41
<i>Smilax corbularia</i> Kunth	45
<i>Suregada multiflorum</i> (A.Juss.) Baill.	44
<i>Tetracera</i> sp.	61
<i>Thunbergia</i> sp.	66
<i>Trema orientalis</i> (L.) Blume	68
<i>Trevesia palmata</i> (Roxb. Ex Linfl.) Vis.	90
<i>Ventilago malaccensis</i> Ridl	35
<i>Ventilago ochrocarpa</i> Pierre	51
<i>Xanthophyllum virens</i> Roxb.	82
<i>Ziziphus attopoensis</i> Pierre	74

ภาคผนวก ฉ

ดัชนีชื่อวงศ์

	หน้า
Acanthaceae	48, 66
Anacardiaceae	75
Annonaceae	47, 64
Araceae	41, 83
Araliaceae	91
Cardiopteridaceae	45
Celastraceae	78
Compositae	84, 90
Costaceae	98
Cycadaceae	37, 99
Dilleniaceae	61
Dipterocarpaceae	62
Dracaenaceae	49
Droseraceae	75
Ebenaceae	35, 77
Euphorbiaceae	44, 56, 65, 70, 80
Lauraceae	36
Leeaceae	33
Leguminosae	57, 93, 94
Liliaceae	91
Meliaceae	56
Moraceae	79
Myristicaceae	67
Oleaceae	78
Orchidaceae	85
Piperaceae	55
Polypodiaceae	33
Pteridaceae	41
Rhamnaceae	35, 51, 74

	หน้า
Rubiaceae	43, 46, 47, 50, 51
Rutaceae	88
Simaroubaceae	59, 92
Smilacaceae	45
Tiliaceae	50
Ulmaceae	68
Xanthophyllaceae	82
Zingiberaceae	31, 32, 44, 70, 87, 96

